Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Prilozi bosansko-hercegovačkoj istoriji XIX vijeka

Ćurić, Hajrudin

Babić, Anto

1960

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/b81fbab4-4d3b-4a00-a805-591f29fcddfe

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

GRAĐA
KNJIGA VIII

ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA
Knjiga 4

HAJRUDIN ĆURIĆ

PRILOZI BOSANSKO-HERCEGOVAČKOJ ISTORIJI XIX VIJEKA

SARAJEVO
1960

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

GRAĐA
KNJIGA VIII

ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA
Knjiga 4

HAJRUDIN ĆURIĆ

PRILOZI BOSANSKO-HERCEGOVAČKOJ ISTORIJI XIX VIJEKA

NU BiH АНУ БиХ

SARAJEVO
1960

Urednik
ANTO BABIĆ,
redovni član Naučnog društva NR BiH

ANU BiH
АНУ БиХ

Štampa Narodna štamparija Sarajevo, Šaloma Albahari 3. — Za štampariju odgovara Rudo Marković,

S A D R Ž A J

Strana

Predgovor 5

I Prepiska Ali-paše Rizvanbegovića s austriskim vlastima u Dalmaciji 7

II Izvještaji d-r Dimitrija Atanaskovića o Bosni i Hercegovini 1844 godine 59

III Rihard Erko o pitanju austriskih bjegunaca u Hercegovini sredinom XIX vijeka 77

IV Zapisnik Agencije bosanskih franjevaca u Sarajevu . . 89

V Prilozi istoriji crnogorsko-turskih odnosa pred kraj turske vladavine u Bosni i Hercegovini 129

ANU BiH АНУ БиХ

ANU
BiH
АНУ
БиХ

PREDGOVOR

Materijal koji objavljujem u ovoj publikaciji Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine odnosi se na period bosansko-hercegovačke istorije od 1833—1873. Našao sam ga u nekoliko naših arhiva: u Državnom arhivu u Zadru, u Državnom arhivu u Dubrovniku, u arhivu Franjevačkog samostana u Fojnici i u Orijentalnom institutu u Sarajevu.

Taj materijal pripremio sam u obliku pet radova pod naslovom:

I Prepiska Ali-paše Rizvanbegovića s austriskim vlastima u Dalmaciji;

II Izvještaji d-r Dimitrija Atanaskovića o Bosni i Hercegovini 1844 godine;

III Rihard Erko o pitanju austriskih bjegunaca u Hercegovini sredinom XIX vijeka;

IV Zapisnik Agencije bosanskih franjevaca u Sarajevu;

V Prilozi istoriji crnogorsko-turskih odnosa pred kraj turske vladavine u Bosni i Hercegovini.

Prva tri rada sadrže materijal vezan za period vladavine Ali-paše Rizvanbegovića (1833—1851). Iz njih će se, pored ostalog, dobiti potpunija slika odnosa između turske Hercegovine i austriske Dalmacije u tome vremenu.

Dva ostala rada, četvrti i peti, obrađuju posebnu materiju koja se odnosi na drugu polovinu XIX vijeka, na posljednje decenije turske vladavine u Bosni i Hercegovini. Iako nisu sadržajno vezani za prva tri rada, ipak, u izvjesnom hronološkom kontinuitetu, oni ilustruju prilike u našim krajevima poslije smrti Ali-paše Rizvanbegovića, 1851 godine.

Četvrti rad unosi više svjetlosti u djelovanje Agencije bosanskih franjevaca u Sarajevu, odnosno njezinog prvog agenta fra Grge Martića, kao i u prilike u Bosni 1856—1857.

Peti rad obuhvata jedan dio prepiske između crnogorskog kneza Nikole i pretstavnika turske vlasti, bosanskih valija, u Sarajevu u vremenu od 1868—1873.

U uvodnom dijelu svakog rada date su najpotrebnije napomene koje će, s bilješkama ispod teksta i drugim objašnjenjima, poslužiti boljem razumijevanju građe koja se objavljuje.

H. Č.

ANU
BiH
АНУ
БиХ

I

PREPISKA ALI-PAŠE RIZVANBEGOVIĆA S AUSTRISKIM VLASTIMA U DALMACIJI

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka održanoj 1-VII-1958 godine)

Kada sam, prije Drugog svjetskog rata, prikupljao materijal za radnju o hercegovačkom veziru Ali-paši Rizvanbegoviću, koja je objavljena 1937 u Godišnjici Nikole Čupića, nisam imao pri ruci arhivski materijal koji se nalazio u Zadru, Dubrovniku i Kotoru. Prema tome, nisam mogao ni osvijetliti jedno važno poglavlje u istoriji Hercegovine u prvoj polovini XIX vijeka, tj. za vrijeme Ali-pašine vladavine (1833—1851): odnos turske Hercegovine prema austriskoj Dalmaciji.

Godine 1954 i 1955 proučavao sam arhivski materijal u Državnom arhivu u Zadru, 1955 i 1956 u Državnom arhivu u Dubrovniku i 1956 u Državnom arhivu u Kotoru. Pored ostalog, pronašao sam i prepisku Ali-paše Rizvanbegovića s austriskim vlastima u Dalmaciji. Najveći njezin dio našao sam u Zadru, vrlo malo u Dubrovniku, dok u Kotoru nisam našao ništa.

U Zadru sam pregledao protokole i prezidijalne spise iz godina 1833—1851 u kojima se nalaze originali, kopije i koncepti pojedinih pisama.

U Dubrovniku sam pregledao prezidijalne protokole Okružne kapetanije (poglavarstva) za godine 1833—1851, izuzevši godine 1844—1847 zaključno, koje nisu mogli pronaći službenici Državnog arhiva. Osim toga, pregledao sam i one prezidijalne spise koji su sačuvani i stavljeni u fascikle. Budući da sam među njima našao svega dva pisma Ali-pašina i dva pisma Hasan-bega Resulbegovića, odlučio sam da se pomognem kratkim sadržajem pojedinih pisama i dopisa koji je ubilježen u protokolima. Iz protokola se vidi da je kroz kancelariju dubrovačkog okružnog kapetana prošlo više Ali-pašinih pisama. Jedan dio pisama je upućen Namjesništvu u Zadru. Neka pisma su, vjerovatno, zagubljena, neka su propala i sl.

Arhiv Okružne kapetanije u Dubrovniku, čiji je veći dio smješten u napuštenom samostanu sv. Marije, još nije sređen. Zbog toga je i otežan rad na proučavanju dokumenata koji se u njemu nalaze.

Iz materijala koji sam našao i pregledao vidi se da je življa prepiska bila u godinama 1836, 1837, 1838, 1839, 1842 i 1843, znatno slabija u godinama 1833, 1834, 1840, 1844, 1846, 1850 i 1851, dok iz godina 1835, 1841, 1845, 1847, 1848 i 1849 nisam našao nikakve prepiske. To, međutim, ne znači da ona nije postojala i da se, možda, neće pronaći originali pisama ili kopije i koncepti, kao i neki protokoli koji dosad nisu pronađeni. Razumije se da bi se time dobila bolja slika odnosa između dviju susjednih zemalja u doba vladavine Ali-paše Rizvanbegovića.

Ali-paša se dopisivao s Namjesništvom u Zadru, s dubrovačkim i kotorskim okružnim kapetanom, s pretorom u Imotskom i Opuzenu. Među ličnostima s kojima je obavljao prepisku ističe se guverner Dalmacije grof Lilienberg. U prepisci su bili i baron od Vajdmansdorfa, general-major Turski, baron Šaler itd.

Prepiska se obavljala većinom na našem jeziku. Ima nešto kopija pisama u prevodu na talijanskom.

Od trideset i pet Ali-pašinih originalnih pisama trideset i jedno je pisano ćirilicom, jedno latinicom, dva pisma su na talijanskom a jedno na turskom jeziku.

Interesantno je napomenuti da je i Namjesništvo u Zadru većinom obavljalo prepisku s Ali-pašom na našem jeziku, ćirilicom. Pretpostavljam da su to radili i drugi austriski funkcioneri u Dalmaciji.

Iz pisama pisanih ćirilicom, koja objavljujem na ovom mjestu, latinicom, izostavio sam poluglase »ь« i »ъ«. Ostale znakove (slova) stare ćirilice, kojih danas nema, zamijenio sam ovako: ѣ = je, ije, я = ja, й = j, ю = ju, ы = i, ѕ = je, щ = št, ѵ = u. Inače, u svemu ostalom držao sam se doslovnog teksta originala, odnosno kopija i koncepata. Na pojedinim nejasnim mjestima stavljao sam upitnik u zagradi.

Prepiska između Ali-paše Rizvanbegovića i austriskih vlasti u Dalmaciji sadrži važnu i dosad neobjavljenu građu za period Ali-pašine vladavine i za odnose između turske Hercegovine i austriske Dalmacije u to doba. Pored pitanja političke prirode, u njoj se tretiraju i neka pitanja ekonomskog karaktera koja su bila u interesu dviju susjednih zemalja i podvlači se težnja da se održe međusobni prijateljski odnosi. Jedan dio prepiske odnosi se na pripremanje sastanka Ali-paše s crnogorskim vladikom Petrom II Petrovićem Njegošem, koji je održan u Dubrovniku 21—24 septembra 1842, kao i na hercegovačko-crnogorske odnose u Ali-pašino doba.

Prepiska je interesantna i po načinu i tonu u kome je vođena. Ona je, posmatrana sa diplomatskog aspekta, primjer onovremene kurtoazije, pa i s te, kao i s paleografske, strane zaslužuje pažnju.

Cjelokupnu prepisku do koje sam došao u spomenutim arhivima, kao i pomen o njoj, objavljujem hronološki, sa svima pravopisnim i jezičkim greškama koje se nalaze u dokumentima. Možda će pomen o prepisci omogućiti da se lakše dođe do onih pisama do kojih nisam mogao doći. Pri objavljivanju pisama izostavljene su uvodne adrese, pozdravi i sl.

1

Iste godine kada je došao na vlast kao vezir, Ali-paša je stupio u prepisku s austriskim vlastima u Dalmaciji. Prvi pomen o tome našao sam u prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1833. Tu je, 25 novembra 1833, pod brojem 1169, zavedeno da kajmekam Hasan-beg (Resulbegović) šalje odgovor hercegovačkog vezira na pismo Njegove Ekselencije (guvernera). Istoga dana dubrovački okružni kapetan je poslao izvještaj Namjesništvu u Zadru. Ali-paša je, dakle, otpremio svoje pismo preko Trebinja i Dubrovnika u Zadar. Pismo nisam našao ni u Zadru ni u Dubrovniku, pa, prema tome, ne znam njegov sadržaj.

2

Dopisom br. $\frac{1754}{p}$ od 22 avgusta 1834 Namjesništvo u Zadru je popratilo jedno pismo upućeno hercegovačkom veziru (prezidijalni protokol Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1834, br. 950). Iz kratkog rezimea na talijanskom vidi se samo da je 30 avgusta predmet uručen Direkciji lazareta i da prileži priznanica. O čemu se radi ne znam jer nisam našao pismo.

3

3 septembra 1834. Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića, pisanog ćirilicom i upućenog iz Mostara Antonu Hlumeckom, zamjeniku guvernera u Zadru. Odnosi se na trgovinu soli između turske Hercegovine i austriske Dalmacije.

Ali-paša je primio pismo Hlumeckog od 20 avgusta i razumio da je u pogledu soli dozvoljeno onako kako je prije tražio Ali-paša, na čemu mu se zahvaljuje. »Ali nama dosta zacudo cuti dae i nama ista plaća na cent — po dva forinta, i 7 kraicara, kao i po ostale pazara«. Ali-paša ne traži više »nego koliko more biti mirna naša drzava od sve hercegovine«, da je slobodno svakom njegovom podaniku kako može da pazaruje i mijenja »svaku robu za soli, i za sve ostalo.«

»Mi daklen dosada niesmo branili od naše drzave ni pograniču, ni niće svakome Vasemu podlozniku libero i mirno biti kupovati i uzimati sto oće, i sve stoim naruku za svaku marvu i potrebitu tamo, tako isto i u napredak po priatelstvo u konsiluku želimo uzvladatise, i koi god od vasie podloznika proće amo s praviem pašaportom, svakome stobude s potrebito nebranjenoe. Prematoga valja dase vladate i vi, i ako Vam toliko nekvari, dopustite na Kljek soli s pismom od visoko vlasti, neka našemu fukari bude komodnie, i kako kome podnosi na zgodno, takoće i dolaziti ... i mi imamo mednuti na Kljek našega čoeka koiće izuvati (?) svaku stvar[1]), i na isti nacin morete i vi...«

(Državni arhiv Zadar[2]), Atti presidiali dell' I. R. Governo della Dalmazia, anno 1836, busta VIII, categoria $\frac{IX}{6—10}$).

[1]) U prevodu na njemačkom stoji: »der für jede Ordnung sorgen würde«.
[2]) U daljem tekstu: DAZ.

4

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1836, pod brojem 352, zavedeno je 6 maja 1836 pismo hercegovačkog vezira br. 36, kojim obavještava o primitku pisma N $\frac{326}{p}$ i javlja da šalje Hadži-Ibrahima Draču, ne vidi se u kojoj misiji.

Dubrovački okružni kapetan je poslao 6 maja 1836 izvještaj Namjesništvu u Zadru, dopis kotorskom okružnom kapetanu i pismo (odgovor) hercegovačkom veziru. Dokumenata nisam našao.

5

17 juna 1836. Ali-paša Rizvanbegović okružnom kapetanu dubrovačkom.

(Muhur)

Primismo Vaše pismo i razumismo sve što nam pišete zaradi Našega i Vašega sastanka; to želimo i kad doće carski čoek knama iz Saraeva ondaćemo Vam pisati i poslati toga čoeka po zapovjevi (!) carskoj i vidićemo svaki način liepo; i pisaću vam će ćemose sastati nakom mjestu i vićeti i pozdravitise svama i ostaemo Vas pozdravljajući.
U Nevesinju 17. jjunija 1836.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1836, busta IX, categoria $\frac{X}{1—5}$ (192)).

6

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1836, pod brojem 521, zavedeno je 8 jula 1836 da zapovjednik Hasan-beg (Resulbegović) šalje pismo mostarskog vezira upućeno dubrovačkom okružnom kapetanu. O čemu se radi nije mi poznato jer nisam našao pismo.

Dubrovački okružni kapetan je poslao izvještaj Namjesništvu u Zadru 8 jula 1836.

7

Pod brojem 531 zavedeno je u istom protokolu 11 jula 1836 pismo zapovjednika Hasan-bega (Resulbegovića) koji dostavlja pismo vezira (Ali-paše) i javlja da je on (Hasan-beg) određen u komisiju zajedno s turskim inženjerom. Dokumenata nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan je poslao 11 jula 1836 izvještaj Namjesništvu, pismo Hasan-begu i veziru i naredbu deputatu u Brgatu. To se vidi iz protokola.

8

U istom protokolu, pod brojem 535, zaveden je 12 jula 1836 dopis Namjesništva br. 368 od 7 jula, uz koji se šalje pismo mostarskog vezira »per notizia«. I ovi dokumenti nedostaju.

9

16 septembra 1836. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Primiosam dragovolno Vaše predrago pismo od 6 : decembra, i urazumiosam zasve, i zafaljuemo za svu Vasu ljubavi, i prijatelstvo koju prikazuete u sprav na komsiluk, i koi služi meću našiem bogodrzavniem carima. Moi dragi prijatelju poznatoe Vama, i urazumili dobro. od kadamie Visokočestiti Moi car dade ovu drzave, kako sve radim u zaptiti irćavie ljudi i suvise postaviti opotrebiti mir posvu graniču, od spljeta do Kotora, i svuda s božiom pomoći se uredilo, oli grahovljani svo na isto, i svo s lazevnim načinom zabavljali Naše namirenie. Oli s božiom pomoći kad su vićeli sada sve sto more biti, i postosmo ugazili nigove poduzdanje, ostase posvemu moliti i u sprav drzati naše naredbe, i odma naredismo Maistore poradi kulu i dverće vise ni učiniti, i vriedni moi ljudi 150: u nju čuvati svo o potrebite, i svačiju od pravie poloznika mirnoću. Po tome molimo i Vasega prijatelstva poradi Krivosiju, kad se svrsi ta kula po Vasemu naredbu kako piisite u dragaliju, dabude dobra Vasa Vardija, i zestoka naredba da Krivosjani koi niesu pravi podlozniči ni Caru i Kralju nemogu tuda i mati mira i stanje, kao idosada, s crnogorčiem rebele, i svaku nevaljastinu radili tako isto očemo i mi u averditi naše grahovljanje, i zestoke naredbe učiniti našiem ljudima koi će kod kule biti i čuvati, kakoće zivljati u ljubavi i u miru s Vasom Vardiom, i jedan drugome u giiretu[3]) za svaku potrebu, tu bi mogo biti i liepi pazar će bi dopustili s naše strane svaku zivotinju, i svu potrebu, tako isto i od vase strane poradi mirnoću i lepotu vasiem i našiem podloznika, i ufamse dače biti sve mirno i liepo, i svuda dobar glas, dok se odbie irćavi ljudi, budući ja želim u komsiluk svaka mirnoća i lepota uzdrzati, i po svemu libero vasiem polozničima biti hodati.

Zafaljuemo stoste dopustili kapetanu od okoliša dubrovačskoga da izaće na medkovići poradi s nama se sastati, i mi piisali njemu danas u koi dan očemo tu doći, da nimalo nedangubi, i imaćemo s nime razgovor od svasta, koi će vama prikazato biti. za put od Kosorina do Kljek svesmo u redili kako nas čestiti Car zapovijeda, i izvadili hartu istinitu, kojusmo poslali u Carigrad našemu devletu, i kakva goć zapovijest bude tako isto očese svrsiti. po svemu želim Vasega prijatelstvo, i vidim u sprav da i Vi drzite sve stose sluzi meću nasiem bogodrzavniem Carima, i dobro urazumili daste naredili skoro po hudutu[4]) vasiem soldata kad smo okrenuli na grahovo ako bi bila ihtiza[5]), i vrlo zafaljuemo. Oli s božiom pomoći nie bila potreba. i tako želijući svake dobre vase stanje, i liepo zdravlje. Jasam svakada dobroželatel i Vas pravi prijatel.

U stolcu na 16 setembra 1836.

(Muhur) i potpis Ali-paše Rizvanbagovića na turskom.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1836, busta IX, categoria $\frac{X}{1—5}$ (192)).

[3]) Trebalo bi: u gajretu (tj. u pomoći).
[4]) Tj. po granici.
[5]) Pravilnije: iktiza (tj. potreba).

14 oktobra 1836 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

U našemu sastanku skoro na raščelu od Metkovića s Gospod. zapovjednikom od okoliša dubrovačskoga Bor[6]) Šallera biloe dugi razgovor za sve ono sto služi za mirnoću i slobod svetu pupu[7]) graničarskome od Vasie i Našie podloznika, i za sve ono stomi želimo drzati u sprav. Koise iste u prijatelstvo našiem bogodrzavniem carima, i sve za ta red razumiliste dosta dobro, dasmo mnogo od našie poloznika zestoko puno puta pedepsali, i pogubili, i naposljedno s voinstvo mi sobom isli. i svakome irćavome čoeku premadjela bilomu i kastig. Za sve Vam piiso i isti Bor. Šaller, od kogasmo primili i Vase kataloge od lupeštine, i u boistvo, i štete, odavnosti po okolišu dubrovačskome i kotorskome, od našie blizo graniče poloznika, i sve po rjadu razumismo. Oli moi dragi prijatelju, budi uvjerovan u toliko godina za koliko Vi trazite, da ima i deseterinom više uboistva i lupeštine, i štete Našiem podloznicima u Našu samo drzavu od Vasie Krivošjana, i ostalie graničara, kakosu nam u vjerno prikazali svi ostali naši vladaoci koise nalaze po graniču. i lasno tu katalogu našu svakada moremo Vama predati. Oli vidimo da vase politike neče lasno rastraziti i istraziti, a u vrieme ukoju dade nam bogodrzavni car vladatise Hercegovinom. Malo toga ima dase dogodilo, i za svesmo dali zestoke pedepse. Nego Vi učinite zestoke naredbe po sviem graničama dase odselen svakse potegne od nevaljastine, i način da bude Vasiem Krivošjanima, kao Našiem Grahovljanima. i oda(!) ako bogda biče u napredak svaka mirnoća i regula. i ako od selen se trefi ikakva dizgrančija[8]) Vasemu podlozniku od Našie, Poslite Nam usprav s Vasom piismom, damuse isporavimo kako bude javljano u Našemu sudu, tako isto da imamo i Mi poslati Naše podloznike Vama, i Vasemu pravdi. Tako isto piisali i Bor Šalleru. i na ovi način ufamo se dače u napredak mirno i slobodno, i libero Vasiem i našiem graničarima biti i za dug koima traziti u sprav tako isto i za svaku lupeštinu, neka doće Nama slobodno s Vasom pasaporat, bi čemu svrseno u našemu serijatu[9]) i pravdi, tako isto imamo i mi narećivati i tako ljubazno Vas pozdravljajući jesam svakada u prijatelstvo.

U Mostaru na 1836 otombra 14: p. s.
(Muhur)

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1836, busta IX, categoria $\frac{X}{1—5}$ (192)).

---

[6]) Baron.
[7]) Treba: puku.
[8]) Od talijanskog disgrazia = nesreća, nedaća.
[9]) Treba: šerijatu.

11

Ali-paša Rizvanbegović baronu Šaleru, okružnom kapetanu dubrovačkom[10]).

(Muhur)

Ja (?) budući da moj sin rustembej na 4 godine prie, bolovajući od uspiče, odvorilamuse na ruci malo rana, koja do danas sve islsi se (?)[11]), i vidise dae na vise, i po treba čerahu (?) hećimu dobro pratigu[12]), koga nema na našu drzavu, dabise mogli dopustiti. Zato sada saljemo i opremamo u dubrovniku, i preporučuemo i stoga po svemu na nasu ljubavi, koga vidite od Vasie hećima i detora od čsrahe (?) dae naibolje pratič, nekaga vizita s Vasom naredbom će bude prilisno, i neka dobro vidi ranu, a koii (?) se pod parto da more su bito is liečiti, akoe mogući za našu ljubavi, neka izaće amo libero nama s rustanbegom za edno s Vasom dopušteniom, i za njegovu trud kako vidite vi prilisnije moretega pogoditi nekamu bude bez sumlje. A za ostalo sve stomu služi bičemu liepo. To istemo u vas za ljubavi, i vrlo nam ljupko daga opremite amo, nebili sto pomogo i za našu nogu. Ako opet nie mogući da amo izaće, vi morete nam piisati sve sto služi za ičelenie, i akose bude detor pratič koga vi vidite usprav (?) bez sumlje moremo i za potrebu tamo opet opremiti sosviem komodom podlje našega baerama. I tako ufamose dače biti kod vase ljubavi stose bolje more, budući vi morete razumiti stoe svoe čado (!) i pr.

(Arhiv Okružne kapetanije u Dubrovniku, Atti presidiali, anno 1836, br. 881).

12

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1837, pod brojem 55, zavedeno je 1 februara 1837 pismo hercegovačkog vezira koji piše da šalje Ibrahima Draču da prati ljekara i da usput (»sulle strade«) još očekuje zapovijed iz Carigrada. Dokumenat nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan je poslao izvještaj Namjesništvu 3 februara 1837.

13

U istom protokolu, pod brojem 76, zaveden je 14 februara 1837 dopis Namjesništva br. 158 od 10 februara 1837, kojim se odobrava slanje u Mostar okružnog fizika dr Pirelli-a.

---

[10]) Pismo nije datirano, ali se može odrediti iz kojega je vremena. Deputat iz Brgata je uputio 8 decembra 1836 Okružnoj kapetaniji u Dubrovniku dopis br. 503, protokolisan pod brojem 881 istoga dana, i uz njega priložio navedeno Ali-pašino pismo. Prema tome, ono je, po svoj prilici, s početka decembra 1836 (po novom kalendaru).

U vezi s ovim pismom dubrovački okružni kapetan je poslao 9 decembra 1836 izvještaj Namjesništvu, pismo veziru, naredbu deputatu u Brgatu i Direkciji lazareta.

[11]) U prevodu na talijanskom stoji: »che fino al di d'oggi si conservano«.

[12]) U prevodu na talijanskom stoji: »mi si rende necessaria l'opera d'un pratico medico«.

O tome je dubrovački okružni kapetan obavijestio Ali-pašu 17 februara 1837.

14

14 marta 1837. Koncept pisma grofa Lilienberga broj $\frac{\text{ad } 297}{\text{p}}$ 837 upućenog iz Zadra Ali-paši Rizvanbegoviću.

Kroz Gospodina Kneza Schaller Capetana od Okolista Dubrovaçkoga zadovoljno razumio jessam, da Vasse Gospostvo je jurve naredilo ugradjenje ciste od Kleka ij od Suttorine, kako jest voglia Slavnoga Divana u Stambulu, ij da Kapetan od Trebigna Hassan Beg poçeo jest jurve odrediti potribito, za dati ruku na takove posle. — Ja nemogu od manje uçiniti Vami za otu stvar od svega mojega Serca zahvaliti, ij uffamse mnogo, da pod Vassoj Zapovidi ova stvar u srechnome Skladu, u kojemu xive nasha dva Çestita Dvora, od Vassich ij Nassih podloxnika, upravita hochie biti. — Vassoj Mudrosti bichie poznano da za uzderxati oti Sklad potribiti jest mir ij red, ij dakle da Çegliadi, koje bude izibra(o)[13]) Vass Komessar tojest Kapetan Hassan Begh za dochi raditi, bude mirna ij postena. Dakle molim Vass lipo da imaete dobrotu odrediti Hasan Begu, da ima poslati bass takove ljude a ne nemirne, ij zloçinçe, ij dajte njemu mocsa (?) spoznati, da buduchi on ima sverhu sebe zagradienie gori reçenih cista, on sam odgovoriti imade na Çinjenja njegove Çegliadi, zasto on sam poznati mora njihovu chiud pria nego njih izabere. Ja od moje strane zapovidam svima oblastima od okolista dubrovaçkoga ij Cotorskoga da imadu dobru opasku, da od nassih podloxnika Vassima Çegliadi najmanja nemirna stvar uçignena nebude.—

Meni hochie mnogo drago biti akose bude jedna prilika otvorila, da ij ja od moje strane moje pravo priateljstvo Vami iskazati serçeno bi mogao.

Ne zelim od Serça nista drugo, nego da ova moja knjiga stekne Vass u dobrome ij povoljnome zdravlju, ij da Veliki ij Smemoguchi (!) Gospodin Bog blagoslovi trude nassega Likara Dubrovaçkoga, koise sada kod Vas nahodi, za ozdraviti s Vassom Zadovolinostjom ij Vessljem Vassega Sina, kojega s kupa s Vami neka Bog uzderzi za mnogo lita. (DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{\text{X}}{\text{1—6}}$ (206)).

15

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1837, pod brojem 204, zavedeno je 31 marta 1837 pismo Ali-paše, kojim izražava zadovoljstvo na poslu koji je izvršio okružni fizik dr Pirelli i zahvaljuje što je bio poslan. Pismo nisam našao.

Istoga dana dubrovački okružni kapetan je poslao izvještaj Namjesništvu.

[13]) Oštećen papir.

16

Iz istog protokola (br. 213) vidi se da je 3 aprila 1837 dubrovački okružni kapetan uputio Namjesništvu pismo koje je došlo od mostarskog vezira. Nisam ga našao.

17

6 (18) maja 1837. Kopija pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

N $\frac{663}{\text{p. p. } 194}$

Izvijestili su me da je po razpoloženiju Vašeg Prevoshoditelstva njeki Smajo Glaović naložen s' javnim nadziranijem[14]) u predielu koji s' nahijom Imotskom neposredstveno graniči, i sa upravlenijem nad njekoliko stražah koje su se za tu potrebu na granici ili krajini ustanovile, za poglaviti uzrok da zaustave svakog autrijskog poddanika koji bi se u otomanskom predjelu našao bez da bi sprovodnim pismom ili pasošom podkrepljen bio; no da se slučaj dogodio, da jedna od tih stražah od istog upravljaema, kad je jednom austrijskom poddaniku zapovjedila da joj se pasoš njegov pokaže, to da ga je svega izderala, s' tim namjerenijem da bi drugga straža tog čovjeka, ovog pisma lišena, mogla uloviti i tako ga pod zatvor metnuti.

Ovaj nepovoljni glas obavezuje me Vaše Prevoshoditelstvo moliti, da bi ste, ako bi istinito bilo, snažne zapovijesti izdali poglavicama tih stražah da ne uzimaju sebi nikakvu slobodu s' takim svojevoljnim i zavodljivim djelama, i da znadu počitovati pisma odpuščena austrijskim poddanicima od njiovih Oblastih, a osobito pak ako bi se dogodilo da kojeg austrijskog poddanika bez potrebnih pismah nadju, to da isti nikakva nepristojna zlopostupanja od otomanskih stražah ne'ma podnijeti, no da najbližem austriiskom graničarnom čardaku (:ili rastelu:) za zakonito nakazanije predan bude.

Uvjeren sam da će Vaše Prevoshoditelstvo iz prijateljskog ugoždenija, sve što god od potrebe bude, proviđiti i zakloniti i prebivam sa svim visokopočitanijem i razmotrenijem.

U Zadru $\frac{6}{18}$ Maja 1837.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

18

Maja 1837. Koncept pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

Došlomie na znanje daće polak naredbe vašeg Prevoshoditelstva zapovjednik Trebinski put u Suturini, a zapovjednik Stolacki onaj u Kleku imati graditi.

[14]) U konceptu na italijanskom stoji: »sia stato incaricato della sorveglianza publica«.

Trebinski zapovjednik samje tu stvar okružnome poglavaru od Raguze na glas dao, alimu nie uprav kazao, kadće ti posli početi[15]); od Stolackoga zapovjednika pak ništase svrhu toga nije čulo.

Dabi ja na iziskanje mojih visoki poglavarstvah zvrhu takova posle pravo i dostojno odgovoriti mogao, molim vaše Prevoshoditelstvo, dabi izvolili meni na znanje obznaniti dati, u koje vrijeme i pod čim upravljenjem rečenih poslih obadvaju putah činitise budu, i dabistemi sve one nadalne Naredbe na znanje dali, kojebi od moje strane ikakvu pomoć mogle potrebovati...
U Zadru na Maja 837.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

19

21 jula 1837 p. s. Ali-paša Rizvanbegović baronu od Vajdmansdorfa, zamjeniku guvernera Dalmacije.

(Muhur)

Dragovolno primismo danas Vasega piismo od $\frac{10}{22}$ julija, i razumismo za Sve. — Olimie začudo kako nie primjeno Naše odgovor na Gdna Grofa Liliebera od 2 istoga, na njegovu od $\frac{12}{24}$ junija Č $\frac{11496}{4145}$ preko deputata od Metkovića. Po vasemu sada dalismo zapovijest, da naši podlozniči imadu doći Gdnu Plenkoviću će bude njegova naredba, oli na imotku bazanu, oli na aržanski rastel, po radi iz pitanie i Svjedoke za neiskazane pogubljenie rahmedli baeraktara našega Kaduniča, I za Sve kako slijedi, piisali smo porjadu u viirečeni odgovor Slavnome Guvernatoru Gdnu Grofu Lilieberu, i ufamose dačese svrsiti sve pozakonito, i ta stvar svakome po graniču javni kakosmo prezde piisali (.) Sutra Sos trećom opremimo i Naše posluzniki Mula Aliju i Muharema Hočići za ispravljenie put od Kljenak[16]) do u šotorinu[17]), koisu narećenja is naše strane svrsiti pa zapovijest Starijemu, Opremili i piismo da nas, na Gdna Nakiča Namestnika zapovjedniku okoliša dubrovačskoga, poradi poslati i on razumnoga svoga poslanika da sve vidi poregulu s našiem ljudima, i ufamose dačese svrsiti sve povolnito...

U Mostaru 1837 julija 21 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

---

[15]) U jednom pismu Hasan-bega Resulbegovića, datiranom u Trebinju 20 jula 1837 i upućenom dubrovačkom zapovjedniku, Hasan-beg javlja, pored ostalog, da je poslao svoje »meštre i građe klačine« u Sutorinu radi gradnje puta. (Original u Arhivu Okružne kapetanije u Dubrovniku, Atti presidiali, anno 1837, br. 458).

[16]) U prevodu na talijanskom: Klek.

[17]) U prevodu na talijanskom: Sutorina.

20

2 septembra 1837 p. s. Ali-paša Rizvanbegović baronu Šaleru, okružnom kapetanu dubrovačkom.

(Muhur)

Op jednom jučer primili tri Vasa piisma — od 29 avgusta 2—3 Setembra, i treći bez date, koe sve slijedi za graću put od Klenak, da nie prigodno pograćena, i da naši poslatniči niesu svrsili kako valja. Moj dragi prijatelju, mi dobro razumiemo da Vi očete Svaku svrsiti kakoe Vama povolno, Oli zamene nesluži drugovačie uraditi, nego kakomie zapovjedeno od moga bogodržavnoga Čestitoga Cara. To jest, kakvagoć put francunska prie građena[18]) tako isto dase utamiri i u dverdi ni vise ni manje. I ako nemore za puno durati, mi opet moremo opnoviti, kao i sada stosmo prie svrsili, nego Vi od Metkovića do Kljek, sto nieste ni toliko. Stari ljudi od Vasie i Našie podloznika govore dae sve uraćeno kako znadu dae stara put, kojase vidi svakada. A i Vi kako nam piisite, moretese potruditi i izaći na Klek, i na isto mesto od graćevine, i viditi sve kako slijedi. U isto vrieme morete i nama piisati kad čete tu doći, da i mi posljemo Vama na dan prie razumnoga i vješta našega Čoveka. I oda morete sve vićeti sobom, i s nime dogovor imati o Svemu, i ako nie u graćeno i u dverćeno, kako stari put prizove, morese bolje u raditi i svrsiti. Tako isto morete vićeti i znati za sve stete koesu učinjene od Vasie podloznika trnovičana i Čepikučana našie Graničarima trebimjane[19]), kako i isti nigov Sindik Čovo govorio javno pred sviem da ne prestano stetu čine, i u dverditi jedan put dase vise proću, budući dvoi posladnik nie šćeo nisto toga izvićeti kakoste Vi nama piisali da ste povlastili, govorijući da nemore znati usprav ni komfuna[20]), akamoli sto drugo svrsiti, i da nie imo ordina od vas. Oli

---

[18]) U prepisci koju je vodio Ali-paša s austriskim vlastima u Dalmaciji tretira se, kao što vidimo, i pitanje puta (ceste) kod Kleka i Sutorine. To pitanje bilo je aktuelno i prije dolaska Ali-paše na vlast.

Kada je, 1808 godine, ukinuta Dubrovačka Republika, francuske vlasti su podigle vojničku cestu preko dva turska jezičca kod Kleka i Sutorine da bi spojile cestu koja ide od granice Hrvatske cijelom Dalmacijom do Budve prema granici turske Albanije. Tom cestom obavljao se saobraćaj i kada je, 1814 godine, Austrija okupirala Dalmaciju s teritorijom bivše Dubrovačke Republike.

Za vrijeme Ali-pašine vladavine vršene su opravke na dijelovima ceste kod Kleka i Sutorine.

Godine 1849 austriska vlada je htjela da izvede velike opravke na cestama, naročito na onoj koja prolazi jezičcem kod Kleka. Prije nego što je započela taj posao, stala je pregovarati s Ali-pašom, koji je pristao da se taj posao izvede prema želji austriske vlade. Kako se ovdje radilo o tome da se skrene sa linije kojom je išla stara cesta, Ali-paša se saglasio da se zauzmu zemljišta potrebna za tu svrhu, uz otštetu vlasnicima.

I poslije Ali-pašine smrti vođena je prepiska o izgradnji ceste kod Kleka. Izgradnja se obavljala na trošak austriskog erara. Detaljnije o tome u mom članku: »Jedan detalj o izgradnji cesta u doba Ali-paše Rizvanbegovića« („Прилог“) br. 12. Sarajevo, 1938, 209—210).

[19]) Misli se na Trebinjce.

[20]) U prevodu na talijanskom stoji: »dicendo che non puo nemeno conoscere il vero confine«.

sada kad Vi izaćete na mesto morete sve usprav s mojom poslanikom vićeti. I vrlo dobro morese znati prava Graniča, kojae poznata u poštenie i starie podloznika s obe strane po komfinu, tako isto i po piisma kojase nalaze kod vas. da nema vise meću dva pupa[21]) Graničara nepodobne stete, i nemir, od koe morese dogoditi kakva više nezgodna meću nima. I tako očekivajući vase odgovor, jesam svakada dobroželatel.

U Mostaru 1837 setembra 2 p. s·

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1-6}$ (206)).

21

2 septembra 1837 p. s. Ali-paša Rizvanbegović okružnom kapetanu dubrovačkom.

(Muhur)

Vasega piismo od 7 avgusta p. s. dragovolno primili, i razumili sve sto nam piisite po radi Našie podloznika od selo Stienicama, koi zabrane Vasie Vitasovicana nakoi način vi piisite, za ta uzrok daga odma zestoke naredbe Našemu namestniku i vladaoču okružie trebinje i ljubinje, da to usprav sobom vizito i isvidi, koi nam poslo i istie seljana Stienicana u Mostaru, i po nigove dverće (?) pismenom nevidise dasu u tome, Oli da se bolje more prava istina znati, naredili na novo istome Hasanbegu dase Vama javi kad će on sobom na mesto doći. U isto vrieme opotrebito da i Vi poslite Vasega jednoga razumnoga čoveka, da liepo usprav vidi, i kako provedno bude da udverdi — Suvise imalismo skoro jedno pismo od Gospodina Guvernatora dae Kazerma to jest kula od Varće gotovo svrsena u dragolu.[22]), u isto mesto pita (?) nas prvoga noembra dače biti dobra početka od pazara, i dva puta u nećelju dana dačese odvarati (.) Na svemu tomu odgovorismo kako slijedi, i u ponećeljak i četverdak prilisnije kako nas pita. Oli sve to za čudo kakosmo i njegovu blagorodiju piisali, ako ne bise dobro zaudali (?) Krivosijana aiduka, koi preko toliko konaka amo na tursko svako zlo i lupeštinu čine, akamoli tu na blizo i na slobod. I kad bi jednom tu ukrali konje, oli sto od robe onie pravedniem podloznika koiče dolaziti na pazar, biče odma sve zaludo, i po irćavu glasu svakčese odbiti. Opotrebito bivo (?)[23]) Vasega truda za tamo na isto mesto doći sobom, tako isto i zapovjednik od Kotora, i sastatise opjednom s Hasanbegom koiče k vama doći po našemu naredbu, i sve potrebito viditi, i narediti, i za svaki slobod i mirnoću providiti. Nie potreba kakose razumie pop Marko Samarčić iz Krivošija, tuda dolaziti, i posebe dsvolite (?) graniče prikazivati, i uznemirivati Komfun i dva puta graničari, dostimde (?) stoje načalnik i učitel haiduški, za sve irćave poslove. Prava Graniča po tome Komfinu poznatae pošteniem i stariem ljudima od vasiem i naši-

[21]) Treba: puka.

[22]) U prevodu na talijanskom stoji: cioè la Tora di Vargie, è stata definitivamente condotta a termine a Dragalie«.

[23]) U prevodu na talijanskom stoji: »Farebbe di bisogno«.

em podloznika, i vrlo lasno zato oporaviti, i udverditi pravedno za svaku mirnoću, koju želim imati u komsiluk, i stoe peda mesto zemlja Visokoslavnome Vasemu kralju nedai bože ni pomisliti, akamoli javno imati, tako isto želim čuvati ono stoe usprav mome bogodrzavnome Čestitome caru. Sveto morese s prijatelskiem dogovorom svrsiti s moiem poslanikom Hasanbegom. I za Krivošie u dverdo gledaite način u napredak da nema barkanje, i lupeštine, kakoče biti i ta novi pazar svudoglasno (?) s mirnoćom. I svaki dobar način i ljubav i dobar red u komsiluk, kako služi i meću našiem bogodrzavniem carima — i želijući Vam svako dobro, ida moi piismo naće Vam upovolne zdravljee.

U Mostaru 1837 setembra 2 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

22

3 (15) septembra 1837. Kopija pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

No $\frac{1420}{pp.}$

Stižu mi glasovi da se opravljanje puta (:ceste:) na Kleku, koje se 24 Avgusta skoro prošavšeg započelo, tako poverhno ili slabašno izveršava, da nikakvu jakost i temeljitost obećavati ne može, da Vaši naložnici ne ćedu da slijede po vidu i obrazu podnešenom na jednom komadu puta zgrađenom od austrijskog Zemljemjera (:inženjera:), i da se oni naposljedku od mjesta radnje udaljavaju, tako, da se bojati moramo da će isti kasno k' koncu prispjeti, da će međutim zla i erđava godišnja vrjemena nastupiti, da će se zbog neutverđanja izveršenih radnjah pervom kišom lako razoriti i pokvariti; pak bi se zato sav sadašnji trud izgubio i u buduću godinu morao bi se preduzeti s' novom dosadom Vašeg Prevoshoditelstva i s' novim obterećavanjem za rabotnike.

Što se puta na Sutorini tiče, doznao sam također s' velikim ožalostćenjem da se, pri različitim' obećanijama već datim' od Trebinjskog Zapovjednika okružnim Poglavarima dubrovničkom i Kotorskom, jošt jednako radnje u opravljanju nisu započele, i moram se daklem bojati, da se i za te strane take iste nepristojnosti ne zbudu i ne dogode.[24])

K' izveršenju napomenutih radnjah putovah izdale su Vam se nuždne zapovijedi od blistatelne Porte, koja to i austrijskom verhovnom dvoru spriobšti (objavi) — i Vaše Prevoshoditelstvo jamačno i sigurno mi se u tomu obećalo, a voznoštelni predpis Velikog Vizira baš sam Vam ja po dubrovničkom okružnom Poglavaru poslao; no ako Vam kakve protivo = zapovijesti budu došle, u tom slučaju molim Vas da

[24]) Iz jednog kasnijeg pisma Hasan-bega Resulbegovića, datiranog u Trebinju 4 novembra 1837 i upućenog dubrovačkom zapovjedniku, vidi se da je Hasan-beg bio zauzet popisom vojnika u vezi s umirivanjem Kolašinaca. On ističe da će na gradnji puta raditi što se više može. (Original pisma u Arhivu Okružne kapetanije u Dubrovniku, Atti presidiali, anno 1837, br. 701).

bi ste me obznaniti blagoizvolili da mogu Verhovni Dvor izvijestiti za potrebite dalje korake kod blistatelne Porte.

Izvjestan (:siguran:) sam, da ću od ugodnog prijateljstva Vašeg Prevoshoditelstva blagostni odgovor polučiti (:dobiti:) i molim Vas obveselite me ovom zgodom i jednim utješitelnim izvjestijem o Vašemu stanju zdravlja koje ja živo želim da Vas svemogući Bog uvijek u blagodenstviju i cvijetu sohrani i prebivam s' osobitim visokopočitanijem.

U Zadru $\frac{3}{15}$ Septembra 1837.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

23

Iz prezidijalnog protokola Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1837, pod brojem 543, vidi se da je dubrovački okružni kapetan uputio, 18 septembra 1837, Namjesništvu pismo mostarskog vezira u kome piše o svim pitanjima koja se tiču granice kod Gromače i moli da okružni kapetan ode u Krivošije.[25])

24

16 septembra 1837 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Vasega ljubezno piismo od 3. istoga p. s. dragovolno primismo, i za sve urazumi poradi put od Klenak[26]) do u sutorine kakoe vama prikazato da nie dobro i dverdo svrseno, i po tome nie ni povolito. Moi dragi prijatelju, istina da ja želim učiniti vama u komsiluk sve stose tiče na prijatelstvo, oli za tu građevinu nie mogući da ja moram učiniti isto vise, negomie zapovjedeno od moga bogodrzavnoga Čestitoga Cara, budući mene nie drugovačie zapovjedeno, nego utamiriti[27]), i opnoviti, kakoe prie bilo ni vise ni manje, i prematoga daosam opotrebite naredbe da se gradi, i do malo dana sveče biti svrseno na ta način, i prematoga budite mirni, da ja drugovačie učiniti nemogu, negomie zapovjedeno.

Primiosam neki dan i jedno drugo Vasega piismo po Spljedskome detoru[28]), koi e poslan vićeti i znati ako se nalaze ovde na bliza bolest od kuge, i po vasemu preporuku, biče miran po svemu, Oli zata bolest budite uvjerovan da niće ovde po našu drzavu, i po svemu bosnu nema, nitie bilo, nego samo na nekoliko mesta daleko po rumeliju u prošastome lieti, i zafalijuć Gospoda boga, niće po Komfinu bosanskome nikakva bolest nema. bože dai i u napredak opšti rahatluk. Ostaem, i jesam svakada dobroželatel, i po svemu prijatel

U Mostaru 1837 setembra 16 p. s.

(Muhur)

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

---

[25]) I pod brojem 542 zavedeno je u istom protokolu, 18 septembra 1837, da dubrovački okružni kapetan šalje Namjesništvu vezirovo pismo. Dokumenata nisam našao.

[26]) U prevodu na talijanskom stoji: »Klek«.

[27]) U prevodu na talijanskom stoji: »a riattare«.

[27]) U prevodu na talijanskom stoji: »medico (Dottore)«.

25

17 (29) oktobra 1837. Kopija pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

Č-lo $\frac{1703}{pr.}$

Stižu mi glasovi da se Vaše Prevoshoditelstvo k' ljekaru austrijanskom, Bakiću, koji se sad na tim stranama nalazi, sverhu moga lica (:persone:) tako izrazilo (:to jest izgovorilo:) da me sve to većma uvjerava da ste Vi istinit i čistoserdečan prijatelj, koje mi u toliko veću radost prinosi što ja k' Vama jedno zaista veliko počitanije (:poštenje:) izjasnjavam, a udivlenije jedno u toliko veće u koliko me je, budući ja jošt od moje mladosti vojnik, čestvovanje svagda prožicavalo k' Vama. koji ste sa slavnim Vašim pobjedama protiv bosanskih buntovnikah prozvanije »Galipa« koje s' tolikom pristojnošću nosite, sebi zaslužili.

Ali mi je kazato, da se Vaše Prevoshoditelstvo u toj istoj zgodi izjasnilo, da ni je nikakvo moje pismo sverhu opravljanja putovah, Klečkog i Sutorinskog, primilo i da je to opravljanje prilično i u srednju ruku dobro izvršeno bilo i da su ti putovi u pređašnje stanje postavljeni bili. No toga ni je dosta, moj dragi prijatelju, jer baš zato, što je taj put tako herđav i opak bio, moj konj, kad je tud' prošao, mal' što nije noge slomio. Carski je dvor kod blistatelne Porte tražio, da se taj put temeljno opravi, a blistatelna Porta, budući da se o tom uvjerila posle izviđenja učinjenog črez jednog baš zato poslatog Zemljemjera, t. j. Inžiniera, obećala je Carskom dvoru opravljanje iz korena, i ispunjenje toga na Vaše Prevoshoditelstvo nasloni.

Ja se nadam dakle, da će Vaše Prevoshoditelstvo koliko za ispunjenje zapovijestih blistatelne Porte toliko za čistoserdečno prijateljstvo koje mi ispovijedate i na koje Vam ja s' ravnim' i serdečnim' čuvstvovanijama so odgovaram, hteti razpoložiti (:odrediti:) da radnja bude učinjena po dužnosti i to po obrazcu i načinu na jednom komadu puta zato prepravljenom, a kad mi odgovor na ovo dati blagoizvolili budete molim Vas nemojte zaboraviti izvijestiti me o stanju dragocjenog Vašeg zdravlja u kojem da Vas Bog uvijek srećno i u cvijetu sohrani . . .

U Zadru $\frac{17}{29.}$ Oktobra 1837.

(DAZ, Atti presidiali . . ., anno 1837, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (206)).

26

6 januara 1838. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Dragi prijatelju, doće nam danas tatarin is carigrad, i podverćue nas mnogoljedni i bogodrzavni moi čestiti Car s njegovom poklonitelni ferman na ovu drzavu.

Suvise saljemi jedan brod sa čephanom dvie iljade barila za dubrovnika izaći, oli budući dae vrlo trudno i rizig tuda prifatiti i

more bidi od vremena kvart (?). molim vassega prijatelstvo, da date naredbe neka brod more iskrčati na porat od Klek, tu bi bilo zgodnie i komodnie prifatiti. i blizo hutovo naša palanka, ćebise moglo odma na suho mednuti, i otuda za dan more doći u Gradu stolačskome. Lakse bi bilo svakako i za konje i za kiričie, i na skoro nadamse brodu, i molim dadade naredbe dubrovačskome zapovjedniku zato, nakoga smo i piisali[29]) sve te razloge, oli mislimo da nie njemu mogući bez vase zapovijesti, i ufamose dačete nam učiniti ljubav i ta komod u komsiluku, i u prijatelstvo i želim imati na vresko (?) vasega odgovor.

(Muhur) U mostaru januara 6 1838.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VII, categoria $\frac{X}{1—4}$ (217)).

27

6 januara 1838 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Po prijatelstvo koise drzi meću nama u komsiluk pitam u vas s (!) ako bi bilo vama povolno učiniti nama ljubav, sedam stotina baioneta prilisnie s harbati, po radi Careviem voinika koi su na novo narećeni po moju drzavu, kako bi mogli imati preko vase naredbe za plaću, budući ufamose dače biti dobro graćene i bolje i levse, negobise moglo načiniti u nas, i tako bi mogli narediti da nam doće preko metkovića tri oli četiri do pet viserečene pusaka za mostre, i od koe čiene, tako akoe mogući i na skoro sigurati. Moliču vas dame avizate za sve to s vasom piismom, isto i za vase mnogo nam drage čiele zdravlje. Ostaem po svemu dobroželatel, i svakada pravi prijatel.

(Muhur) U mostaru 1838 januara 6 p. s.

Naisti način moliču vasega prijatelstva poradi jednoga dobroglasnoga zvona za veliki sahat koibise moglo čudi daleko jedin ura, budući u stolačskome Gradu od našega otčenstvo u istu drzavu pukloe zvon od velike sahata, i želim preko vasu prijatelsku naredbu imati dobroglasnoga zvona, budući isnova ovde saliti, nemore biti dobroglasno i učinite nam ljubav.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII. categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

28

29 januara 1838. Koncept pisma grofa Lilienberga, pisanog ćirilicom i upućenog Ali-paši Rizvanbegoviću. Javlja mu da je primio njegovo pismo od 6 januara i izražava svoju radost što je Ali-paša potvrđen kao hercegovački vezir. Radi prijateljstva koje vlada među njima dvojicom nastojaće da olakša slanje municije, o čemu je oba-

[29]) U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1838, pod brojem 73, zavedeno je 24 januara 1838 pismo mostarskog vezira od 6 januara u kome, kako stoji u rezimeu protokola, »desidera di poter guardare la munizione che attende da Constantinopoli a Utovo presso Klek«. Dubrovački okružni kapetan, kako se vidi iz protokola, poslao je izvještaj Namjesništvu i pismo veziru 24 januara 1838.

viješten od strane Porte putem carigradske Internuncijature. Pošiljka od 1000 barila i 500 sanduka upućuje se preko Dubrovnika u Tursku (tj. u Hercegovinu). Nije kompetentan da dozvoli da se to uputi preko Kleka kao što želi Ali-paša. Za to je potrebna odluka bečkog dvora. Dao je instrukcije dubrovačkom zapovjedniku kakve sanitetske i finansiske mjere treba preduzeti. Jedan primjerak instrukcija u prepisu šalje na uvid i Ali-paši.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VII, categoria $\frac{X}{1—4}$ (217)).

29

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1838, pod brojem 162, zavedeno je 6 marta 1838 pismo mostarskog vezira od 8 februara, u kome javlja da će poslati jednog svoga izaslanika u Dubrovnik da primi ratnu municiju.

30

10 marta 1838. Koncept pisma grofa Lilienberga, pisanog ćirilicom i upućenog Ali-paši Rizvanbegoviću. S pismom Lilienberg šalje Ali-paši tri puške od kojih je najduža za pješake, kraća za »laku vojsku« a najkraća za lovce. Cijene mu ne može naznačiti jer se u Zadru puške ne prodaju. Navodi mu cijene koje su bile prije godinu dana. Te tri puške sa svim njihovim potrebama šalje Ali-paši na dar. Nije mu dozvoljeno da pošalje više pušaka ili municije bez višeg odobrenja Za to bi trebalo da se Ali-paša obrati molbom na Divan.

Što se tiče zvona, u Zadru nema »salivaoca«. Da bi Ali-paša znao cijenu različitih zvona koja su se skoro salijevala za zadarsku sabornu crkvu, šalje mu listu i račun potrebnih troškova za jedno zvono kakvo želi, što iznosi oko 1800 forinti.

Sanduk sa tri puške, kao i drugi s njihovim potrebama, nalaziće se kod sanitarnog deputata u Metkoviću i biće predani onome koga Ali-paša odredi.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

31

1 (13) marta 1838. Koncept pisma grofa Lilienberga, pisanog ćirilicom i upućenog Ali-paši Rizvanbegoviću. U pismu od 10 marta 1838 s kojim je otpremio Ali-paši tri puške zaboravio je dodati ponudu koju mu sada podnosi. Ako bi, naime, Ali-paša želio da nekoga pravilno obuči u rukovanju tim oružjem, neka pošalje »mlada zdrava i pojaka« čovjeka, »dobra razuma i okretna«, u Split, gdje će se moći obučiti onako »kako što se kod ces. kralj. vojske običava.«

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

32

21 marta 1838. Ali-paša Rizvanbegović dubrovačkom okružnom kapetanu baronu Šaleru.

(Muhur)

Budući ovi moi pisar Iovan Anćelopul, polaze danas za dubrovnika s robom, Vuna, Vosak, i zecine, preporučuemo njega na vasu ljubavi, i uvjeruem vas dae pošteni trgovac po svemu, i dae ista njegova roba Vuna i zecine uzeta i kupljena ovde po našu drzavi, i uzrok ićave čiene uzdrzo do sada ovde u svoju magazinu, i morate mu dopustiti u 14 dana stose razumie dae sada kontumančija s robom, da more i prebirati po običaj, budući more biti dače otići i do u triestu, a namae od potreba dase amo brzo vrati, i učinite mu komod za naše ljubavi, isto kao i mi sto činimo svakome Vasemu podlozniku koi goć doso nama preporučen s piismom od Gospodina Guvernatura. I srdećno vas pozdravljajući, Jesam svakada dobroželatel, i pravi priatel. —

U Mostaru 1838 marta 21 p. t.

(Arhiv Okružne kapetanije u Dubrovniku, Atti presidiali, anno 1838, br. 218).

33

18 (30) aprila 1838. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Naodgovor vaše Predrage od 10. Marta Prošastoga iskoje sve liepo razumiosam, j(!) Primiosam one tri Puške štostemi Poslali Nakoeti Puno zafaljuem.

Ovo jedno naimanje zvono Pošalitemi od funti 468. ajaču Platiti odma kome vi naredite.

Primilismo vašu Predragu od $\frac{23.\ marta}{4.\ aprila}$ iskoje razumismo sve liepo.

Za muso omerćaića iz korjenićia vi Pošalite raćenkovića nasljednika s' temesućem u trebinje na trebinskoga zapovjednika asan bega resul begovića, Paćega on dobaviti ondi sebi iako jmamu(!) jšta(!) uzeti naplatićese.

Evo danas Primih vašu od $\frac{2}{14}$ aprila istoga iskoje sve liepo razumiosam, štomi Pjšete (!) zatopčiju Simeona Matievića Tai ovdi nije došo, akoga će naćem ufatićuga Paćuga Predati nametkovićie oli nadubrovnik.

(Muhur) (Datum po hidžri)

Prijatelju naredi od sad koi ovako pobježe neka jde (!) zanjim edan Spismom od Tvoje Namjesnika koi more istoga bježanika poznati pak ćiega naćie nekaga vodi.

U mostaru $\frac{18}{30}$ Aprila 1838.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

34

30 maja (11 juna) 1838. Koncept pisma grofa Lilienberga, pisanog ćirilicom i upućenog Ali-paši Rizvanbegoviću. Pismom od 18 (30) aprila 1838 Ali-paša je zamolio Lilienberga da mu pošalje zvono. Da bi ono bilo potpuno po Ali-pašinoj želji, i po izgledu i po kvalitetu, šalje mu kolonela zadarskog okružja Jovana od Grizogona da se s njim usmeno sporazumi. Po njemu šalje jedno malo zvono kao uzorak.

U znak prijateljstva šalje mu na dar jedan »sat sa svirkom«.

Grizogono će razgovarati s Ali-pašom i o putovima Klek — Sutorina za koje se Lilienberg mnogo interesuje. Moli Ali-pašu da se ti putovi dovedu u dobro stanje jer se u idućoj godini nada posjeti jedne visoke ličnosti.

»Ja bi bio učinio da je prošao po tim putovima i Njihovo Veličestvo Saksonski Kralj, koji se tekućeg mjeseca u ovoj državi nalazio, da su isti putovi već prohoditi bili.«

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

35

28 juna 1838. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Vasega preljubezno piismo dragovolno i želno primi po Vasemu poslaniku Sior Jovanu ces. kral. koluner[30]) i sve točno urazumi, i od svega imali razgovora. Oli moi dragi prijatelju Vi dobro razumiete, i puno puta vama piiso da ja nisto više neželim, nego ljubav imati u komsiluk s vasega prijatelstva, i ves red učuvati koi služi po volju našiem bogodrzavnim carima. Oli za neke stvari stostemi prie piisali dase dogodilo od našiem podloznika, zestoko sam bio dotuzio moiem namestničima, i po svemu se nalaze i pravdase svak dase dogodilo deseterinom vise od vasie podloznika, suvise od Krivošijana, kako sam puno puta vama piiso, i na nekoliko dana prie ubili na novo s nigovo drustvo četiri turaka u Korjenicima, i dvaiča od raja, i kuće popalili, i toliko zivotinu očerali, i neprestano takie stvari prekovise događaju. I nikako drugovačie nebi mogli bolje urazumiti, nego kad bi poslali Jednoga Vasega razumnoga čoveka po komfinu dubrovačkome i kotorskome tako isto drugoga na Irzanu, u isto vrieme imam i ja poslati svoga čoveka dase sastanu, tako isto i dostovjerni ljudi od naše države i od vase, i vidiče javno za sve stose do sada dogodilo is koe strane teze i nastose more osuditi i isporaviti. za napredak opet sve stobise dogodilo, dase ima odma doći na mesto naši poslanči. i na fresko znati i usprav naći krivča i pedepsati, po svemu sam ja dragi prijatel konten kakočete porjadu urazumiti točno od istoga Vasega i razumnoga poslanika Sior Jovana plemiča i ces. Kral. kolnera za sve razgovor stosmo imali od svega.

Oli moi dragi prijatelju stose vidi javno, nikakva udverćena regula nemore ostati, doklen su Crnogorci samovlastni i u svakome zlu djelu

[30]) Kolonelu.

načalniči tamo sve ostale carske i kraljevske drzave, i svaki irćav čovek nalaze katafaćio[31]) prekoni, i dosta drudno i nama učuvati i uzdrzati način od svakoga mira, budući da svakada i neprestano uznemiruju Svakoga po komfinu, i suvise po našemu drzavu, i puno puta u drustvo i Vasi Krivosjani, za koe opotrebito zauzdati kako po svemu svietu, želim da ovo moi piismo naće vas u povolito zdravlje. I jesam svakada dobroželatel, i pravi priatel.

(Muhur) U Mostaru 1838 junija 28 p. t.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

36

28 juna 1838. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Od istoga vasega poštenoga poslanika Sior Jovane cesar. Kral. kolonera razumiosam porjadu i za radi put od Kljenak do u sotorinu da nie uraćeno i udverćeno povolito, i opet učinili izrečeniju na novo udverditi i graditi Sve stoe opotrebito, oli budući dasu sada naši podlozniči u naivisemu nezgodnu za radi hrane danije ni novo prispilo, i svakome sada naivise posla od radnje. daemo vama na znanje kako imamo odma narediti za dase počne na novo ova gradvina (?) drugi dan po ilii dne, to jest u 22 julija p. s. a po vasemu u 3 avgusta, i vi morate narediti Vasemu čoveku i Inćinjeru dase more naći u isto vrieme na sutorinu, ćečese ima sastati s našiem poslanikom, i početi Gradnjevinu kako ide po regulu, i udverditi na novo ćese vidi da nie prie svrseno po naredbi, i ufamose dačese svrsiti povolito, idače biti na vrieme. i očekivajući vasega odgovora za vladanje. Jesam svakada pravi prijatel.

(Muhur) U Mostaru 1838 junija 28 p. t.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

37

21 juna 1838 p. s. Kopija pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

Č-lo 1336, 1337, 1338

Primio sam Vaša draga mi pisma od 28 Junija, koja ste mi poslali po ces. kralj. kolonnellu Jovannu od Grizogono i budući da sam iz njih soderžanije doznao slažem se voobšte s' Vašim mudrim' i dobrim' mislima.

No budući da se u istim' pismama ne imenuju ni mjesto ni dni u koji bi se sastanak i ugovori deržati morali, niti pak osobe (:ljudi:) koji bi se tu naći morali, i budući da bi se ja može biti udaliti mogao za njeko vrijeme od moje stolice (:stališta:) da na krunisanju moga blagoutrobnog cara u Italiji budem, i budući pak da je od velike važnosti da se već danas sve jasno i čisto ugovori, to, da bi izbjeći

[31]) I u prevodu na talijanskom stoji: »catafachio«.

slučajna zloporazumjenija i budi kakvo protezanje, moram umoljavati Vaše Prevoshoditelstvo da bi ste mi pospješno (:ili na friško:) njeka voznositelna mogućno točna izjasnenija dati izvoleli.

Vaše Prevoshoditelstvo izvoliće daklem:

1) dati mi na znanje pravi dan u koji će sastanak u Aržanu morati biti, tko će s' Vaše strane tu poslan biti, i o čemu ćedu upravo riječ deržati Kommesari (:ili naredbenici:), da bi mogao odpustiti nuždna nastavlenija Pretoru (:ili sudcu:) od Imoškoga Iveliji, koji će zapovijed dobiti da za to u Aržano otide;

2) dati mi također na znanje dan i točno mjesto gdje će Vaš Zemljemjer to jest Inđenjer doći, da radnju klekskog puta započne, počem bi i ja u isti dan i na isto mjesto, koje bi moglo biti: Vukov Klanac na granici kod Metkovića ili Imotice jednog razumnog čovjeka a u svakom slučaju (:prigodi:) gorerečenog Gospod. Kolonnella Jovanna Grizogono tamo poslao, s' nalogom da prebude njekoliko danah okol' istih radnjah i da nadgleda da se ispravno produže

3) poslati na urečeni dan na Rastel Magaca Vašeg jednog odrednika da zajedno sa Serdarom (:ili Sopraintendentom:) Bolišem, koji će tu s' moje strane doći, radnje puta k' Sutorini započne. Kod istog Rastela mogu se i ugovori činiti kako bi se preprečilo da se Krivošijani ne sojedinjavaju niti miješaju s' Cernogorcima da Otomanima vreda nanose, tako isto i sverhu svijuh ostalih stvarih koje Vaše Prevoshoditelstvo s' jasnostću bude naznačilo; zato ću poslati u Magacu Kommisara iz Kotorskog okružija Gospod. Grieca.

Šaljem ovo pismo po Serdaru Supuku koji se je već nalazio kod Vašeg Prevoshoditelstva sa Kolonnellom Joannom Grizogonom, s' nalogom da počeka primiti pismo, koje mi Vaše Prevoshoditelstvo s' pospješenijem uzhte opremiti na odgovor mojih gorenavedenih pitanjah. Soderžanije toga odgovora izvol'te soobštiti u prepisu (:kopiju:), ostavljajući pismo otvoreno, i Kolonnellu Jovannu Grizogonu, koji se u Imoški nalazi, i koji je nalog primio odmah potrebna djelanja započeti po sljedstvu Vašeg odgovora, s'tom zapovijedi da se lično u Mostar povrati da pita i da primi od Vašeg Prevoshoditelstva izjasnenija koja bi slučajno nuždna bila k'podpunom odgovaranju mojih pitanjah.

Pri koncu javiti moram, da će, što se onog' drugog' predmjeta (:stvari:) tiče, koji Vaše prevoshoditelstvo imati želi, moja briga biti, Vaše želje ispuniti; no kako što ga lijepim i dičnim učiniti želim, to će mnogo teže od dvestotine okah postati, i zato budući da na konju prenešen biti ne može, moliti Vas moram, da biste mi na znanje dali, na koju bi ga granicu opremiti morao, ili, to jest, na Imošku ili na Metković.

Među tim želeći Vam zdravlje i svaku sreću, dajem sebi čast izjasniti se s' osobitim mojim visokopočitanijem i uvaženijem.

U Zadru 21 Junija 1838 po serbskom.

(Muhur sa arapskim slovima(!))

(DAZ, Atti presidiali . . ., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

5 (17) jula 1838. Kopija pisma grofa Lilienebrga Ali-paši Rizvanbegoviću.

Nro $\frac{1422}{p}$

Iz Vaših ljubeznih pisamah od 28 Junija tekuće godine i iz ustmenog uvjerovanja moga Kolonnella Jovana Grizogona doznao sam s' pravim udovoljstvijem sveta i nepromjenima objećanja Vašeg Prevoshoditelstva sverhu Klečkog i Sutorinskog puta, u sljedstviju kojih svetih objećanjah ni malo se ne sumnjam da ne ćedu isti putovi ovog ljeta soveršeno opravljeni biti.

Ja sam Vam zato verlo obvezan, a da bi pak i ja s moje strane podpomogao sigurnom i tačnom izveršeniju radnjah koje ćedu se preduzeti, i da bi u isto vrijeme pokazao moju naglost (prignutost) s kojom ću gledati da se Vaše zapovijedi ispune, poslaću za dan 3. Avgusta ove godine u Klek moga zemljemjera Inžinjera Gospod. Kurira iz Spljeta, a u Sutorinu jednog moga činovnika (officira) koji se u putove razumijeva po imenu Gospod. Boliš, s nalogom jednom i drugom da ostanu na mjestu, i da upravljaju i podpomognu s' njinim poznanstvom rabotno izveršenije, i k'isljedovanju da se sporazumijedu s upravljaocima i činovnicima, koje će Vaše Prehoshod. izvoleti poslati i s Vaše strane, jednog to jest u Klek na mjesto Vukov Klanac a drugog u Sutorinu kod Nagumenca.

No moram moliti Vaše Prevoshod. da bi ste razpoložili k' Vašim upravljaocima i rabotnicima da putovi u prohodimo stanje privedeni budu, s čim ništa drugo ne iziskujem no samo da kao naši putovi postanu.

Ja ću s' moje strane svako staranje presigurno upotrebiti samo da Vam želje Vaše ispunim, i učiniću da se izverše naručbine koje ste na mene naslonili po Kolonnellu Jovanu Grizogonu, i poslaću Vam na svoje vrijeme sve poiskane stvari, mnoge od kojih moram iz daleka dati doneti.

Zvono neće biti od dvjesta okah, no veće, i nadam se da će se izdaleka čuti, i da će dostojno biti tako slavnog Vizira Mostarskog i Gospodina Stolačkog, moga dragog i iskrenog prijatelja komu ja iz sveg serdca dobra želim.

Što se ostalih stvarih tiče o kojima će se morati raditi na granicama Kotorskim i Dubrovničkim, zaustavljam sebe pisati Vam unapredak kada dopustila budu obstojatelstva i tolika druga važna djela koja Vaše Prevoshoditelstvo i ja po glavi imamo.

Među tim želeći Vam zdravlje i svaku sreću dajem sebi čest ponoviti Vam izjasnenija moga visokopočitanija i uvaženija i u očekivanju Vašeg blagostnog ispravnog odgovora prebivam.

U Zadru $\frac{5}{17}$ Julija 1838.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5-6}$ (218)).

39

16 jula 1838 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Vasega predrago piismo od 5/17 ljulija dragovolno danas primio, i za sve dobro urazumi za put od Klek i sutorinu nie potreba vise misliti, budući dasmo dali zestoke naredbe dase svrsi svo povolito, i vase poslaniči i zemljemjeri biče isto s našiem u dogovoru, i u 10. avgusta p. s. biče moi ljudi i na Klek i na Sutorinu kakoe rečeno. Za zvon molim vasega prijatelstva stose prie more poslitemi na metkovići, i za murve i masline mogu li biti miran koliko bi ti ustrebalo, budući imam zelju dosta dobaviti za nove ranče[32]) stosam skoro počeo. I ljubezno vas pozdravljajući, ostaem i jesam svakada dobroželatel, i pravi prijatel.

(Muhur) U Mostaru 1838 julija 16 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

40

22 jula (3 avgusta) 1838. Kopija pisma grofa Lilienberga Alipaši Rizvanbegoviću.

Dana 9og Julija po serbskom, a 21 po rimskom, pisah (!) Zapovjednik Trebinjski, Asambeg Rezulbegović, cesaro-kralievskom Kapetanu (:Poglavaru:) okružnom Dubrovničkom, da jošt nikakve zapovijesti od Vašeg Prevoshoditelstva ni je primio za započetak radnje Sutorinskog puta (.)[33])

Budući obače da me je Vaše Prevoshoditelstvo po ces. kralj. Kolonnellu od Grizogono uvjerilo, da će tim radnjama početak biti 22 Julija po serbskom, a 3 Avgusta po rimskom; to podozrijevati moram, da samo zapovjednik Trebiniski s' napomenutim izvinenjem (:izgovorom:) traži kako bi se odbio ili kurtalisao te radnje.

Izviestan da Vaše Prevoshoditelstvo promašiti i faliti neće u datoi mi riječi, prihodim s' molbom Vašem Prevoshoditelstvu, da bi ste mi jednu otvorenu zapovijest za Asambega poslati izvoleli, koju bi mu ja po Dubrovničkom okružnom Kapetanu predati učinio.

Iz tog uzroka i za izvijestiti se o staniu Vašeg dragocjenog zdravlja, koje sohranio sveblagi Bog svagda (:uviiek:) u blagodenstviju i cvijetu, bih napisa (!) ovaj list na koji ćete mi jedan moguć pospješni (:berzi:) odgovor izvoleti dati.

Sve stvari, koje Vi imati želite, jesu već naručene, samo poprava one pokvarene strane Organeta[34]), koji ste mi poslali, neće se moći izvršiti.

U Zadru $\frac{22 \text{ Julija}}{3 \text{ Avgusta}}$ 1838.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

---

[32]) U prevodu na talijanskom stoji: »per le nuove ranchie sembro voglio dire »piantagioni«.«

[33]) Hasan-begovo pismo, pisano ćirilicom, nalazi se uz ovu kopiju Lilienbergovog pisma.

[34]) U konceptu na talijanskom: »dell organetto«.

41

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1838, pod brojem 739, zavedeno je 6 avgusta 1838 pismo mostarskog vezira od 18 jula i pismo Hasan-bega (Resulbegovića) od 24 jula. Pisma se odnose na barut koji je stigao (u Dubrovnik) i u vezi s tim vezir i Hasan--beg otpremaju svoje izaslanike. Pisma nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan odgovorio je 6 avgusta 1838 veziru i Hasan-begu.

42

U istom protokolu, pod brojem 775, zavedeno je 17 avgusta 1838 pismo mostarskog vezira od 1 avgusta u kome izvještava da se obratio namjesniku (Dalmacije) da isposluje skraćenje roka kontumacije municije (tj. roka koji mora da odleži roba u lazaretu dok se raskuži).

43

2 (14) decembra 1838. Kopija pisma grofa Lilienberga, pisanog ćirilicom i upućenog Ali-paši Rizvanbegoviću. U pismu se kaže da je godine 1832 pobjegao na teritoriju austriske države haznadar i bosanski državni potajnik Mustaj-beg. Prilikom njegovog boravka u Makarskoj, u mjesecu martu iste godine, na njegovu ponovnu molbu i po odobrenju carskog dvora, pozajmljeno mu je hiljadu forinti iz carske kase, koju sumu je obećao vratiti odmah po svom dolasku u Travnik. Međutim, do danas nije vraćena ta suma. Lilienberg je obaviješten da je Mustaj-beg umro otprilike prije 4 godine, da mu se sin Derviš-beg nalazi u Duvnu i da se još 1837 godine bavio skupljanjem novaca da povrati očev dug. Moli Ali-pašu da posreduje da dug bude odmah vraćen.[35])

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VII, categoria $\frac{X}{1—4}$ (217)).

44

2 (14) januara 1839. Kopija pisma barona od Vajdmansdorfa, pisanog ćirilicom i upućenog iz Zadra Ali-paši Rizvanbegoviću u Mostar.

Ali-paša je u svoje vrijeme zamolio guvernera (Lilienberga) za hiljadu dudovih i hiljadu maslinovih rasada, za jedan organ sa muzikom[36]), za jedno zvono za udaranje, za jednu pušku sa zapaljačnom spravom. Osim toga, poslao je jedan mali organ[37]) i jednu pusulu[38]) da

---

35) U pismu od 10 jula 1839 Lilienberg urgira kod Ali-paše da se vrati Mustaj-begov dug. (Kopija pisma u DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

36) U konceptu na talijanskom: »un organo con musica«.

37) U konceptu na talijanskom: »un piccolo organetto«.

38) U konceptu na talijanskom: »un cannochiale«.

se oprave. Lilienbeg se potrudio da ispuni Ali-pašine želje, ali mu dosad nije bilo moguće zato što je sve te stvari morao da naruči na drugom mjestu.

Kako je guverner otišao u Beč i neće se vratiti za nekoliko mjeseci, Vajdmansdorf šalje Ali-paši dio traženih stvari. Putem splitskog okružnog kapetana šalje mu hiljadu dudovih rasada (polovina nakalemljenih, polovina nenakalemljenih) i 40 rasada maslina najboljeg kvaliteta (jer se nije moglo dobiti više). Ako uspije još da nabavi, poslaće mu. U jednom sandučiću šalje mu pusulu ispravno opravljenu, a mali organ nije se mogao opraviti jer niko od zanatlija ne pozna njegov mehanizam.

U isto vrijeme šalje mu uputstva za presađivanje dudova i maslina.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1838, busta VIII, categoria $\frac{X}{5—6}$ (218)).

45

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1839, pod brojem 275, zavedeno je, 15 marta 1839, pismo mostarskog vezira od 25 februara u kome traži predaju nekih bjegunaca i dostavu kopija teskera s kojima su došli. Pismo nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan, kako se vidi iz protokola, poslao je izvještaj Namjesništvu 15 marta 1839.

46

U istom protokolu, pod brojem 304, zavedeno je, 26 marta 1839, pismo mostarskog vezira od 5 marta u kome javlja o dolasku nikšićkog zapovjednika i pripajanju selâ Zubaca, Kruševice i Korjenića njegovom kadiluku. Pismo nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan poslao je izvještaj Namjesništvu 27 marta 1839.

47

Pod brojem 322 zavedeno je u istom protokolu, 2 aprila 1839, vezirovo pismo od 10 marta p. s. u kome odgovara zašto nisu predana četvorica bjegunaca. I ovo pismo nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan poslao je izvještaj Namjesništvu 26 aprila 1839.

48

22 jula 1839 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Vasega 2 ljubezna piisma od 10 i (?) 11 julija dragovolno primio jučer i urazumi za sve: u prvome vidimo da pitate poradi 2 Studencana Cvitka Udilaka i Iliju Trogarlića koisu ufaćeni u našu drzavu puno puta bez obični pašost, i naipodlje doveli k nama u Mostaru. Uzrok dasu

bili i oni na uboistvo Našega baeraktara Kadunića. I kada smo sve dobro... nili (?) da niesu u tome pušćali skoro bez ikakve nigove stete. za uboi nam (?) Studenčana stovi piisite dasu presli na našu drzavu, koi ako Vam neposle (?) ufaćeni, nemorese svrsiti parnica Kadunića nemore k koncu priveden biti. Toe nam začudo kako Vi ispravno tako javljate, koliko dasu kod nas. Kad mi na sve strane toliko puta dali zestoke naredbe dase trazi i ufati, oli zaludo kad amo nema. I Vasi namestniči po komfinu, ako mogu znati usprav ćesu na koi mesto. neka poslu nama jednoga Čoveka koi bi mogo posnati, lasno ufatiti i poslati. Oli opet za čudo kad nema. I vidimo po svemu moi dragi prijatelju za sve sto Vi Nama piisite, očete davam bude svrseno, a mi, a puno stvari stosmo piisali vama javne uboistva i lupeštine, sve s politikom ostavljate naipodl zaboravljeno, tako isto i za divno uboistvo Kaduniča, javno doći toliko Studenčana s oruziem i s prevarom ubiti i njega i slugu njegovu, i sve stose kod njega naslo carsku miriju pokupiti i odnieti, i sve to mi u komsiluku i u prijatelstvo pretrpili, i do danas nikakva bistar odgovor.

Vidite koliko e vama žao za samu teskeru Derviš kadij Kaitaza koju ste mi sada s tolikom tuzbom poslali, i u nju nisto drugo ne piise, nego samo 2 vreće kukuruza stomue (?) zanio Stepan Andaćić kmet njegovu damuse vrate, budući da more amo na tursko naplatiti, a ne tamo proći, i po tome morete razumiti kolikoe nama žao za divnu nevaliastinu Vasie Studenčanima. A za Krivošjana kobi pobroio toliko uboistva i lupeštine, oli oni krijući po haidusko, i Studenčani javno na jaramanstvo. Mi dragi prijatelju svakada želimo svrsiti povolito sve sto tiće u miru meću dva pupa (!) graničara, i posvemu pravedni red od prijatelstvo koise drzi meću našiem bogodrzannim čestiem (!) Carima. I svaki vas podloznik koigoć s dopušteniom prelaze na našu drzavu svakome mirno i slobod. akobise stogoć dogodilo po graničama sto nebi mogli prie znali, kako bi imali Vasega piisma oli od vasie namestnika, želimo činiti sve kako ide od prijatelstvo. Za Pava Daničića kako smo vam prie piisali da nie na našu službu, tako isto i sada mirue kod svoe kuće, i nemore znati dae učinio ikakva nevaliastinu od kadasmoga osvasta zauzdali. Poradi Dervišbega budući da naivise počiva u bosnu, niesmo imali bistar odgovor od duga otcinu stoče reči i domalo dana značemo i o tome i pisačemo. Danas primili i drugo pismo od 27 istoga, i vićosmo za brod koie doso na dubrovniku is Carigrad s čephanom poslatom od moga čestitoga Cara na gradove hercegovačsk(e) da ste dali prijatelsku naredbu poradi primiti odma na kontumanciju. Mi dragi prijatelju imali aviz iz Carigrad daće partiti, oli niesmo iod (?) mislili da će u ovo vrieme doći, zato niesmo Vama piisali na vrieme, a znali smo dačete Vi sve učiniti po prijatelstvo. I molimo Vas poradi komod koi služi za amo primiti kad bude pratič, naredite u dubrovniku Gd. zapovieđniku onoga okoliša i suvise molimo po prijatelstvo za radi Čephanu koiače biti naređena za Mostar, Stolač, i Ljubuški, budući dae sve te gradove blizo Metkovića, morete odma dati prijatelske naredbe u dubrovniku, tako isto i na fortopuz, dae dopušćeno s barkama pod našom plaćom prenieti na Metković i primiti s komod na raščelu, isto kako i soli bu-

duć daleko i trudno is dubrovnika u te gradove, i naši podlozniči koibi gonili na konjama (!), otisli bili daleko zaljeto u bosanske planine, i biše dosta nezgodno sirotinji. Kojae opet Čephana za trebinski grad i nišiški, i Klobuk, onačese i natovariti na bubrovačsko (!) tabor (?) s komod koju će čuvati poslaniki moi. I želiobi znati koliko dana ima biti kontumancie, i imati na vrieme Vasega odgovor očelise pustiti na Metkovići. Ostaem i jesam svakada dobroželatel i pravi prijatel.

(Muhur) U Mostaru 1839 julija 22. p. st.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

49

11 avgusta 1839. Koncept pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

S' velikim mojim udovoljstvom doznao sam po privatnim glasovima da Vas je Njiova Visokost novi Sultan i Car potvrdio u sjajnom dostojanstvu koje pridržavate (.)

Prinašajući Vam moja najiskrenija čestitanja, radujem se da mogu na taj način produžiti s Vama naša prijateljska otnošenija i dobro sporazumijenije našeg susjedstva (.)

Željan pak ispuniti Vaše želje u svemu gdi bi mi samo moguće bilo, ja naređujem Dubrovničkom okružnom kapetanu i fortopuskoj Preturi, da se onaj dijo čephane koi određen bude za Metković slobodno preneti može na brodovima do onog rastella o Vašem trošku, poslije kad se već izkontumacirao bude u Dubrovniku s onom zaptom upravom i regulom koja se u takim prigodama upotrebljava, i tako isto da se ona druga čast ili dijo dade raztovariti u Dubrovniku i odtud preneti s' nabljudavanjem dacijalnog regulamenta kako isto želite (.)

Odpisivajući tako od časti na Vaš počitaemi list od 6 tekućeg mjeseca, zadržavam sebe odgovoriti Vam u napredak svrhu ostalih stvarih koje to isto Vaše pismo sadržava (.).

U Zadru 11 Avgusta 1839 po rimskom.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

50

8 septembra 1839 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Vasega ljubezno piismo od 29 prošastoga dragovolno primili, i sve točsno urazumili sto nam piisete poradi Pazara na Cvetića Mosti dase ima ovoga mjeseca odvoriti, i da ste nasli prilisnie i komodnie u dane ponedelnik i četvrtak svake sedmice. I na tosmo i mi dovolni i na ta način očemo odma dati na znane Našiem podajnicima, i suvise zapovijest dali kapetanu Ljubuškome da sve oni komod koie za dolazanje imade od naše strane graditi, i svak da ima dolaziti u velići

(!) mirnosti, tako isto ufamose dače i Vase prijatelstvo zestoke Naredbe dati poradi kontro pante (!) koesu događali na Imoškome pazaru, dase vise nedogaćaju.

Drugu Vasu ljubeznu knigu poradi svjedoke poslati na dubrovniku, odmasmo poslali Hasanbegu našemu namjesniku od trebinje da ima odma opremiti na isti način kako ste Vi piisali. Poradi murava stostemi lani poslali Visoke (!) Vam zafaljujemo, oli niesam imo ios do sada nikakva aviz za troške koesu bile za ni, suvise molimo vasega prijatelstvo, akobi mogli ios imati Iljada murava, i stotina do 200 one iste masline dame avizate, Imobi veliku želju pridobiti, i zasvu trošku Mismo konteni koliko bude. I ljubezno vas pozdravljajući, Jesam Svaki Iskreni prijatel

(Muhur) U Mostaru 839 Setembra 8 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

51

10 septembra 1839 p. s. Ali-paša Rizvanbegović Đovanu Grzogonu.

(Muhur)

Dostae Nama začudo kako niesmo do sada imali ni jedno piismo od vas, kako stese vratili tamo is Mostara (.) I mi želimo čuti za vase zdravlje i dobro stanje, budući ostalo nama u glavu dvoga (!) ljustva, i prijatelski razgovor. Suvise za onu muziku u sanduku, i malu finu sišaniču stosam vama oda preporučivo prilika daste zaboravili, zato vam sada napominjam budite nastojatel naći i opremiti, ne žalite plaću samo dae muzika mnogoglasna, i sišaniča fina, i koliko ukostaju imačete odma plaću na Metkovića kome got tamo naredite. I ljubezno Vas pozdravljajući želim da ovo moe piismo naće vas u povolito zdravlje. I jesam svakada dobroželatel

U Mostaru 1839 Setembra 10. p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

52

1 oktobra 1839 p. s. Ali-paša Rizvanbegović grofu Lilienbergu.

Puno puta piisali Vama po radi Lupeštine uboistva i svake nevaljastine od uskoka Krivošija i da nie mogući vise trpiti Sirotinske tuzbe koe nas neprestano uznemirlvaju. I do sada niesmo mogli vićeti nikakva deferencija. Suvise po dužnosti piisali nekoliko puta i Gdnu zapovjedniku od okoliša boko kotorskoga, koi nam isko za poslati na konfinu od magazina Sutorine našega Čoveka po radi udverditi nekakva mir i zausdanje zlodjetelima. Kakosmo i poslali bili beširagu Hasanbegovića i za sve razloge svezali neki slobod da neče vise biti nikakva lupeština od Krivošija dok proće zime i sniega. I o'da poslati drugoga naljeti dase bolje udverdi, i kome bilo nevaljalo dase isporavi. Tako po Njegovu (?) opet piismo prošasti mjesec avgusta poslali 26

istoga p. s. ači Ibraima drače koi dosta dobro razumie od svakoga razloga, i učinili izrečeniju i ordina dali istome drači kakosmo i ugovorili s piismama s istiem zapovjednikom boko kotorskiem, Stogoć dogodilo stete i lupeštine od uskoka Krivošija i od vasie podloznika od oni dan stoe udverdio mir višerečeni beširaga, da se ima platiti i vratiti. Tako isto stogoć dogodilo od našie podloznika, da mi sve platimo pod puno. I tako rečeni moi poslanik ači Ibraim drače po Našemu Naredbu odveo sa sobom i nekoliko poglavara od svega Komfina turaka i podloznika, koi bi mogli znati sve stose dogodilo nevaljalo od prvi Sastanak beširagi. I doćose s dopušteniom i dogovor priatelski pod Kastelom Novi, u koi Sastanak Zapovjednik boko kotorski nie šćeo doći, nego poslo na Svoi mesto C. K. Kommesara, i na 4 prosastoga Setembra p. s. sastalisu se na viserečeno mesto, i podl sve razloge predali Vaseg (?) pismo od sve stete kojesu na osvjet dosada odavnosti učinjene od našie podloznika, tako isto i ovuda učinjeno piismo sto se moglo znati od sve lupeštine i uboistvo koesu učinili uskoči Krivošijani samo od sastanak beširage do oni dan i umalo vrieme ćirka (?) jednako dolaze stete otuda (?), koliko od puno godina otuda i budući da niesu dogodili svi krivci na sadačsni sastanak, ostavljeno i na treći Sastanak na dragalje ćese ima svakome isporaviti stetu i ovuda i otuda od prvi red beširage do sada, a za naprie udverdili mir, i mednuli način i zauzdanje s piismom svi poslavari (!) i podlozniči od svega Komfina i vasi i naši, da unaprie ako se isto dogodi od Lupeštine i ikakve nevaljastin(e) da imadu oni plaćati, i oporavljati, i braniti, oli kojae korist u svemu tome, i kakvae ta prijatelska sastanak od jedne varanje i naše stramote, za neprilisni način Vasemu Srdaru risnome, koi na isti sastanak bez ikakva razlog od našega dogovora uhitio neprijatelski i stramodno jednoga našega podloznika Luku Bijeliča, koise dogodio s ostaliem našiem posloznika na isti sastanak, i odveli su ga stramodno na aresto. Suvise od nečastivili (?) i izbio našega istoga poslanika ači Ibraima drača, to se tiće u našu velikom stramotu, tako isto i vasemu prijatelstvu. Viserečeni Luka Bijelič akoe nevaljalo prie učinio, valjalobi nama piisati i navijestiti, i njegova zladjela prikazati, kakosmo i udverdili s Gospod. zapovjednikom okoliša dubrovačskoga Sgor barona šallera kad smo se sastali na rašćelu od Metkovića: da ako isto nevaljalo dogodi u napredak od našiem i vasiem poloznika da imate Vi javiti nama s piismom i da ima doći slobodno nama oni isti kome steta dogodila da mu se isporavili (!), tako isto i mi k Vama, a ne posed biče kako risni serdar, a suvise na prijatelski sastanak i na vjeru, ćebise moglo dogoditi i dosta vise zla da niesu naši podlozniči po svemu zlu zdani. Suvise razumismo od dostovjerenie da isti Serdar dopušća i u vlasti uskočima Krivošijama u svaku nevaljastinu i lupeštinu za Svoi korist. I na ta način nie mogući vise sastati po prijatelstvo i ikakva poso urediti. I svakome začudo za te događanje. I svak imase diviti ako ta serdar i zapovjednik od risna nebudu pedepsani, i Luka vraćen, ako isto nevaljalo učinilo. Kad nam bude piismo, imamo girno (?) kastigati, i stetu isporaviti. A za uskoka od Krivošija moi dragi prijatelju gledai

te načini i premestite će neće biti puta za nigove zle običai. Crna Gora kojae dosada bila u svakome zlu djelu, danas ima regulu, i dostasu zauzdani od svake nevaljastine. I mi vise od ni ne čuvamo, i vječni mir nigovom Vladika s nama za svu crnogoru s hercegovinom mir svego i udverdio. A saka uskoka Krivošijana dosadise svoi hercegovini. I naši Grahovljani ćesto nevaljalo činili, i na Crnogoru ufanje imali, oli s božiom pomoći u zdravlje čestitoga moga cara, pedepsali smo na prema djela, i danas imadu vladanje kako pravi ostali podlozniči. Ufamose da i Vi nečete vise uskoka Krivošija tako drzati, i Srdaru pamet dodati za stramodne Njegove vladanje. I srdečno Vas pozdravljajući Jesam svakada pravi prijatel.

(Muhur) U Mostaru 1839 otombra 1 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

53

4 novembra 1839. Kopija pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

Č. $\frac{1884}{p.}$

Dođoše di Vaša počitaema pisma od 8 og Septembra i 1 og Oktobra tekuće godine, i što se prvog tiče javljam Vam, da ono 1000 muravah i 40 maslinah, što Vam je c. k. pridvorni Savjetnik Baron od Vajdmannsdorf, u mom otsustviju (to jest u mom ovdje nebiću) s' pismom od 15 Januarija tekućeg goda, uputio, opremljeni su Vam bili po naročitoj mojoj zapovijesti, kako što ste mi poručili bili po c. k. Kolonnellu od Grizogono, i da mi Vi za nji nikakva troška ne morate naplatiti, nego ji za znak našeg dobrog vzaimnog prijateljstva primiti(.)

Što se tiče sadašnje Vaše prošnje za 1000 drugih muravah i 100 do 200 maslinah, žao mi je da Vas ja poslužiti ne mogu kako što želim, jerbo mi nije za rukom izišlo u dovoljnom broju takove lijepog i povoljitog razsada proiznaći.

Za sad Vam šaljem na Metković, što sam dobaviti mogao, to jest 200 murvenih razsadah i 200 maslinah, i zato Vas molim da bi ste otslali na Unkanski čardak (rastel, skelu ?) jednog Vašeg naredbenika da ji primi. Doiduće godine pak nadam se da ću Vam moći poslati jošt veći broj i bolje razsade, a doskora poslaću Vam onu za taneta pušku, o kojoj ste mi također riječ povodili(.)

Što se tiče pak sadržanja drugog pisma, a osobito zatvora Luke Bijelića, moram Vas izvijestiti (ili na znanje Vam dati), da je taj isti uhvaćen i ulovljen bio na našoj zemlji, u koju se proturati se usudio; da kaznitelino Pravosudije tog istog već otdavno istražuje, zato što je zakonito obilježen za sedamnajst grdnih zločinstvah: ubijstva (uboistva), otmice, krađe, javna nasilja i tako dalje; i da je taj isti Bijelić bio strah i trepet svijuh mirnih žiteljah (obitateljah) Kastelnovske kraine.

Vaš poslanik nipošto nije trebalo da se usudio pokazati se na našem čardaku (rastelu) vodeći nuz sebe takovog poklenog zločinca, kao na poruganje naših javnih činovnikah, koi su nalog imali njega zaustaviti; i nije trebalo da ga je svoje sobstvene česti radi blizu sebe trpio, i morao se promisliti, da su sve oblasti već od mnogo godinah imali zapovijest njega uhvatiti i zatvoriti kad bi u našim predjelima ulovljen bio, pak da zato zemaljskim činovnicima (officirima ili serdarima) naloženim ovom zapovijestvu nije se moglo na put stati i prepediti jim, da njegov od kazniteljnoga Pravosudija iziskivani zatvor ne izvrše.

Vaše Prevoshoditeljstvo, komu mora poznato biti koliki je Bijelić na glasu lupež i razbojnik, obradovaće se zaista sa mnom za takovi zatvor i arest, koi će ne malo prineti to što će opet mirom i pokoistvom one kraine obdariti, na koje svi moji zavisimi (ili podložni) činovnici strogu i žestoku zapovijed imaju sa svom djejateljnostću i spravnostću paziti.

Nadam se da će se so tim za rukom izići obuzdati i Krivošijane, i ako bi ste mi mogli dati izvjestne i jasne znake protiv kojeg od njih, a Vi mi ji izvolte dati pak će se postupiti po zakonu sa svom strogostću i žestokostću, budući da Vi želite kao i ja da se poredak i vzaimno (naizmence) dobro sporazumjenje sohrani; pak baš zato moram dati zaustavljati i pohvatati bezdjelne zločince i lupeže, koi svaku bezbjednost (sigurnost) i mir narušavaju...

U Zadru 4. Novembra 1839 po rimskom.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

54

22 decembra 1839. Kopija pisma grofa Lilienberga Ali-paši Rizvanbegoviću.

Č. $\frac{2421}{p}$

Već od više vremena bio sam dao doneti jednu pušku za Vas, no budući da mojim želanijama nije shodna bila, ustručavao sam se poslati Vam ju, pak sam drugu naručio, koju sam iskusio i za izrednu našao, jer se s' istom vrlo dobro može zgađati na 200 korakljajah daleko i na mali predmjet (ili na malu stvar).

Počem Vam šaljem takovu pušku kao mali znak moga prijateljstva i dobrog sosjedsta (komšiluka) ulučavam (uzimam) ovu priliku izvijestiti se o Vašem dragocjennom zdravlju i želiti Vam svako najveće blagodenstvije...

U Zadru 22 Dekembra 1839 po rimskom.

Molim Vas da bi ste mi izvoleli poslati od prilike jednu oku od najboljeg duvana kojeg bi na toj strani naći mogli.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1839, busta IX, categoria $\frac{X}{1—6}$ (231)).

55

3 marta 1840 p. s. Ali-paša Rizvanbegović baronu Šaleru.

Potverćuem moju od 28 prošastoga preko Metkovića na odgovor Vasemu predragu pismu od 21 istoga i ufam daste primili. S ovom javljam vasemu prijatelstvu kakosumi puno puta date tužbe i od moe drzave, i od bosne, poradi soli kojuse (!) uzima na rašćelu od Metkovića, dae dosta trudno sirotini i sviem kupcima koi dolaze od svaklen, da puno puta nemogu svi dase podmiri u jednome danu, i valja po tri dana ostaviti do drugoga pazara, i o(n)da bude dosta stete po oniem nivama ovuda koesu blizo rašćele od žita i svake sijanje, Suvise puno puta ostaju (?) bez konske hrane i za sebe, budući dolaze is daleka, drugo opet dosta puta bude Velike vrieme i nemore trabakula i brod od soli doći na rašćelu. I valja sviju na isti način po dva tri dni čekati i patiti. Toga radi učinili smo isrečeniju načiniti s našom troskom jedan velići (!) magazin na našu zemlje kod raškele po radi krcati i drzati svakada soli u nju, i za gotove novče kao i do sad primati naši ljudi neprestano soli preko vasie namestnika i kak goć doću kupci od svaklen, da imadu odma podmiriti bez truda i bez troške, i stete nivama(.)

(Muhur)

Toga radi molimo Vasega prijatelstva da dade naredbu Vasiem nastojatelnie (!) na Metkovići od soli, neka u naprie (!) imadu u sve tri pazara od nećelje našiem Namestnikom davati, i u ni novče primati dok načinimo na skoro i magazin, suvise molimo akoe mogući dopustiti za 4 dana svake nećelje primati i prebačivati, kako bi moglo biti svakada u našemu magazinu. — Moi dragi prijatelju ne činimo mi tu rabotu za ikakvu našu korist, nego imačemo i dosta troske (!), neka bude komodnie bez troske, stete, truda, i dankup svakome kupcu. I želim imati vasega odgovora na skoro za vladanje.

Pazar od Imoški, imalismo piismo 28 avgusta 1839 od prezde počivšag Gdn Grofa Lilieber Č $\frac{15518}{2293}$ dačebiti premješten na Cvetića Most u prošastom setembru, idae komodnie promijeniti dane odrećene od sreda i subota na ponedelnik i četvrtak, i na isti način dadosmo naredbu sviem našiem podainicima, tako isto i našemu namestniku Kapetanu ljubuškome za sve opotrebite komod; oli do sad stoi na isto, i toe nam začudo ne znajući uzrok. I ljubezno vas pozdravljajući, jesam svakada iskreni prijatel

U Mostaru 1840 marta 3. p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1840, busta IX, categoria $\frac{IX}{6—10}$ (244)).

56

6 aprila 1840 p. s. Ali-paša Rizvanbegović baron Šaleru.

(Muhur)

Primilismo vase predrago piismo od 8 prosaštoga p. s. i u ramismo (?) točno za sve- za sastanak s Gospod. zapovjednikom od okoliša boko-

kotorskoga, budući da ima biti s bratom Vladike Crnogorskoga i neke poglavare nigove za vječsni mir i zauzdanje lupeza Crnogorskie. želili dase dogodi i zapovjednik od Kotora poradi uskoka i lupeza koise nalaze kod Krivošija, nebili i nata način i zauzdanje od običsne nigove lupeštine, dase nepravdaju ni Crnogorči s Krivošijina lupeza, i Krivošijani za Crnogoru i da bude vječsni mir i doboglasna tišina po svu graniču meću dva pupa (!) graničara. Zata uzrok učinili izrečeniju po želaniju Vladike Crnogorskoga da poslimo Našega sina rizvanbega i hasanbega resulbegovića od trebinje, i opredili mesto po iskanje zapovjednika bokokotorskoga da bude Viserečeni sastanak na rašćel od Magaze na igalo kod Novoga. I molimo vasega prijatelstva da date naredbe zapovjedniku bokokotorskome neka sobom izaće, i da bude način od zauzdanje lupeza uskoka Krivošija i vječni mir graničarski kako ima biti i sa svom Crnogorom, budući nie mogući vise neizrečene lupeštine i uboistva i sirotiske tužbe, budući lupezi uskoči Krivošijani vladaju se kako samovlastni. Imali i drugo vase piismo od 12 istoga p. s. poradi pazara na Cvijetića Mostu dače biti dobra početka prvi dan skorodolazećeg mjeseca maija, i koje ima držati ponedjelnik i Četvertak svake sedmiče, za koe mismo i prie naredili i soglasili za ta promjena kakoe nama piiso i mnogospomenit Gosp. Grof od Lilieber. Tako isto dali zapovijest i sada kapetanu ljubuškome, i muselimu duvanskome. I bože so stravliom (!) primili dragovolno i obične gazete i zafaljuemo. — Želimo imati vase odgovor za naredbe koje imate poslati G. zapovjedniku bokokotorskome. — I srdečno vas pozdravljajući Jesam svakada iskreni i pravi prijatel i komšija.

U Mostaru 1840 aprila 6 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1840, busta X, categoria $\frac{X}{1—6}$ (245)).

57

21 maja (2 juna) 1840. Kopija pisma general-majora Turskog Alipaši Rizvanbegoviću

N $\frac{1181}{pp}$

S' počitaemim pismom od 6 Aprila tekuće godine Vaše Prevoshoditelstvo blagoizvolilo je izjaviti (iskazati) želju, da na otlučenij (ili namišljenij) sastanak, koji se ima držati pri čardaku (rastellu) kod Magace među milostivim Gospodinom Vašim sinom i bratom crnogorskog Vladike, i Okružnij Kapetan iz Kotora dođe, da bi proiznašli sredstva i providili sva nuždna i potrebna k' uklonjenu zločinstvah koja se po granicama čine, a jošt pokraj toga ustanovili i utvrdili sigurnost (bezbjednost) i mir pograničnij.

Počem k' tome koncu potrebnu zapovijed izdajem na rečenog okružnog Kapetana moram obače primijeti (!) Vašem Prevoshoditelstvu da ponajveća čast (dijo) tih zločinstvah bivaju bez temelja pripisana žiteljima (ili obitateljima) pograničnim onog okružija, jer naprotiv mno-

ga se zločinstva čine od strane crnogorskih razbojnikah (ili ajdukah), od Grahovljanah i od Uskokah, koji imaju zaklon u Grahovu i po selima pograničnim s' Crnom — Gorom, obstojatelstvo, koje će Vašem Prevoshoditelstvu na znanje biti dato bilo od strane Vaših poslanikah, koji su mjeseca marta prošaste godine s' Okružnim Kapetanom iz Kotora sastanak jedan imali.

Poznato je, da su Krivošijani, od kad se na nji pazi i od kad su obuzdani, od njekoliko godinah vrlo mirni, i vrlo rijedko kad što ukradu i drugo kakvo nevaljalo djelo učine.

Vaše nastojanje koje mi sad otkrivate svrhu ustanovljenja mira pograničnog preveliko mi udovoljstvo prinosi; no imam uzroka bojati se, da se ni za ovaj put neće ulučiti ona poželjavana cjel ili namjera, budući da se jošt nisu iskusirila i izravnala ona stara iziskivanja od naplaćivanja štete i kvara između Ottomanah i Krivošijskih seljanah, i koja bi trebalo da su se izravnala po ugovorima sljedovavšim među poslanicima Vašeg Prevoshoditelstva i gorerečenim Okružnim Kapetanom godine 1837. 1838 i 1839 i to kroz Vaše činovnike i prisustvijem onih koji su imali što svoje tražiti a pri tom jošt i sa svjedocima. Mnoge su stva(ri) tako nedovršene zaostale i od poslednjeg sastanka god. 1839 nijedan činovnik ili nastojnik (služitelj) nije dosad otređen bio za to od strane Vašeg Prevoshoditelstva (.)

Budući da sam uvjeren da će i Vaše Pravodhoditelstvo priznati polzu ili korist od takve mjere, zato nalažem okružnom Kapetanu iz Kotora, da otredi jednog činovnika, koji će se po svršenju sastanka o kojem je riječ, moći skupa s' jednim javnim činovnikom koji se ima otrediti za to od Vaše strane, zanimati (u poslu biti) na gorerečeni način izravnanjem svijuh stvarih i parnicah koje se jošt nalaze među vzaimnim poddanicima. Zaumoljavam dakle Vaše Prevoshoditelstvo da bi ste izdali shodno nuždne zapovijedi.

I u ovoj prilici moram ja također povtoriti prošnju da se pohvataju i ispredaju dalmatinski izbjegši ajduci i razbojnici koji nalaze pribježište (zaklon) i pokrovitelstvo u Ercegovini, i koji su već od tolikog vrjemena iskani od austrijskih oblastih i imena kojih biti ćedu (!) Vam na istij način objavljena bila (!) od gorerečenih poslanikah (.)

Ne mogu propustiti na posljedku da Vas živo ne umolim da bi ste najjasnije i najžešće zapovijedi izdali na one koima od potrebe bude bilo, da imaju kaznjeni (kaštigovani) biti od strane Ottomanskih Oblastih svi oni zločinci turski poddanici koji su dosad počinili najcrnja zločinstva na škodu mojih poddanikah, jer inače mora se čovjek uvijek bojati da isti drugo koje novo zločinstvo ne učine, kojeg od skora imamo dokazatelstvo ili znak (?) u varvarskom djelu počinjenom od jedne gomile od 30 ottomanskih poddanikah koji su nedavno popalili u Majkovi u Slanskoj Krajni pod Dubrovničkim Okružijem dvije kuće i ubili dvije osobe (čeljadeta).

Kako što će se pak po glasu Vašeg počitaemog pisma na istom sastanku u Magaci raditi o djelima svrhu ustanovljenja i utemeljenja mira između pograničnih žiteljah Ercegovačkih i Crnogorskih, tako ja-

vljam okružnom Kapetanu iz Kotora da se ništa ne miješa u tim posiovima, izvan da ne bude pozvan od Vaših poslanikah i od onih Crnogorskog Vladike pak da priteče k' polučenju (dobitiju) jedne toliko požeIjavane cjeli (namjere — nišana), u kom slučaju (zgodi) on neće propustiti da kao pošten i pravičan čovjek ne otda svoje nuždne i potrebne usluge k' usmirenju vzaimnih koristih...

U Zadru $\frac{21\ Maja}{2\ Junija}$ 1840.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1840, busta X, categoria $\frac{X}{1—6}$ (245)).

58

5 (17) jula 1840. Kopija pisma general-majora Turskog-Ali-paši Rizvanbegoviću.

Č $\frac{1539}{p}$

S' počitaemim listom od 3. Marta tekuće godine Vaše Prevoshoditelstvo bilo je blagoizvolilo izjaviti mi želju da se za prodavanje soli na rastelu (čardaku ?) kod Metkovića njeka providjenija preduzmu, da bi Vaši ljudi lakše soo dobijati mogli.

Ispunjavajući Vaše želje u tomu izdale su se već naredbe da kod rečennog rastella ustanovljen bude i četvrtij dan na nedelju za trgovanje sa soli (solju), da se umnoži personal (ili lica, čeljadi, osobe) komu je rasprodavanje toga roda naloženo, i da se preduzmu sve one mjere koje su potrebne za uklonjenje, u koliko je moguće, svake nepristojnosti i za opremanje kupacah bez dangube.

Ja se nadam da po tim raspoloženijama neće više niko imati uzroka tužiti se i da će Vašem Prevoshoditelstvu zaštediti preduzeti ono, što bi Vam , kako što mi primječavate u Vašem dragocjennom pismu, velike troškove preuzrokovalo (.)

Toliko imam čest spriobštiti Vašem Prevoshoditelstvu i prelazim izjaviti Vam se s' osobitim visokopočitanijem i uvaženijem.

U Zadru $\frac{5}{17}$ Luglio 1840.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1840, busta IX, categoria $\frac{IX}{6—10}$ (244)).

59

15 juna 1842. Ali-paša Rizvanbegović okružnom kapetanu dubrovačkom.

(Muhur)

Primilismo dvoe piismo, i urazumjesmo za Vlaha Zeca, Vaseg_ podloznika od dubrovačskoga okoliša, iz sela Ošloga, dae ubio svoga bliznoga seljanina imenom Šotrića i dae pobjego i preso amo u kadiluku stolačskomu od naše drzave, koga Vi istete da vam predamo i po-

sljemo. Mi smo dali odma zestoke zapovijest , i ufaćen u strazi, i bačen u tavnicu u stolačkome gradu, i poslali bi vama po iskanje, i svakoga ko bi učinio tamo uboistvo i lupeštinje, i pobjeglo bi amo olibi valjalo da bude na isti način i od vase strane, budući stogoć dosada piisali za take dogode, niesmo ni odgovor dobili. Suvise nizami i Carski voinici koisu pobjegli is Trebinje na dubrovnik za proći u misir, piisalismo odma dok su bili ios u lazaretu, dase uzmi (!) u ni carske nisane ako nebi na (?) vratili, pa niesmo dobili ni odgovor. Dosta puta od (?) naše drzave podlozniči moga Čestitoga Cara koi učini uboistvo i lupeštinje i pobjegnu na vasu stranu na Metković i po ostalome komfinu do Spljet, za svakoga smo piisali, i ni jednoga niesmo mogli znati dae imo kastig od vlasti, a kamoli vratiti, i od nekie dana ubio jedan podloznik na pravdi jednoga pravoga turčina u Ljubuški, i pobjego na vasu stran kao i ostali, i zaludo mi piisemo. Nego Vi dragi prijatelju, ako želite imati od naše strane svakoga Vasega podloznika koi bi pobjego na našu drzavu pod krivicom, poslite nama jedno pismo od vlasti s pečatom da čete i Vi na isti način vraćati svakoga koi pobjeze tamo pod kriviČom, i predavati našemu vlasti i pravdi, bičete služeni i za ovoga viserečena koga istete sada da vam predamo, i za svakoga koi bi u naprie pobjego amo pod krivicom drugovačie niesmo oblegani (!) . . .

U Mostar 842 juniu 15 p. t.

(DAZ, Atti presidiali . . ., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1—6}$ (269)).

60

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku, pod brojem 437, zavedeno je, 5 avgusta 1842, pismo hercegovačkog vezira od 29 jula, u kome traži posredovanje dubrovačkog okružnog kapetana da bi crnogorski vladika (Petar II Petrović Njegoš) došao u Metković mjesto u Nikšić da pregovara o predloženom izmirenju. Pismo nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan poslao je izvještaj Namjesništvu 5 avgusta 1842.

61

10 avgusta 1842 p. s. Ali-paša Rizvanbegović guverneru Dalmacije Turskom.

Za svaku nemirnoću koju neprestano podnosi moja država Hercegovina od lupeza Crnogorskie Vamie poznato. Za ta uzrok učinismo izrečenie dase sastanemo s vladikom Crnogorskiem na Komfinu dubrovačskome to jest na brgat od ploče. Vama i priesmo piisali zato i imalismo prijatelski odgovor.

Sada nam piisa i vladika kako želi i on da bude sastanak na viserečeno mesto u 30. ovoga mjeseca avgusta, to jest u 12. setembr p. t. Zato po duznosti javljamo i vasemu prijatelstvu, i jeste umoljeni da dade (!) vasu naredbu Gdnu zapovjedniku od okoliša drubrovačkoga

kapetan(u) od Čirkula da nam bude prijatelski komod na viserečeno mesto od ploče i da nam bude kakva kuća prilisna na brgat oli mesto za naše pandure ćebi mogla (!) biti sastanak bez ikakve smednje i bez lazareta, i ako nebi mogli prvi dan od sastanak svrsite (!) poslove, mi moremose vratiti opet u Tursko na Čarinje, i drugi dan opet se povratiti i sastatise na isto mesto. Amo u našu državu po svu Hercegovinu, tako isto i po svu bosnu, zafaljući (!) milosti božiju (?) nema odavno nikakva bolest, ni po komfinu ostalome. Suvise želimo da date naredbe Gdnu zapovjedniku od dubrovačskoga okoliša, tako isto i kotorskome da budu oba dva doći u isti dan na viserečeni sastanak neka budu na jedan način čuti i sve naše razloge, i svjedoči za sve stose ima dverditi unaprie za opštu mirnoću meću dva pupa (!) graničarska, i dase vidi način i od uskoga (!) i lupeza koise nalaze odavno i u Krivošija Vasemu drzavi od Kotora. Budući osem prošaste neizbroene stete ubpišta i lupeštine stosu učinili po hercegovinu, samo za ovi mjesec dana stoe mir učinjeno so crnogorom dok bude sastanak učini su (!) lupezi Krivošjani stete preko iljada taliera, i neki dan ubili pravoga turčina iz Mostara Demiča kod sela Zuevna od istoga kadiluka, i bili su četverica Krivošjana, koise znadu usprav, i more biti svjedočeno na sastanak i kad bude vječsni mir so crnogorom, ako nebudu Krivošjani zauzdani, stogoć bise dogodilo i od Crnogoraca, valja da bude od selen sva sirotinska tužba na Krivošjana, zatoe od potrebe da budu obadva zapovjednika od dubrovnika i kotora na viserečeni sastanak, nebili bog dao da se zauzda svaki ircav čovek od svakoga poznatoga nevaljaloga djela, i dase umiri sirotinja i sva tri komfina da žive u ljubavi kako bog zapovijeda, i kako bogodrzavni i mnogoljedni naši Cari daju nam pogled. Moi dragi prijatelju nie mogući niče trpiti sirotinske tužbe, i našae velika dužnost gledati način, kojače (!) drzati tri pupa (!) Graničara u mirnoću, u tišinu, u ljubavi i u slobod...

U Mostaru 1842 avgusta 10 p. s.

Moi dragi prijatelju, nama nie mogući unići dolje u dubrovniku na tabor bez dopuštenje moga starijega, zato ste umoljeni narediti zapovjedniku od okoliša dubrovačskoga, da nam bude priličan komod na brgat od ploče vise dubrovnika, će nebi bila nikakva smednja.

(Muhur) 15 redžepa 1258.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1—6}$ (269)).

62

10 avgusta 1842 p. s. Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića zapovjedniku dubrovačkog okružja Karlu Ručigu (Rutschig) (prevod na talijanskom)[39]).

[39]) Ovo pismo je zavedeno 24 avgusta 1842 u prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1842 pod brojem 478. Original nisam našao, ali sam našao u Zadru kopiju u prevodu na talijanskom.

Kako se vidi iz protokola Okružne kapetanije u Dubrovniku, dubrovački okružni kapetan je poslao 24 avgusta 1842 izvještaj Namjesništvu, dopis kotorskom okružnom kapetanu i pismo veziru.

Pismo se odnosi na sastanak koji treba da održi Ali-paša s crnogorskim vladikom. Sastanku treba da prisustvuje i okružni kapetan dubrovački kao i okružni kapetan kotorski radi rješavanja pitanja Krivošijana. Vladika je pisao da će doći u Dubrovnik 12 septembra 1842, a Ali-paša će nekoliko dana ranije doći u Trebinje. Potrebno je da i ruski konzul u Dubrovniku prisustvuje ovom sastanku.

ad $\frac{1963}{pp}$ 842

L. S.

Circa il convegno che doveva aver luogo tra me od il Vladika del Montenero Lei mi aveva già scritto in antacendeza.

Ho avuto al presente dallo stesso una lettera, in cui spiega il desiderio che la nostra unione segua a Ragusa-A me non è possibile scendere al Lazzareto del Plocce senza ordine Superiore. Sarebbe più comodo al Bergato od in qualche caso, od in un campo aperto, dove potrebbe restare anche il nostro seguito- Se poi nel primo giorno non fosse possibile di definire gli affari potressimo noi ritirarci a Zarina, da dove il giorno poi scenderissimo al luogo stabilito- Sarebbe necessario, che Lei come Comandante del luogo, fosse presente, per sentire tutte le nostre ragioni, per stabilire una pace solida, proprie d'una buona amministrazione, fra due popoli confinari- Per tutto questo corre lo scritto in data di jeri al mio amico il Nobiliso i. r. Governatore di Zara. Spero che Lei avra ordine di preparare tutto quello che farà di bisogno pel comodo di una tale riunione, come è stato fatto dietro tempo a Metcovich quando ebi un convengo col Capitano Circolare di Ragusa Sig Schaller.—

È necessario che vi sia presente anche il Capitano Circolare di Cattaro pel quale accludo un mio scritto, essendoche quando dovesse stipularsi la pace col Montenero, sarebbe necessario che vesisse trattato anche l'affare dei facinarosi e ladri che si trovano rifugiti in Crivoscie.

Siamo stanchi delle loro infinite ladronerie, ed uccisioni pella Hercegovina. Da pochi giorni che dura l' armistizio col Monnero fino al convegno loro hanno comesso pella mia Provincia per più migliaja di furti, ed ucciso un turco di Mostar. Damigie Bleso villaggio Scuvero -— Sono conosciuti tra gli assasini quatro Crivosciani, percui vi sono anche le prove testimoniali. Anche di ciò si parleà al luogo del Convegno quando sarà stipulata la pace col Montenero- Se succedesse qualche incoveniente di nascosto per parte dei ladri di Montenero loro si scolperebbero coi Crivosciani, quando per parte delle Autorità non fosse posto un forte freno a questi ultimi, e come anche Lei conosce, che altrimenti non sarebbe possibile di stabilire le basi di una pace tra tre popoli confinari.

Il Vladika del Montenero mi scrisse che verrebbe a Ragusa col vapore del 30 Agosto, cioè ai 12 Settembre stile nuovo. Anche io Dio volendo, verro alcuni giorni prima a Trebigne.

Lei è pregato di farci conoscere il giorno in cui potremo venire a Bergato posto della riunione, onde stabilire una solida pacè tra tre nazioni confinarie, come è desiderio dei nostri Augusti Sovrani.

È mestiere amico, che al luogo del detto convegno si trovi il Sig Console russo di stazione a Ragusa, onde cercare il modo di assicurare anche per l'avvenire, e combinare il modo della pace che interessa tre popoli confinanti.

Lei è pregato di rinvenire — il luogo, e provvedere col oomodo della riunione che succederà a Bergato.

Spero che tanto Le verrà ordinato dal mio amico il Sig Governatore, ed attendo risposte col stesso messo.

Sono quegli che Le desidera ogni bene, ed amico sincero

Mostar 1842
Agosto 10. S. V.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1-6}$ (269)).

63

10 septembra 1842. Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića okružnom kapetanu dubrovačkom (prevod na talijanskom)[40]). Potvrđuje primitak pisama od 5 i 7 septembra. Sastanku s crnogorskim vladikom, koji se priprema, prisustvovaće i okružni kapetan kotorski. Brgat kao mjesto održavanja sastanka je nepodesan; bolje odgovaraju Ploče. Ali-paša ne može doći bez odobrenja sultana, osim na granicu ili na Brgat. Moli da ga obavijesti kad u Dubrovnik stignu kotorski okružni kapetan i vladika. Ali-paša će stići u Carinu 14 septembra i smjestiće pratnju blizu granice na turskoj teritoriji.

L. S.

In data di jeri, mentre ero in viaggio per Trebigne, ho ricevuto per istrada due graditi Soui fogli, datati 5 e 7 Settembre Corrte S. N. dei quali ho compreso bene il tenore.—

Il primo parla dell' ordine ricevuto da Lei dal mio grande amico il Sig Governatore per disporre il necessario pella conferenza che deve aver luogo tra me ed il Vladika del Montenero. —

Credo mio dovere di preverirla che jeri sono arrivato a Trebigne. Dippiù ho rilevato dal suo foglio dei 7 corte, aver Lei avute notizie in iscritto per parte del Capitano Circolare di Cattaro, che lo stasso ai 12 corrente S. N. cioè Lunedì p. v. verrebbe a Ragusa in unione al Vladika del Montenero.

Nel medesimo foglio mi domanda notizia del luogo; essendochè Bergatto è un piccolo villaggio, e che non vi sono case addattate e decenti per tale Conferenza; e se fosse possibile che venissi alle Plocce, dove vi sarebbe un locale conveniente e più confacente al caso. —

---

[40]) Ovo pismo je zavedeno 11 septembra 1842 u prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1842 pod brojem 512. Kopiju pisma u prevodu na talijanskom našao sam u Zadru.

Dubrovački okružni kapetan je poslao 12 septembra 1842 izvještaj Namjesništvu i pismo veziru.

Mio caro amico io ho scritto tanto al Sign Governatore che a Lei, che a me non è permesso venire a quella parte senza permesso del mio Felicissimo Sovrano, e la nostra conferenza può aver luogo od al Confine od a Bergatto. —

Se verranno a Ragusa il Capitano Circolare di Cattaro, ed il Vladika del Montenero dopo domani, cioè Lunedì p. v. ai 12 corte. S. N., Lei è pregato di farmelo sapere nello stesso giorno, mediante Suo scritto. —

Io verrò, Dio volendo, sicuramente a Zarina ai 14 corrente, cioè Mercoledì p. v., ed accomoderò il nostro equipaggio (:o seguito:) in prossimità al confine sul territorio Turco — Il secondo giorno poi, cioè Giovedi ci trasporteremo nel luogo più adattato.—

Resto quegli che le desidera ogni bene.

Trebigne 1842 Settembre 10 S. N.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1—6}$ (269)).

64

13 septembra 1842. Kopija pisma Ali-paše Rizranbegovića okružnom kapetanu dubrovačkom (prevod na talijanskom).[41]) U odgovoru na kapetanovo pismo od 12 septembra u kome ga je obavijestio o dolasku u Dubrovnik kotorskog okružnog kapetana i crnogorskog vladike, Ali-paša javlja da zbog slabog zdravlja i rđavog vremena neće stići u Carinu 14 septembra, kao što je ranije pisao, već 15 septembra.

L. S.

In riscontro al suo fogilo 12. corrente, in cui mi fa sapere l'arrivo a Ragusa del S. Capitano Circolare di Cattaro, e del Vladika del Montenero, La prevengo che io avevo stabilito di portarmi tosto, mercoledì 14 corrente, a Zarina, come diggià le avevo scritto.

Ieri ed oggi a questa parte il tempo era cattivissimo, le strade bagnate; ed essendo io di salute un poco cagionevole, ho deciso di portarmi Giovedì 15 corrente a Zarina, Iddio volendo.

Ciò pertecipo alla sua amicizia per direzione.

Sono quegli che Le desidera ogni bene.

Trebigne 13 7 bre 1842. S. N.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1—6}$ (269)).

65

2 septembra 1842 (p. s.). Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića crnogorskom vladici Petru II Petroviću Njegošu (prevod na talijanskom). Vladika je stigao u Dubrovnik 31 avgusta 1842 (p. s.), a Ali-

[41]) Ovo pismo je zavedeno 14 septembra 1842 u prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1842 pod brojem 516. Kopiju pisma u prevodu na talijanskom našao sam u Zadru.

paša u Trebinje 28 avgusta (p. s.). Zbog rđavog vremena Ali-paša ne može da izide iz kuće. Čim se proljepša, otići će u Carinu na dogovor s dubrovačkim okružnim kapetanom, kome je pisao. Moli vladiku da i on izloži stvar okružnom kapetanu.

L. S.

Ho ricevuto, in data odierna, il suo foglio l. corrente s. v., dal quale scorgo che Lei in data 31 Agosto, cioè Lunedì è arrivato a Ragusa, come mia aveva scritto. Io pure sono arrivato nella Città di Trebigne Venerdì p. p. ai 28 Agosto, ed avevo stabilito di portarmi oggi a Zarina, e domani, nel giorno di Giovedì, unirmi con fortuna a Bergatto, od in un punto più comodo come avevo scritto al Sig. Capitano Circolare di Ragusa.

Essendo che qui da domenica il tempo è si cattivo, che le piove non permettono di sortir neppure da casa, le strade fino a Zarina rovinatissime, ed io debole di salute, non è possibile che mi distacchi da qui nè oggi nè domani.

Dippiù con tempi si cattivi, e non interotte piove, non è possibile unirsi nè sotto le tende, nè in altro punto.

La prevengo che oggi a Sabbato, tostochè mitigherà tempo, e schiarirà un poco, io tosto mi dirigerò a Zarina, ed allora combineremo col S. Capitano Circorale di Ragusa pel luogo addattato o comodo alla nostra unione (.) Io bramerei ciò seguisse quanto prima, ma non lo permette il tempo.

Peraltro sia domani, o dopo domani io subito partirò per Zarina, nello stesso di nè darò Lei contezza.

Ieri ho scritto al Sig. Capitano Circolare di Ragusa, che domani, il giorno di Giovedì, mi porterei a Zarina, ma non so se il tempo me lo permetterà.

Faccia anche Lei conoscere la causa al S. Capitano Circolare, sta sano.

Trebigne 2 Settembre 1842.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1—6}$ (269)).

66

15 septembra 1842. Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića okružnom kapetanu dubrovačkom (prevod na talijanskom).[42]) Javlja mu da će sutra ili preksutra, čim prestane kiša, krenuti na put i prenoćiti usput u selu Drijen. Sljedećeg dana biće u Carini, odakle će mu se javiti istog dana.

---

[42]) Ovo pismo je zavedeno 16 septembra 1842 pod brojem 518 u prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku. Kopiju pisma u prevodu na talijanskom našao sam u Zadru.

U istom protokolu, pod brojem 530, zaveden je 18 septembra 1842 dopis deputata iz Brgata br. 252 od istog datuma. Dostavlja pismo hercegovačkog vezira iz kojega se vidi da će vezir doći u Carinu 19 septembra 1842. Pisma nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan je poslao izvještaj Namjesništvu 20 septembra 1842.

Juče je primio pismo od vladike, na koje mu je odmah odgovorio saopštavajući mu razlog odlaganja puta.

L. S.

Ho ricevuto il suo foglio dei 14 corrente in cui mi fa conoscere, che desidera sapere il giorno in cui arriverò a Zarina.

Mio caro amico, io avevo desiderio di esser ancora ieri a Zarina, ma i cattivi tempi non permettero che si agisca secondo la propria volontà, essendocchè le gran piove non permettono neppure il sortire di casa.

L' avverto ora, che da domani a dopo domani, cioè fino a sabato, ed appena ci sarà un scanso di piova, subito, Iddio volendo, mi metterò in viaggio, e pernotterò a mezza strada nel Villaggio di Drien, ed il giorno poi sarò a Zarina.

Nel giorno stesso in cui verò a Zarina Le scriverô per sua direzione.

Ho ricevuto ieri anche la lettera del Vladika di Montenero, alla quale subito ho risposto nella stessa maniera, facendo conoscere la causa del mio indugio.

Resto quegli che Le desidera ogni bene, e suo vero amico.

Trebigne 15 7 bre 1842. S. N.

(DAZ, Atti presidisli..., anno 1842, busta IX, categoria $\frac{IX}{7—9}$ — $\frac{X}{1—6}$ (269)).

67

Prod brojem 231 zaveden je 20 maja 1843 u prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1843 dopis Namjesništva iz Zadra br. 1025 od 14 maja 1843. Stavlja se do znanja da je austriski car pristao da se daruje mostarskom veziru jedna nosiljka bogato ukrašena, za koju Pretsjedništvo dvorske kancelarije obećava brzu dostavu.

68

26 maja 1843 p. s. Ali-paša Rizvanbegović zapovjedniku dubrovačkog okružja Karlu Rozneru.

(Muhur)

Primiosam vaše počitaemo od 19. Maja iz istoga razumio sve potrebito. Iz istog pisma vidim da ištete davam predam vašeg podajnika ivana Zeca koise i danas nalazi u mom hapsu. Moj konšija jasam zato čisto razabro i ispito od njegovi komšija i od njegove matere da se ta nesreća bila nehote dogodila pak kad se taka stvar dogodi našga sud nemore okrivit a da nisam razumio dae stvar nehote se dogodila oni isti dan koisamga ufatio predobiga vašoj vlasti. Ali naovi način nesreća njegova dogodivši se vašbiga sud metnuo na pedevsu zataj uzrok stvar e mučna učinit po vašom zaktevanju.

U Mostaru na 26. Maja 843 p. s.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1844, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (291)).

69

30 jula 1843 p. s. Ali-paša Rizvanbegović okružnom kapetanu dubrovačkom. Obavještava ga o pogibiji poslanika kod Ostroga[43]), za koju okrivljuje crnogorskog vladiku.

(Muhur)

Poznatoe Vasemu prijatelstvu na koi ugovor ostavljeno lani s Vladikom crnogorskiem na našemu sastanku u dubrovniku, i našiem piismom udverćeno koju smo dali jedan drugome pred Vasiem ličom za čielu godinu. Podlje našega sastanak puno puta nama piiso da se na novo opet sastanemo, i o grahovu način stavimo, i da neće vise preko graniče u naše poslove i u našiem podločnika stavljati, i da zaključuemo vječni mir i sve stose tiće o mirnosti i rahatluku meću dva pupa (!) graničara. Oli zaludo kadie on imo u svoju glavu neiskazanu nevjeru budući po njegovu hoteniju mismo izasli u gačsko (!), i poslali njemu našega sina haći rizvanbega i hasanbega resulbegovića, i bašagu i nekoliko ios (?) poglavite naše ljudi, i poslali i senet našega pod pečatom za sve stoe preko njegoviem knigama, i preko našiem poslanika ugovoreno, i tako moi sin, i hasanbeg ostadose u nikšiću a ostali poslaniči s basagom odose njemu pod ostrogom dase s nime sastanu, i piisma i seneta prikazu, i dase dogovori u prijatelstvo u koi dan imade biti opšti sastanak. Suviše dolàzio i njegovu (!) poslanik rantovan (!) u Nikšiću, i bio dočekan od moga sina preko njegove prilike, i s nima zajedno otiso pod ostrogom vladiči, i tu nie šćeo on s nimase vićeti, nego njegovu (!) skup od crnogoraca, pobili i pošjekli na božiju dverdu vjeru deset poglavitie turaka, kod nigovo monastira, samo bašaga i moi jedin roćak pobjegose, i učinio ta nevjerni vladika neiskazanu nevjeru, koju nebi učinio ni naigori lupez. I stvar koi (!) niese ćulo dosad od adama, niti se more znati ni u kakvu istoriju. — Oli sto ko radi i naći će, kao stoće i on naći bez sumlje. I mi dragi prijatelju javljamo vama po prijetelstvo pravu istinu, i suvise daemo vama na znanje, da smo mi sada na novo stavili velike vardije[44]) i pantura po svemu komfinu, za učuvati od više nevjernosti crnogorski, i za opšti rahatluk. I Vi ste umoljeni za narediti i staviti po komfinu Vase dostovjernie vardije, da nebise kogoć od vasie podloznika udruziose s crnogorskiem lupeza, i da nebi mogli Crnogorci govoriti da su u nigovo djela ima i Vase podloznika, i pošijati po našemu komfinu meću našiem i Vasiem podloznika kakvu nemirnosti. I želijući Vam svako dobro, jesam svakada pravi prijatel.

U gačsko 1843 juliu 30. p. s.

(DAZ, Atti presidiali ..., anno 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1—2}$ (280)).

Isto takvo pismo, sa skoro doslovnim sadržajem, i istim datumom, uputio je Ali-paša iz Gacka i okružnom kapetanu kotorskom. (Ibidem, busta 280).

---

[43]) O toj pogibiji vidite i u spomenutoj mojoj radnji o Ali-paši Rizvanbegoviću, str. 233—237.

[44]) Misli: gvardije (straže).

70

12 avgusta 1843. Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića zapovjedniku kotorskog okružja Ivačiću (prevod na talijanskom). U pismu koje mu je Ali-paša poslao u mjesecu julu preko Dubrovnika upozorio ga je prijateljski na nečuveno vjerolomstvo koje je počinio crnogorski vladika, suprotno miru i sporazumima. Budući da je Ali-paši onemogućeno službeno dopisivanje preko Crne Gore sa skadarskim vezirom Osman-pašom, moli Ivačića da mu obezbijedi slanje pošte. Ujedno mu prilaže pisma za Osman-pašu i moli Ivačića da odgovor koji bi bio upućen Ali-paši iz Skadra primi i otpremi Adem-begu Resulbegoviću u Trebinje. Troškove oko slanja pošte snosiće Ali-paša.

Na kraju, Ali-paša naglašava da će uspostaviti red na granici i nada se da će to učiniti i Ivačić.

Le confermo il mio foglio di Luglio decorso, inviatole per la via di Ragusa, e col quale le annunziai, e la resi avvertito per amicizia della non narrabile infedeltà conmesa dal Vladica di Montenero contro i nostri concerti e la pace — ella è pregato perciò, caro amico, atteso che non ci è attualmente libero di mandare e ricevere la corrispondenza per la via di Montenero, la corrispondenza cioè che ò con Osman Bascià, attuale Visir di Scutari, per gli affari Imperiali che vi sono tra noi — La prego che tale corrispondenza ci sia sicura, col mezzo della di Lei amicizia, con le di Lei disposizioni, e per tale motivo acchiudo anche ad esso questo plicco di mie lettere per Osman Bascià, Visir di Scutari, e fiducio nella di Lei amicizia, ch'Ella dovrà tosto gli ordini, affinchè sia sollecitamente spedito a Scutari, e la prego di ricevere la risposta che per me da esso Visir le derivasse, e di spedirla ad Adembegh Resulbegovich a Trebigne, ch'è il cugino di Assambegh, e relativamente alle spese di posta o di più sollecita trasmissione, ella sarà per mia parte contento — (sodisfatto) —

La prego ancora di darmi risposta alla recente mia lettera dell 30 Luglio perduto, e così pure di accusarmi il ricevimento della presente e la rimessa del plicco.

Io, se Dio vorrà, porrò adesso di nuovo ogni regola lungo il confine, e spero che sarà lo stesso anche lungo il di Lei confine, ed ella mi avvisi di tutto, atteso chè io nulla più desidero che di conservare tutto quello che serve all'amicizia dei nostri Sovrani — Che Dio conservi — e desiderandole ogni bene, sono sempre il vero amico. —

A Gazko 12 Agosto 1843.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1-2}$ (280)).

71

19 avgusta 1843 p. s. Ali-paša Rizvanbegović zapovjedniku kotorskog okružja.

(Muhur)

Primiosam dragovolno dva ljubeza vasa piisma od 18. tekučega i drugie dva od 26. istoga i urazumiosam za sve stomi piisite na odgovor

našiem od 30. prošastoga, i od 12. tekučega i po svemusmo blagodarni Vasemu prijaatelstvu i naredbe koeste dali po svu graniču Vasemu državi za sohranenie Sodružstva s lupezim crnogorskiem, i grahovljana, i vidimo po svemu Vasega nastojatelstvo za sve ono stose služi meću nepromjeno prijatelstvo Našiem bogodrzavniem Carima — I mi dragi prijatelju imamo namirenie ako bogda ovoga puta udverditi svu našu graniču, kako bi stojaniči u Carevo zemlje, oli da budu pravi podlozniči, oli neka traze mesto ćebi mogli biti samovolni i rebeli nepoznajući starijega. I ovaka naša izrečeniu (?), dok ne stavimo viserečenoga načina, nećemose natrag u Mostaru vraćati. Nie mogući vise i vise trpiti Crnogorskie Lupeza, i grahovskie sodrustva. I doće vrieme ako bogda u zdravlje Moga Čestitoga Cara dase prebira kukol od pšeniče. — I ljubezno vas pozdravljajući, jesam svakada po svemu pravi prijatel.

U gatačske rudine u Plano Avust 19. p. s. god. 1843.

(DAZ, Atti presidiali..., anno, 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1—2}$ (280)).

72

23 avgusta (4 septembra) 1843. Ali-paša Rizvanbegović guverneru Turskom.

Vasega preljubeznoga piismo od 18. tekučega dragovolno primio preko jedn. spljetskoga kolonela Andrie Licca. Suvise s glubočaištuju čest i veselo srce primi preko istoga i nosioništu[45]) koja mie poslata preko Vasega prijatelstva za dar, od bogodrzavnoga i premilostivo blagoutrobnago Cear. Kralja za koe niesam dostojan nitisam doklen zaslužio kod Nigovo Veličestvo. Oli se tiče velikome i nepromenitome prijatelstvo i na moga milostivago Cara. I ja sam bez mjere preblagodaran i do moga života oblegan učuvati sve ono stose služi meću nigovo prijatelstvo, i vladati se s nigovo vladooce po svemu komfinu ostase more poslužiti, a i dosad ufamse da nema nikose potužiti, i u naprie ako bogda ios bolje. —

Daemo suvise na znanje Vasemu prijatelstvu kakose mi nalazimo za sad blizo komfina Crnogorskoga s voinstvom, uzrok nigove neizkazane nevjere, koe mislimo ako bogda ovoga puta zauzdati u zdravlje moga čestitog Cara, budući nie mogući sirotinske plačsne tužbe na nigovo neprestano lupeštine, i uboistva, i svakoga nigova irćava i nevjerna djela vise trpiti. I Vi ste umoljeni na svaki način za poslati žestoke naredbe sviju Vasiem zapovjedičima (!) koise nalaze po komfinu crnogorskome, da ne bi dali Vasiem graničarskiem podložnika dase udruži s lupezim crnogorskiem, i da se pravdaju na nima.

Vidio e i urazumio za sve isti poslanik, koi nam dolazio i u Gačsko ćese nalazimo za sad. A nosioništu ostavio moi sin u Mostaru, koi

[45]) U prevodu na talijanskom: »la pontantina«. U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1843, pod brojem 386, zaveden je dopis Namjesništva br. 1537 od 18 avgusta 1843 u kome stavlja do znanja da je poslana u Split nosiljka za hercegovačkog vezira.

primio na svu mjeru, a njega opremio do nas sa svom komodom s Vasom prijatelskiem piismom. Suvise ste umoljeni za učiniti i prikazati Nigovoi Premilostivago Veličestvo sve podobne i ponizne blagodarenie is moe strane.

I želijući Vam svako dobro, jesam svakada po svemu pravi prijatel.

U gačsko 1843 $\frac{23 \text{ avg}}{4 \text{ ijuli}}$ [46])

(Muhur)

Imam vam dati pofalu za poslanika G. Andrija Licca, koie nam povolito njegova pratig (?) i narava. Za koga Vas molim dae vam preporučen i od našega prijatestva.

(DAZ, Atti presidiali..., anno, 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1—2}$ (280)).

73

16 septembra 1843. Ali-paša Rizvanbegović okružnom kapetanu dubrovačkom.

(Muhur)

Primismo danas dvoe piismo od 10. tekućega, i zafaljuemo za vase čestitanje o daru Cez. Kral. za koesmo bez mire blagodarni na njegovo milost, u koju niesmo mi zaslužili, olise tiće prijatelstvoi (?) Nigovo s moiem bogodrzavniem Carom. I za ovie Vasie (?) podložnika stonam javljate sada da su presli na našu drzavu, mi za sad ćuliste ćese mi nalazimo daleko od Mostara, i kad svrsimo ako bogda ove vizite, i vratimose, znaćemo ćese nalaze, i odaćemo vam piisat. Vi dobro znate, da ja naivise želim svaku tišinu kojase tiće po svemu Vasemu komfinu od moe drzave, i nato naivise trudim dame nepometaju ako bogda ni lupezi Crnogorci. I jesam svakada dobroželatel.

U Klobuku 7 tmr. 16. na 1843.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1843, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (291)).

74

U prezidijalnom protokolu Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1843, pod brojem 442 zavedeno je pismo hercegovačkog vezira od 18 septembra 1843 u kome odgovara na pismo okružnog kapetana koje se tiče predaje raznih lica koja su prebjegla u Hercegovinu. Pismo nisam našao.

Dubrovački okružni kapetan je poslao izvještaj Namjesništvu 29 septembra 1843.

---

[46]) Treba $\frac{23 \text{ avg.}}{4 \text{ sept.}}$ Uz ovaj datum stavljen je i datum po hidžri: 8 šabana 1259. Prema Wüstenfeld-Mahlerovim tablicama, on odgovara 3 septembra 1843.

24 septembra 1843 p. s. Ali-paša Rizvanbegović kotorskom zapovjedniku.

(Muhur)

Javljamo po prijatelstvo kako smo opet ugovorili na novo s vladikom crnogorskim vječsni mir[47]), i raspuščali Voisku, na načinje preko njegoviem knigama, i preko našega poslanika da izvadi ruku od Grahova, i od graniče Hercegovačske, a trošku njegovu za graćevinu štoe gradio prie grahovo damu platimo mi preko vasega prijatelstvo kad razuri do nekoliko dana viserečenu graćevinu. To jest do tri četiri dana daće poslati is Cetinje na Novi svoga sekretara Milakovića, dase sastane s moiem čovekom Osmanagom, koi će predati Vama u ruku rečenu trošku. Po našemu dogovoru da njegovu sekretar piise njemu dae ostavljena troška kod Vas, i oda Vladika da posla njegovie ljudi u grahovu da razori njegovu graćevinu, i kad Vam doće piismo od moga sina Haći rizvanbega iz Trebinje dae viserečena graćevina razorena po našemu dogovoru i pogodbu, oda da predate Vi njegovu sekretaru Milakoviću Novce, a ne prie. Za to javljamo na vrieme Vasemu prijatelstvu kako ostalo meću nama, za koe ufamo daće Vam volja primiti Novce. I kad Vam doće kniga od moga sina dae graćevina razorena, i da predate Novce, odaćete i predati kakoe viserečeno. Akoli opet stomorese dogoditi, ne razori on graćevinu, Vićete novce lasno vratiti mome istome poslaniku. Zatoste umoljeni dami odpiisite, i srdečsno Vas pozdravljajući, jesam svakada pravi prijatel.

U Trebinje 1843 7mbr. 24. p. s.

Suvise daemo vam na znanje kako siljemo po našemu poslaniku i senet kojesu punt sve ugovorene. I kad doće onaki isti i od njega pod pečatom i njegovoi (!) podpisom, i preda njegov sekretar mome poslaniku, u kogaće primiti i našu. I kad Vam doće kniga od moga sina kakoe rečeno dae graćevina razorena, i primi senet moi poslanik preko Vas, podaite Novce sekretar(u).[48])

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1—2}$ (280)).

---

[47]) Pretor iz Cavtata izvijestio je okružnog kapetana u Dubrovniku 7 oktobra 1843 o članovima mira (»sugli articoli della pace«) zaključenog između hercegovačkog vezira i crnogorskog vladike. (Prezidijalni protokol Okružne kapetanije u Dubrovniku za godinu 1843, br. 473).

[48]) Ali-pašin sin Hadži Rizvan-beg pisao je iz Trebinja 6 oktobra 1843 okružnom kapetanu kotorskom pismo (ćirilicom). Izvještava ga da mu je prije nekoliko dana pisao otac o miru s vladikom i o pogodbi za kulu na Humcu koja ima da se razvali. Šalje mu Osman-agu Zvorničanina s troškom za kulu. U Kotor će doći vladičin sekretar Milaković, kome treba to predati. (Original pisma u DAZ, Atti presidiali..., anno 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1—2}$ (280)).

76

18 (30) oktobra 1843. Ali-paša Rizvanbegović guverneru Turskom.

U neki dan kad smose vratili u Mostaru, naćosmo Vasega ljubezno piismo od $\frac{3}{15}$ 7mbr tekuće godine, u koju nam javljate poradi Vasie podloznika od selo ricice dae Alibeg kapetana ljubuškoga sin nagonio ni da poću na Voisku koi imadu stae od ni na zavalinu. Ta naredba nie bila prijatelju u našemu znanje, zatosmo sada odma poslali vićeti kakose to dogodilo, i akoe isto uzeto u ni nato ime, da imade odma nama vratiti.

Naćosmo i drugu Vasu od $\frac{24}{6}$ istoga, u koju nam javljate za Ivana Zeca da vratimo, za koga smo mi imali brigu znati usprav za njegovu otcoubište, i znalismo usprav dae nehotijući, kako i njegova ista maika osjedoćila kod naše pravde, koja ne dopušća kastiganje, a za ostale četverica Petra Bjelicom, i Ivana Popijevalom, i Mihaila Glavinića, i Natalem Lazićem mi nemoremo znati da se nalaze u našu drzavu, nego Vi valja znati i nama javiti u koie mesto Vama kazivano, i u koi kadiluk, i u koi selo, budući zločinči ako i proću prekograniča, prelazu krijući u pašaluku bosanskome, i koi nemogu dase u miri nikada na jedno mesto.

Suvise dva druga Vasa piisma od $\frac{28}{10}$ $\frac{7mb}{8tm}$ u koe nam piisite da poslimo na rastel od Ploče: Ivana Krečian (?) is Velemića, i Todora Anćušića, i Savu, i Mandu udovice is Trebinje. Saljemo danas iste knige Hasanbegu trebinskome muselimu, da opremi odma na visereceno mesto će imadu biti preslušani. I želijući da Vas ovo moi (!) piismo naće u povolito zdravlje. Jesam svakada pravi prijatel.

(Muhur)

U Mostaru 1843 otom. $\frac{18}{30}$.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1843, busta IX, categoria $\frac{X}{1—2}$ (280)).

77

31 januara 1844. Ali-paša Rizvanbegović zapovjedniku kotorskog okružja.

(Muhur)

Budući da sada šaljem u Skadar moga osmanagu Zvorničanina a sada uzrok velikie snjegova zatvoren e ovaj naš put zato polazi preko vaše države u Skadar. Pritom preporučivamga Vašoj Vlasti dabistemu svaku potrebitu stvar učinili t. e. dabistega prepratili preko vaše zemlje da smirno projde do na granicu Skadarsku. Atako isto i u

njegovu povratku daga primite i prepratite do na našu granicu i drugu stvar potrebitu štobimu bilo...

U Mostaru na 31. Januara 844.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1844, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (291)).[49])

78

6 januara 1846. Ali-paša Rizvanbegović Preturi u Imotskom. Šalje svoga agu da mu Pretura preda pismo. Što se tiče kopanja jarka kod Vinice, odgovoriće kad dođe njegov dumrukčija.

Incll' Imp. Reg.a Pretura

(Muhur)

Auendo io sottoscritto riceputo diversi Scritti, nei quali orilevato tutto il contenuto dei medesimi, dunque abbella posta spedirio il mio Agga aciò si compiacette spedirmi la mia Lettera quala chemi (!) indicate nelle rispetabili uostre; sarà bene consegnata. E della proposicione di Viniza che Lei ricercate per fare il Scauo a fossa, quando uiene li il mio Giumrukchi farò uedere, e cosi averate la Sicura risposta; altro nonmi rimane che Salutarui con Stima, e quelchè posso mi comandi —

D. V. S. I.

Mostar li 6 Genajo 846
Vostro Amico Ali Galib Passa
Risvanbegovich Visir di tutta
la Ercegovina Ottomana. [50])

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1846, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (313)).

79

23 marta 1850. Ali-paša Rizvanbeogvić Namjesništvu u Zadru. Moli da Namjesništvo piše Okružnoj kapetaniji u Dubrovniku da mu izruči 30 zaplijenjenih vrećica olova koje se nalaze kod dubrovačkog trgovca Trifuna Putice, a koje je kupio jedan Ali-pašin trgovac u Mostaru. Ali-paši je olovo veoma potrebno jer hoće da ga pretopi u ploče kojima bi pokrio džamiju u Počitelju.

---

[49]) U istoj busti nalazi se i kopija gornjeg pisma na talijanskom. Tu je i jedno Ali-pašino pismo na turskom iz godine 1260 po hidžri (1844), priloženo uz dopis konzula Atanaskovića, datiran u Metkoviću 22 jula 1844 i upućen guverneru Dalmacije fon Turskom. Ali-paša saopštava da je razgovarao opširno s Atanaskovićem o pitanju carina i da će iz Atanaskovićevog izvještaja vidjeti šta su razgovarali.

[50]) U prisustvu svjedoka predato je 11 januara 1846 Ibrahim-agi Vilogorcu, Ali-pašinom povjereniku iz Mostara, pismo Visoke Porte, koje će Vilogorac predati Ali-paši. Kako se vidi iz akta Preture u Imotskom No 101 pol. od 15 januara 1846, Vilogorac je primio i jedno pismo upućeno Ali-paši od Pretsjedništva glavne dvorske kancelarije (austriske). O tome je Pretura izvijestila Okružnu kapetaniju u Splitu. (DAZ, Atti presidiali..., anno 1846, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (313)).

No 10

(Muhur)

Supplico quell' Eccelsso Incl' Imp. Reg.° Gouerno di compiacerssi Scriuere al Capitanato Circolare di Ragusa perchè mi sia rilassiato quel Piombo di Sachetti, 30, quelchè si atrovano dal Trifone Putiza Negoziante a Ragusa, compratti da un mio Negoziante da Mostar e sono sospesi di quel Capitanato Circolare di Ragusa, diuersse volte lo ricercai perchè mi sia rilassiato, essendomi un grande Bisogno per Squagliare e fare in Lastre; e coprire una Moschea a Pochitegl, Tempo si avicinato per sto lauoro e il Piombo nonmi vogliono mandare, che da molto tempo da me fù pagato Isto e feruidamente Supplico Lo' Eccelsso Gouerno di compiacerssi subbito Scriuere perchè sia rilasiato, essendomi di grande bisogno, e per queste circostanze credo che L'Eccelsso Gouerno si prestara di farmi sto piacere, e io quelchè posso mi comandi, auerò l'onore di Seruirla e vi Saluto.

Mostar li 23. Marzo 1850.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1850, busta XII, categoria $\frac{X}{2—5}$ (360)).

80

20 decembra 1850. Ali-paša Rizvanbegović pretoru u Opuzenu.

No 7.

(Muhur)

Primiossan tvoju prichiasnu pisanu od 10. prosastoga Miseza i razumiosan stomi pises, vise nebrinite, umojoi Vlasti svi Austrianskj Gliudi bitichie Obragneni, i nechiein nikaque Scode bittj kojissu pod mojon Vlasti, asto Gospodin Klukj trasi drugoga Chiovika ettomu Sagliem Aliu Chiecru moga posnana Chiovica, necavan stoj na onu kako i oni, a ivi sto morete na konsiluku gledaite daje dobro i mirno atakoçu i ia i daste sdravo.

Od Bunne na 20 Decembra 1850.

(DAZ, Atti presidiali..., anno 1850, busta XII, categoria $\frac{X}{2—5}$ (360)).

81

7 februara 1851. Kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića upućenog pretoru u Opuzenu. Ali-paša je iznenađen kad mu je saopšteno da mu je sin, koji je morao poći u Imotski radi nekih poslova, bio zadržan u Metkoviću jako su i on i svi njegovi pratioci imali propisne pasoše. Želi da mu se što prije odgovori i objasni taj slučaj.

Illustre Signore

Con mia sorpresa mi fu comunicato che mio figlio il quale doveva recarsi ad Imoschi per alcuni affari, fu trattenuto a Metković nel suo cammino, ed impodito gli fu l'andata per quelle terre. — Non so quale

motivo poteva indurre le Autorità di costì a tale procedimento, mentre importava assaissimo a mio figlio l'esser quanto prima ad Imoschi. Egli era munito del suo Passaporto in regola con tutti i suoi del seguito, nè, credo, che ciò poteva fargli impedimento veruno. — Desidero quindi avere un pronto di Lei riscontro che m'illumini sul proposito, e mi sappia diriggere. —

Riverindola distintamente mi segno. —

Stolaz 7 Febraio 1851.

Kopija ovog pisma nalazi se kao prilog uz dopis Preture u Fort' Opusu (Opuzenu) br. $\frac{32}{\text{ris.}}$ od 10 februara 1851, koji je upućen prvom komesaru okružnog administratora u Splitu.

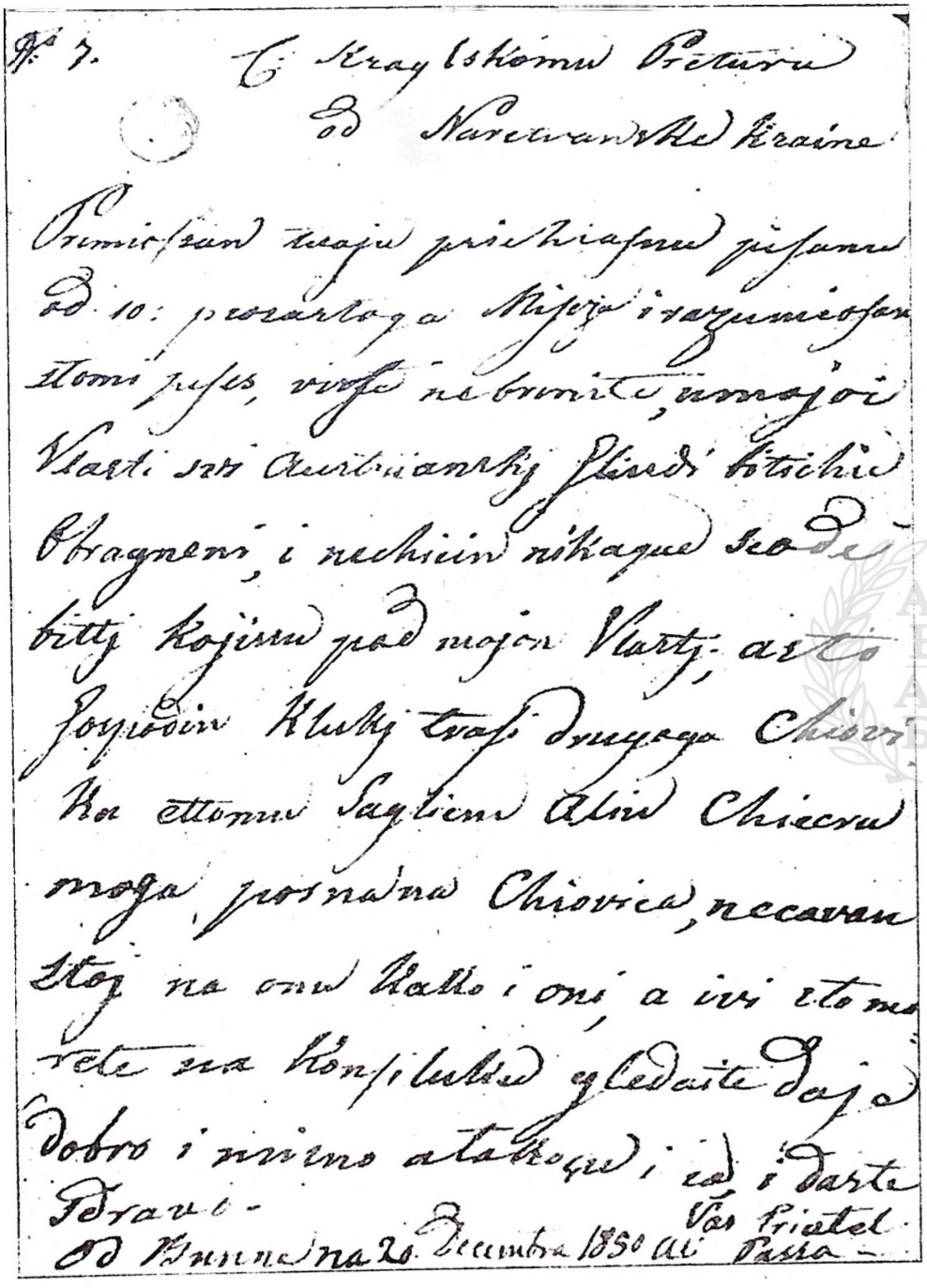
(DAZ, Atti presidiali..., anno 1851, busta IX, categoria $\frac{X}{2}$ 1 (370)).

*

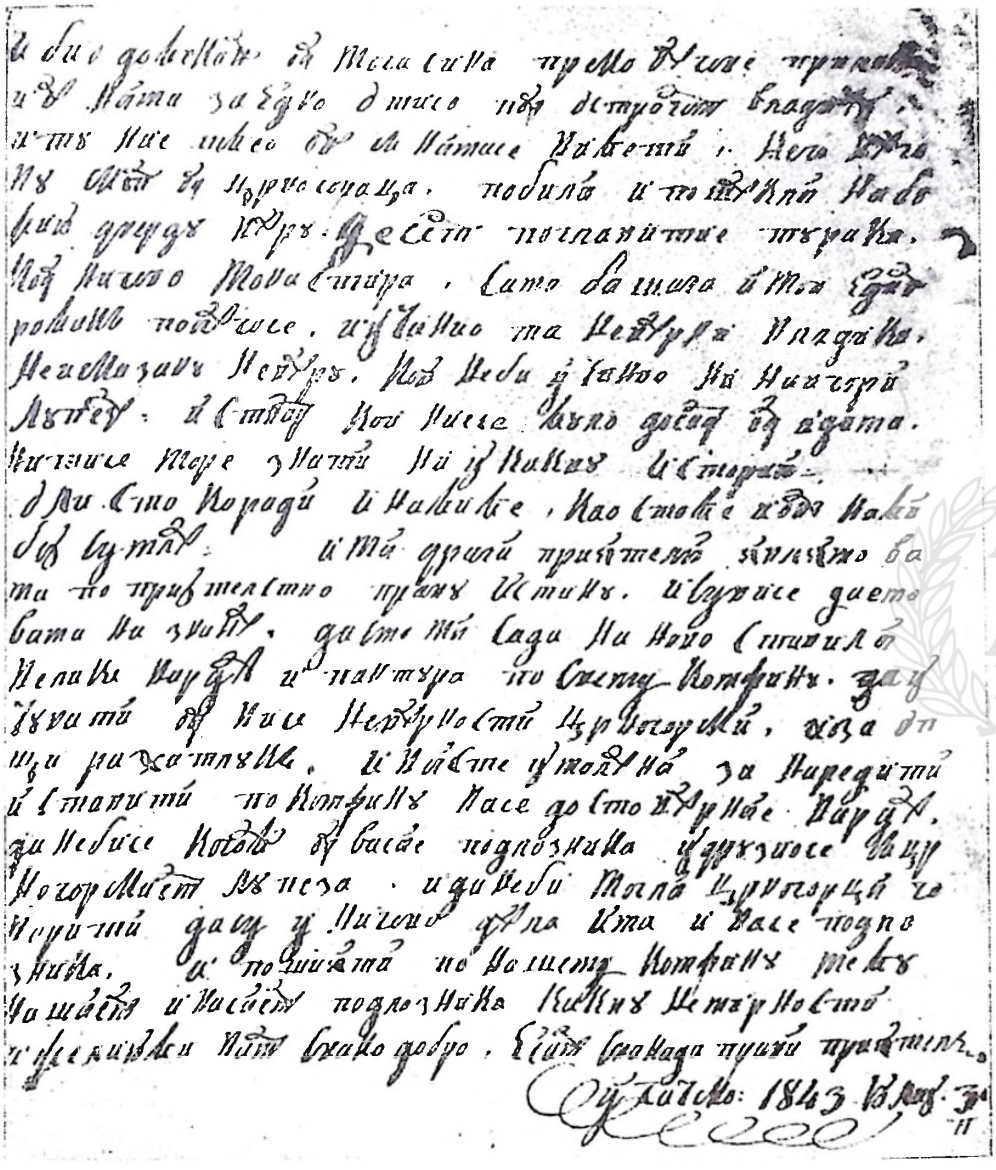
Ovo je posljednja kopija pisma Ali-paše Rizvanbegovića, koju sam našao u Zadru. Od 7 februara 1851 do Ali-pašine smrti proći će svega nekoliko sedmica.

ANU BiH АНУ БиХ

ANU
BiH
АНУ
БиХ

Pismo Ali-paše Rizvanbegovića pretoru u Opuzenu od 20 decembra 1850

Pismo Ali-paše Rizvanbegovića dubrovačkom okružnom kapetanu od 30 jula 1843 p. s. (svršetak)

N° 10 All'Eccelso Imp. Reg. Governo
di tutta la Dalmazia a Zara

Supplico quest'Eccelso Imp. Reg. Governo di compiacersi
scrivere al Capitanato Circolare di Ragusa perchè mi sia
rilasciato quel Piombo di Sachetti 30, qualche si alcontano
dall'Illustre Ditta Negoziante a Ragusa, comperatti da
un mio Negoziante da Mostar e sono sospesi di quel Capi-
tanato Circolare di Ragusa diversa lo ricercai perchè mi
sia rilasciato, essendomi un grande Bisogno per Spuglia
dare in Latta, e coprire una Moschea di Bochetty, il
Tempo si avvicinato per ito lavoro e il Piombo neces-
sario mandare, che da molto tempo da me fu pagato
Stato e seriamente Supplico l'Eccelso Governo di com-
piacersi subbito scrivere perchè sia rilasciato, essendo
mi di grande bisogno, e per questa circostanze credo che
l'Eccelso Governo si prestaria di farmi sto piacere, e io
qualche posso mi comandi, avuto l'Onore di servirla
e riverirla. Mostar li 23. Marzo 1850. Vostro Amico Obb.
Salih Pasa Rizvanbegovich

Pismo Ali-paše Rizvanbegovića Namjesništvu u Zadru od 23 marta 1850

II

IZVJEŠTAJI D-R DIMITRIJA ATANASKOVIĆA O BOSNI I HERCEGOVINI 1844 GODINE

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka održanoj 25-III-1958 godine)

Dr Dimitrije Atanasković (rođen 1793, umro 1857) vršio je dužnost austriskog konzula u raznim mjestima, a od 1850 godine do smrti bio je prvi austriski generalni konzul u Bosni.[1])

Kako u Bosni i Hercegovini, u periodu od 1820—1850, nije bilo austriskih diplomatskih pretstavnika, pogranični, politički i privredni interesi zahtijevali su da se povremeno pošalju u Travnik i Mostar pretstavnici Austrije. Četrdesetih godina XIX vijeka u tim misijama ističu se dva njena pretstavnika: dr Dimitrije Atanasković i Rihard Erko. Njihovi izvještaji[2]) sadrže važnu građu za poznavanje političkih, privrednih i društvenih prilika u Bosni i Hercegovini pred kraj prve polovine XIX vijeka.

Godine 1844 išao je dr Atanasković[3]) u posebnoj misiji u Travnik i Mostar u cilju regulisanja neriješenih carinskih pitanja na granici Bosne i Hercegovine.[4]) Njegovi izvještaji i zapažanja sa toga puta mogu da posluže kao izvor i prilog bosansko-hercegovačkoj istoriji XIX vijeka, pogotovo kad se dopune Erkovim.

U Državnom arhivu u Zadru našao sam Atanaskovićeve izvještaje o Bosni i Hercegovini iz 1844 godine, kojih nema u poznatoj Šišićevoj zbirci (Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer-paše Latasa, 1850—1852, Beograd, 1938). Objavljujem ih doslovce, sa svima pravopisnim, jezičkim i drugim greškama, koje neznatno umanjuju vrijednost podataka koje iznosi Atanasković. Oni će, s onim što je objavio

---

[1]) Detaljnije biografske podatke o Atanaskoviću vidite kod Zaplate (Austrijski konzul o prilikama za Omer-paše Latasa, Sarajevo, 1934, 6—8).

[2]) Erkov izvještaj od 21 novembra 1846 objavio je Kapidžić (Прилози за историју Босне и Херцеговине у XIX вијеку, Сарајево, 1956 6—11, 24—58).

[3]) Neki pisci pogrešno pišu njegovo prezime (Atanacković). Tačno je: Atanasković.

[4]) Капидић, o. c., 6.

Šišić, dati zaokruženiju cjelinu Atanaskovićevim izvještajima o Bosni i Hercegovini u 1844 godini, a poslužiće i kao korisna dopuna Atanaskovićevim dopisima iz Sarajeva koje je objavio Berislav Gavranović (Bosna i Hercegovina od 1853—1870 godine, Sarajevo, 1956). Na osnovu svega toga moći će se detaljnije osvijetliti period bosansko-hercegovačke istorije četrdesetih i pedesetih godina prošlog vijeka.

U dopisu iz Travnika od 9 jula 1844, koji je uputio baronu Kibeku, predsjedniku Dvorske komore[5]), Atanasković tretira pitanje carina, govori o bogatstvu Bosne poljoprivrednim proizvodima i ističe da je narod u Bosni marljiviji nego u Srbiii.

Dopis glasi:

Travnik am 9-t Jüly 1844

Hochgeborner Freiherr

Mein vortwährendes Unwohlseyn hat mich verhindert die sehr beschwerliche Reise nach Mostar bis jetzt zu beginnen. Ich hatte jedoch selbe morgen antretten zu können.

Aus Anlass eines Erlasses des k. k. Dalmatiner Landespresidium vom 21-t v. Mts. Z $\frac{13125}{1472}$ habe ich diser Tage zum so oft wiederholten Male gegen den Kiamil Pasha vorgebracht dass die Abname der 13% gen Mautgebühr von den einheimischen bosnischen Unterthanen den Handel sehr erschwern. Er fiel mir gleich mit der Frage ins Wort ob den der Herr Gouverneur von Dalmatien, ohne Wissen und Genehmigung Eurer Exzellenz irgend eine finanzielle Verfügung von selbst treffen oder die von Eurer Exzellenz getroffene aus eigener Machtvollkommenheit abändern könne.

Als ich ihm die Frage verneinend beantwortete, bemerkte er dass alle diese meine nie aufhörenden Vorstellungen an ihn, zumal bei der bereits geschehenen Verpachtung bosnischer Mauthen ganz unnütz seyn, dass man einen Fermann, oder auch nur einen Erlass des Finanzministers zu Konstantinopel beizubringen habe, wodruch die geschehene Verpachtung aufgehoben, und anbefohlen wird auch von den Einheimischen nicht mehr als 3% abzunehmen, und er pünktlich dannach handeln werde.

Bei dieser Gelegenheit klärte mir Kiamil Pasha auf dass das, in meinem Berichte vom 9-t v. Mts. berührte Schreiben an den Herrn Gouverneur von Dalmatien keineswegs die Antwort auf das durch mich

---

[5]) Dopis je adresiran: Seiner Excellencz dem Hochgeborene Freiherrn von Kübek k. k. Präsidenten der allgemeinen Hofkammer etz. etz. Prepis dopisa nalazi se u Državnom arhivu u Zadru (u daljem navođenju: DAZ), Atti presidiali dell' I. R. Governo della Dalmazia, anno 1844, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (291).

überbrachte Beglaubigungsschreiben war, und ich diese Antwort erst bei meinem Abgehen erhalten werde, da es so die hergebrachte Sitte will.

Eben als ich mit Kiamil Pasha sprach, brachte man ihm den Aufsatz einer Antwort auf die Zuschrift des Veziers von Herzegovina, Ali Pasha. Diess veranlasste den Kiamil mir zu eröffnen, jener Vezier beschwere sich dass man von den aus-oder über Herzegovina nach Bosnien eingeführten Waaren 13%ge Mautgebühr abnehmen, worauf er, Kiamil ihm, Ali, erwiedern dass diess eine Verfügung der Pforte sey, wie ich ihm — da er mir den einschlägigen Ferman vorgelesen — bei meiner nächsten Dahinkunft selbst werde überzeugen können.

Risvan Bey (Sohn des besagten Veziers von Herzegovina) kam vor Paar Tagen hier an. Er sprach mit mir über denselben Gegenstand, und sagte dass sein Vater schon zu Zeiten des Chosrew Pasha gegen die frägliche Mautabname an der Grenze Bosniens bei der Pforte remonstrirt habe, aber ohne Erfolg da man zu Konstantinopel nicht seine — sondern die Vorstellungen der bosnischen Mussire berücksichtige. Er meinte dass nachdem man seit jeher in Herzegovina an Maut 5 perzent abnehme, in Bosnien zur Kompletirung der 13 perzente nur 8% abgenommen werden sollen, indessen werde ich das Weitere mit seinem Vater besprechen.

Im Anschlusse gebe ich mir die Ehre Eurer Exzellenz eine Uibersicht der Marktpreisse vorzüglicheren Ausfuhrs — Artikel Bosniens zu unterlegen. Auf der Strasse von hier nach Saraievo befindet sich ein Sauerbrun (Kiszeljak). Es wird ein zimlich beträchtliches Quantum dieses, wie es heisst, sehr guten Mineralwassers nach Dalmatien ausgeführt. Bosnien ist überhaupt ein fruchtbares Land, welches an vielen Naturprodukten reich ist, und einer bei Weiten ausgiebigeren Kultur fähig wäre. Indessen ist das Volk fleissig, viel fleissiger als das serbische. Der Akerbau wird besonders gut betrieben, und allerlev Getraide Sorten wie Waitzen (Sommer und Winter) Kukuruz, Gerste, Haber[6]), Hirse, Haiden auch Hülsenfrüchte, und verschiedene, jedoch nicht veredelte Obstgattungen in Menge gewonnen. Der Kartofelbau wird schlecht betrieben.

Geruhen Eurer Exzellenz den gehorsamsten Ausdruck meiner tiefen Ehrfurcht huldvoll zu genehmigen.

Atanaskovich m. p.

Uz ovaj dopis priložen je spisak tržnih cijena važnijih bosanskih izvoznih artikala[7]). Pored toga, navode se važniji rudnici željeza u Bosni kao i cijena krupne stoke. Spisak je datiran u Travniku, 9 juna 1844, i glasi:

---

[6]) Treba: Hafer.

[7]) DAZ, Atti presidiali..., anno 1844, busta VIII, categoria $\frac{X}{1-6}$ (291).

MARKTPREISE

der vorzüglicheren bosnischen Ausfuhrsartikel.

	Piaster	Para	im CMZ [8])	
			Fl.	Xr.
Wachs eine oka (2¼ Pfd.)[9])	18		1	48
Wolle (ungewaschene) d. d.	3			18
„ gewaschene	6			36
Talg	4			24
Rindschmalz	6			36
Honig	3	20		21
Zwetschchen (gedort)		36		4
Lammfell 1 Stück	3			18
Schaffel d.	7			40
Hasenbalg d.	2	30		19
Sachtian eine Tura oder 10 Stück	90		8	20
Waitzenmehl eine Oka		22		4—5
Kukurutzmehl d.		17		3—4

Eisen (roches) eine Oka am Erzeugungsorte kostet 1 Piaster 65 Para oder 10 Xr. CMZ. Die vorzüglichen Eisenberkwerke sind zu Stari Maidan (türkisch Kroatien) und in der Umgebung von Sarajevo bei Foinicza und Chressewo. Das in diesen Oertern gewonnene Eisen ist von geringerer Qualitaet als jenes von Stari Maidan und auch wohlfeiler.

Die Preis der verschiedenen Viehgattungen variren nach den Lokalitäten, und Zeiten. Hier in Travnik kostet ein Pferd (Wallach) von 25 bis 150 fl. CMZ, ein Hengst (At) von 100 bis 300 f. die arabischen sind bedeutend theuerer. Ein Ochs kostet von 20 bis 100 fl. eine Kuh von 15 bis 40 fl. u. s. w.

Travnik am 9-t Juny 1844

Atanaskovics

Posebnu pažnju zaslužuju Atanaskovićeva zapažanja o stanju u Bosni 1844 godine. U dopisu iz Metkovića od 20 jula 1844[10]), upućenom,

[8]) CMZ = Conventionsmünze.

[9]) Atanasković je ovdje upotrijebio staru kraticu za funtu. Mjesto toga znaka stavio sam slova (Pfd.). To isto uradio je i na dva mjesta u dopisu iz Metkovića od 22 jula 1844, te sam i tu zamijenio znak istim slovima.

[10]) DAZ, Atti presidiali..., anno 1844, busta VIII, categoria $\frac{X}{1—6}$ (291).

po svoj prilici, guverneru Dalmacije Turskom, Atanskovi ć ističe da mu šalje prepis svojih zapažanja o stanju u Bosni, koja je već poslao državnom kancelaru kao i pretsjedniku Dvorske komore.

U svojim zapažanjima Atanasković govori o administrativnoj podjeli Bosne, političkoj upravi, vojsci, dvoru u Travniku, njegovom činovništvu i njihovom izdržavanju, zatim o porezima, o slabosti vezira i opoziciji Bosanaca prema njemu. Osim toga, Atanasković iznosi položaj nemuslimanskog stanovništva, ističe slabo stanje trgovine i zanata i sumira na kraju u nekoliko tačaka ono što koči poboljšanje prilika u Bosni.

Ta svoja zapažanja Atanasković je ovako izložio:

Bemerkungen
uiber die gegenwärtige Lage der Dinge und der Zustände von Bosnien[11])

Nach der im Jahre 1831 geschehenen Trennung Herzegovinas von Bosnien, welch ersteres als 4-te Sandhsak Bosniens, der abgesonderten Verwaltung des Ali Pasha Stolcsevich, mit dem Titel eines Veziers, übertragen wurde, bestehet diese Provinz gegenwärtig aus drey Sandhsaks nämlich Zvornik, Klissa (Skopie) und Bosna (Travnik) unter der Verwaltung eines Mussir der in der letztgenanten Stadt Travnik residirt.

Die politische Verwaltung der Distrikte ist den Musselims, oder Stellvertrettern des Mussirs, der sie nach Belieben ein — und absetzt, die richterliche den Kadien übertragen. Letztere werden durch den Scheichul — iszlam von Konstantinopel eingesetzt, mit Ausname des Richters von Travnik dessen Ernennung dem jeweiligen Mussir übertragen ist. Zu Sarajevo residirt ein Mola, oder Oberkadi.

Die frühere erbliche Würde der Kapitaine zumahl in den Grenzbezirken oder Beys, als politischer Verwalter der Distrikte ist abgeschaft, und selbe sind durch die, wie gesagt, amovible Musselime ersetzt, welche je nach der Grösse und Wichtigkeit der Distrikte, oder nach Belieben des Mussir den Titel von Pashen, Beys oder Agas führen. — So giebt es zu Sarajevo, Zvornik, Nauipasar, Tusla, Banjaluka, Bichacs, Musselime von Range eines Pasha (nach der alten Benennung von zwey Rossschweifen).

Bosnien soll 4 Escadronen (buljuk) regulärer Kavallerie oder Sipahis, und einen Alai oder Regiment (bestehend aus 4 Tabors oder Bataillione) regulärer Infanterie haben. Diese Regelung begann im Jahre 1832 der damalige Gouverneur Vedssih Pasha (!), welche aber, wegen der bekannten Unlust und Widerspenstigkeit der Landesbewohner, noch nicht ganz zu Stande gebracht worden ist. Uiberhaupt sind die neuen Einrichtungen, die sogenannten tansimati-hairie nur zum geringen Theil, und gewissermassen versuchsweise, in Bosnien eingeführt, und die alten Verwaltungsformen im Wesentlichen beihalten, auch der bekannte Hatti-Scherif von Guilhane hier nie publizirt worden.— Ein

[11]) DAZ, ibidem.

buljuk der Kavallerie soll aus 100 Pferden und ein Tabor der Infanterie aus 800 Mann bestehen. Die Kavalleristen oder Sipahis sind die alten Lehensträger (Besitzer der Timar und Ziamet). Die Infanterie (Redif eigentlich Landwehr) wird aus jeder Klasse der muselmännischen Bewohner genommen. Ihre Werbung ist einigermassen freiwillig und geschieht auf folgende Art: die Stadt Travnik hat z. B. 100 Redifs zu stellen. Die Bürger tretten zusammen, und steuern die nöthige Summe Geldes — nämlich 5000 Beutel (1 Beutel = 500 Piaster) bey Derjenige der sich anwerben will, erhält gleich baar 500 Piaster als Handgeld, und bezieht später Löhnung monatlich 5 Piaster, oder 30 Xr CMZ aus der Landeskassa. Es werben sich also meistens arme, oder erwerbslose Individuen ein, denen es daran gelegen ist, sich durch jenes Handgeld aus der augenblicklichen Verlegenheit zu reissen.— Die Sipahis und Redif tretten in den Hauptörtern des respectiven Kreises oder Berziks ein oder zweimal in der Woche an bestimmte Tagen meistens an Mon — und Freitagen zum Behuf des Exerzirens zusammen. Dass diess Alles nur das Gepräge eines Versuches an sich trägt, dass es an wahrer militairischen Abrichtung und Disziplin ganz gebreche, und die Stimmung des Volkes allen diesen Einführingen noch immer volkommen entgegengesetzt ist, brauche ich kaum zu bemerken.

Der Mussir hat hier, in seiner Residenzstadt Travnik, gegenwärtig 800 Mann Nisam, und 500 Albanesen, von dem Stamme Tosky (?), nebst ungefähr 80 Artilleristen zu seiner Verfügung. Diess ist die ganze Macht auf die er, vorkommenden falls sich eigentlich stützen kam. Die Nisams sind aus dem Pashalik von Viddin. Der Gemeine Hausilier und Artillerist erhalten Verpflegung, Montur und 20 Piaster (nicht volle 2 fl. CMZ) monatlich an Löhnung. Sie sind in einer schlechten vom Rothzügeln nächst der Stadt aufgeführten Kasserne unterbracht, für welch letztere jedoch das Land, nebst Materiale, und Handarbeit, annach 1300 Beutel im Baaren Beisteuern musste.— Uiberhaupt sollen im Baaren kaum drey Hundert Beutel auf diesen Bau verwendet worden, der Rest aber in den Säkel des vorigen Mussirs, und des mit dem Bau beauftragt gewesenen Genie — Offizirs (Muentisz) geflossen sevn.— Kiamil Pasha sagte mir dass er das ganze, jetzt schon gebrechliche Gebäude niederreissen, und vom Neuen aufrichten lassen wolle.

Der Hofstaat des Mussirs bestehet aus ungefähr 160 Beamten verschiedenen Ranges. Nach der alten Sitte hat er seinen Kihaja, Divan Effendi, Hasnadar, Muhordar Effendi u s. w. Der bosnische Divan bestehet jedoch nicht mehr und von dessen Mitgliedern (Ridsals) ist nur der Defter — Kihaya, als Kontrolleur der Lehen, beibehalten worden. Alle administrattiven Geschäfte behandelt unmittelbar der Vizier, mit den ihm zur Seite stehenden Kihaya und Divan Effendi.— Er schickt, nach der alten Sitte, zu Betreibung jedes einigermassen beträchtlichen Geschäfts seine Beamte als Komissaire (Mubashire) in die Distrikte, welche dort gratis verpflegt werden, und ihren Sendungslohn (hisnuti umbashire ?) erhalten.

Das Land liefert, wie einstens, zur Verpflegung, des Veziers und seines Hofstaats allerley Lebensmittel, als Getraide, Gerste, Heu, Schlachtvieh, Rindschmalz, Honig u. s. w. Die nächsten Distrikte wie Travnik und Jaicze liefern solche in Natura, die entfernteren reluiren aber im Gelde, nach dem Marktpreise jedes einzelnen Distrikts, was ihnen namentlich da sie den Transport, und die darauf verwendete Zeit ersparen, sehr zu statten kommt. Dagegen gereicht diese Massregel zum Nachttheil der Residenzstadt. Denn als früher die Lebensmittel in Natura zugerführt werden liessen die Veziere das Uiberflüssige losschlagen, was hier eine grosse Wohlfeilheit erzeugte, und jetzt gerade das Gegentheil herbeiführt, indem die Hofintendanz des Veziers den grösten Theil von Lebensmitteln, die auf den hiesigen Markt gebracht werden, aufkauft, und so die Preise hinauftreibt.

Die Landessteuer (takszimat) welche von Muselmännern sowohl als den Rajas getragen, und zweimal des Jahres, am heiligen Georg, und heiligen Demeter, nach dem julianischen Kalender entrichtet wird, ist gegen das frühere gesteigert worden. Die besseren Distrikte z. B. Tessne, Gradavacz die einstens mit 220 Beutel jährlich besteuert waren — entrichten jetzt 500 Beutel. Das Erträgniss dieser Landsteuer war im vorigen Jahre 17.000 Beutel. Die Mauthen die einstens höchstens auf 4 bis 500 Beutel jährlich anegschlagen wurden, sind jetzt, wie ich dem Präsidio der k. k. allgemeinen Hofkammer umständlich zu berichten die Ehre hatte, um 4.400 Beutel an eine Compagnie bosnischer Privaten vom 1-t März 1844, bis Ende Februar 1845, verpachtet worden.

Die Kopfsteuer (Haradss) welche bekanntlich bloss die christlichen Unterthanen bezahlen, beträgt jährlich 1 fl 30 Xr CMZ per Kopf. Diese, sonst mässige, Abgabe wird durch ihre Einhebungsart sehr lästig. Der Mussir verpachtet sie nähmlich nach der alten Sitte alljährig an mehrere vornehmere Türken, die er durch diese Erwerbsquelle verpflichten will. Die Pächter denen je nach der Grösse und Volkszahl der gepachteten Distrikte eine angemessene Zahl der gedrukten, von Konstantinopel ankommenden Steuerzettel (Bakdssel) zugewiesen wird um nach deren Verwendung oder Uiberrest eine Art von Kontrolle, da keine Volkszählung bestehet zu Handhaben schicken ihre Leute aufs Land, um den Harradss einzusammeln. Unzählig sind nun die Willkührlichkeiten und Erpressungen die sich diese Steuereinsammler gegen das arme christenvolk erlauben.— Wo sie in ein Dorf komme müssen sie die Dörflinge die ganze Zeit hindurch mit Kost und Wohnung frey halten, und ihren allerley Gelüsten Genüge leisten. Gegen die bestehende Vorschrift wird von den Kindern unter 10 Jahren, ja von denen die noch im Mutterleibe sind, oder von den Greissen, die das sechzigste Jahr überschritten haben der Haradss gesammelt, und obendrein eine Einsammlungs und Schreibgebühr eingehoben. Meistens wollen sie nicht die türkische Münze annehmen, sondern verlangen unsere Zwanziger, und bestimmen deren Werth nach Piastern, wie es ihnen beliebt. Zahlt eine Familie für 5 bis 6 Köpfe die Steuer so werden ihr statt

eben soviel — kaum eine oder zwey Zahlungsbolleten ausgefolgt u. s. w. So werden die Rajas lediglich zu Gunsten einiger Vornehmen und ihres Gesinde gedrückt.

Der Gouverneur des Landes besitzt nicht die hinlängliche Macht um den Befolg seiner, und seines Hofes Befehle zu gewährleisten. Hat man ihn für eine Ansicht, für ein Anliegen gewonnen, so hat man beinahe so viel als nichts gewonnen. Kiamil Pasha ist so redlich diess nicht in Abrede zu stellen. Die Bosniaken stehen, wie gewöhnlich in Opposition gegen ihn und gehorchen seiner Verfügungen nur soferne es ihnen selbst konvenirt.

Namentlich ist diess mit den Bewohner der Kraina (türkisch Croatien) der Fall. Eben gegenwärtig werden dort die Mubassire des Mussirs meistens nicht angenommen seine Befehle (Bujuruldi) nicht registrirt, oder gar, wie diess kürzlich in Kluich geschehen, zerrissen. — Die gewöhnliche Politik der Veziern ist, für sich eine Parthei der eingebornen Vornehmen die sie eben, nach Umständen für einflussreicher halten, zu gewinnen, und mittels ihr zu regieren; aber gerade dadurch bringt er dann die andere Parthei gegen sich auf, und zuletzt vereinigen sich gewöhnlich die beiden gegen ihn.— So hat sich der jetzige Landesgouverneur Kiamil Pasha der Parthey, an deren Spitze Fasli Pasha Scherifovich, Musselim zu Sarajevo, und General Pächter der bosnischen Mauthen stehet, in die Arme geworfen, und eben dadurch die andere Parthey, die den Musselim von Banjaluka, Mustapha Pasha Hernio zum Chef hat, gegen sich aufgebracht.— Hernio war vor Fasli, Musselim zu Sarajevo, damit er aber nicht in dieser wichtigsten Stadt bosniens Opposition gegen die Regierung bilde, versetzte ihn, der vorletzte Mussir Chosrew Pasha nach Banjaluka, wo er doch gegen die Regierung thätig ist, und- als persönlicher Feind des Mautpächters Fasli, namentlich das Volk jener Gegenden gegen die neuen Mauterhöhungen bearbeitet.— Kiamil Pasha sagte mir kürzlich dass er, vor der Hand, keine andere Waffe habe, um gegen die Partheien zu kämpfen als **seine Zunge.**

Vedssich Pasha, sein vorletzter Vorfahrer, bestand siegreiche Kämpfe mit den meuterischen Bewohner von Sarajevo und der Grenzdistrikte (Kraina) und als es sich eben darum Handelte der Erfolg seiner Siege zu benützen, sein und seines Hofes Ansehen zu zu begründen, wurde er abgeruffen. Die Bosniaken namen diess als eine Concession der Pforte auf.

Der unmittelbare Vorfahrer Chosrew Pasha, begünstigte vorzüglich die christliche Bevölkerung, und erwirkte ihr bei der Pforte mehrere Erleichterungen und Begünstigungen, gegen die Willkührlichkeiten und Bedrückungen ihrer türkischen Grundherrn aus.— Diess und der den bosniaken angebohren Hass gegen die von ihm als Muszelime oder Verwalters der Distrikte eingesetzten Osmanlis (fremde, nicht in Bosnien geboren Muselmänner) empörte die ersteren gegen den Chosrew Pasha. Er zog gegen sie nach Banjaluka aus. Die Pforte

versagte ihm, auf seine dringliche Bitten, jede Unterstützung. Er musste also unverrichteter Dinge aus der Kraina zurückkehren und wurde kurz darauf gänzlich abberuffen. Man nimmt an, dass die Pforte entweder aus Sparsamkeit, oder aus Mangel an verfügbaren Truppen, oder vielleicht auch aus Uiberschätzung der Widerstandsmittel dieser entfernter Grenzprovinz, von den Vezieren verlangt dass sie durch Nachgiebigkeit, durchs Einlenken, und überhaupt so gut sie es könne, die Bosnyaken menagiren, und das Aeusserste meiden sollen.— Daher das jetzige System des Kiamil. Kaum hatte er die Regierung dieser Provinz angetretten als sich die Deputirte der Distrikte, ungefähr Paar Hundert an der Zahl bei ihm einfanden, und laut die Landesverweisung der Muszelime von Bihacs, Maidan, und Kliucs, so wie des Oberrichters von Travnik und die Entlassung noch nach Chosrew Pasha im Lande verbliebenen 3.000 Albaneser verlangten. Kiamil bewilligte Alles. Die Bosnjaken durch diese Nachgiebigkeit ermuntert kommen aber immer mit neuen Foderungen, mit neuen Klagen. Sie jagen die Pächter verschiedener Monopole als des Kaffes, der Getränke fort, schreien gegen die 13% ge Mautauflage u. s. w. Kiamil sieht nie dass mit der Nachgiebigkeit in der Länge nicht auszulangen ist und nachdem er neulich zu dem, ungefähr 6 Stunden, von hier weilenden. bei den Bosnjaken im Rufe der Heiligkeit stehenden Dervish Seri Baba, die Wahlfahrt unternommen hat, ist er — wie er mir vor Paar Tagen sagte — entschlossen nöthigenfalls sich nach den Distrikten und an die Grenze zu begeben um von seiner einzigen oberwehnten Waffe »der Zunge« einstweilen zur Besänftigung der Gemüther Gebrauch zu machen.

Man versichert mich dass die Lage der Christen — nachdem sie sich unter Paar früheren Vezieren einigermassen zu bessere angefangen hatte, jetzt wieder ungefähr diesselbe geworden sey, wie sie vor 20 Jahren war.— Die katholischen Christen besitzen, wie bekannt, ausser drey Klöstern, Suttinska, Foinicza und Kressewo, dann einer alten verfallenen Kirche zu Jaicze, im ganzen Lande keine Gotteshäusser. Sie hören die heilige Messe im Freyen meistens auf die Friedhöfen. Es ist ihnen nicht einmal erlaubt auf denselben eine Hütte zu errichten, damit das Altar und der Geistliche unter derselben gegen das Ungewitter Schutz finden können.— Kürzlich errichteten sie, auf die vom Mussir auch mit Geldopfern, erwirkte Bewilligung, auf dem Friedhofe nächst Skopie (7 Stunden weit von hier) eine derley Hütte von Brettern, natürlich ohne irgend welche aussere Abzeichen; die Türken schlugen sie gleich zusammen, und sagten dass sie, der Bewilligung des Mushir zum Trotz, so was nie dulden werden.— Die Sache blieb dabey.— Dorch gelang es dem Mushir die Zerstörung einer derley, auf dem Friedhofe zu Orashie, ½ Stunde vor Travnik befindlichen Hütte zu verhindern, und diese ist auch die einzige die in ganz Bosnien existirt.

Die grichisch nicht unirten Christen erkauften hier auf die erhaltene Genehmigung des vorigen Mushirs Chosrew Pasha ein Privathauss um darin den Gottesdienst zu halten. Die Türken von Travnik sagen dass sie sowas in der Stadt nie dulden werden, und Kiamil Pasha sagt

dass er nicht helfen könne. Ja die grichische Gemeinde erhielt den Auftrag das frägliche Haus zu verkauffen, und den Gottesdienst wie immer, eine Stund ausserhalb der Stadt im freyen zu halten.— Es ist zu bemerken dass die Juden eine Synagoge in Travnik haben.— Die katholische Geistlichkeit macht ihre Studien in Ungarn, oder in Italien, ist daher envergleichlich gebildeter als die grichische, die im Allgemeinen kaum Lesen oder schreiben kann. Die Rückwirkung dieses Unteschieds in der Bildung der Geistlichkeit auf das Volk beider Konfessionen ist daher sehr bemerkbar und natürlich ganz zu Gunsten der Katholiken.— Die grichischen Erzbischöfe — deren es zwey einen zu Sarajevo, und den anderen zu Zvornik giebt, sind überdiess geborne Grichen, gewöhnlich aus dem Hofstaate des Patriarchen in Konstantinopel genommen, und der Landessprache, die unter der musulmännischen sowohl als christlichen Bevölkerung Bosniens durchaus die illyrische oder serbische ist, ganz unkündig, was in ihren unmittelbaren Beziehung zu den Geistlichen und Laven ihres ritus, ein grosser Uibelstand ist.— Man hat seit jeher bemerkt dass die katholische Bevölkerung viel friedfertiger ist, und die türkischen Misshandlungen geduldiger erträgt, während die grichische viel geneigter wäre sich gegen selbe aufzulehnen.— Wenn man die ganze Bevölkerung Bosniens in 4 Theile theilt so kann man beiläufig annehmen dass die musselmännische ein die katholische ein, und die grichische Bevölkerung zwey Viertel ausmacht.— Würde je ein russisches Konsulat in Bosnien errichtet, (und dass diess die unmittelbare Folge der Errichtung eines östreichischen Konsulats wäre, ist wohl mehr als wahrscheinlich) so wäre sein Einfluss auf die sprach — und glaubensverwandte grichische Bevölkerung entscheidend, besonders wann es, auf die bestehenden Staatsverträge gestützt, den Gottesdienst in seiner Wohnung eröffnen, und sich zum Beschützer dieses Glaubens machen würde. Diess müsste aber zu unabsehbaren Folgen zumal wegen der Nähe von Serbien und Montenegro führen.

Der Handel, die Gewerbe liegen ganz darnieder. Die Verarmung nimmt sichtbar zu. In ganz Bosnien giebt es, wie seit jeher keine handeltreibende k. k. Unterthanen, oder Professionisten, bis auf zwey passlose Schneider gefallen allhier, einen Apotheker zu Sarajevo, und einige Potaschebrenner in den Waldungen der Grenzdistrikte, endlich viele Bettler die jeden Sommer wie ich höre, aus Dalmatien hereinkommen um Almosen zu sammeln.

Es währe weitläufig in alle jene Ursachen einzugehen, welche bis jetzt die k. k. Unterthanen und Handelsleute von dem direkten Verkehr mit dieser Provinz und von der Niederlassung in derselben abgehalten haben, und — unter denselben Verhältnissen-wohl noch ferner abhalten werden. Ich erlaube mir aber einige wesentliche anzuführen:

1. Aeusserst schlechte, in dem Urzustande der Natur befindlichen Wege und Strassen, auf denen man nur äusserst mühsam, und bloss zu Pferd reitend fortkommen.

2. Gänzlicher Mangel an irgend einhäglicher Unterkunst, und Subsistenz, kurz an allen gewohnten Lebens-Bequemlichkeiten.

3. Keine Sicherheit, schlechte und parteyische Handhabung der Gerechtigkeit — Nichtzulassung christlicher Zeugen von dem ottomanischen Gerichte — das fast unerhörte Auftretten eines Muselmannes als Zeugen gegen seinen Glaubensgenossen und zu Gunsten des Christen. Es reicht hin dass ein österreichischer Handelsmann an eine unredlichen hierländigen Schuldner gerathe, um seine Foderung ganz einzubüssen und zu Grund zu gehen.— Die Akten des hier bestandenen k. k. Consulats, der sovielen komissionellen Verhandlungen, — die Korrespondenzen der k. k. Grenzbehörden liefern, indem sie eine enorme Summe unserer unerledigten, unbefiedigten Schuldfoderungen und so vieler daraus hervorgegangene Fallimente unserer Handelsleute aufweisen, den schlagendsten Beweis dass alle Versuche mit bisherigen Modalitäten, auf dem bisjetzt immer betrettenen Ffade zum Ziele zu gelangen, durchaus fruchtlos bleiben müssen.

4. Äusserst schwach begründete Autoritaet der Pforte, und ihrer Veziere, eben so prekärer Erfolg der grossherrlichen Fermanen, als der wezierlichen Bujuruldien. Weder kömme diese selbst bei angenommen redlichen Willen der Befehlenden, ein rechtliche Genugthung, noch persönliche Sicherheit gewährleisten.

Ein grosser Uibelstand für die Verhandlungen mit dem bosnischen Gouvernement ist übrigend, dass die jeweiligen Landesgouverneure bei ihrer oft wiederkehrenden Ablösung ihre Kanzeley und Kanzeleybeamten mitnehmen, jeder nicht erledigte, ja sogar sehr oft auch erledigte Gegenstand, auf muthwillige Anregung der sachfälligen Parthey, bei neuem Gouverneur neu vorgebracht werden muss, und die Beruffung auf die vorausgegangene Verhandlung dadurch erschwert wird dass von einem Archiv, von einer Registratur keine Rede ist. — Der besagte Defter Kihaya hält nur ein Register über die Lehen nämlich Timar und Ziamet, und bei der Mechcsenie (Gericht) werden bloss die wichtigeren Verfügungen und Erlässe der Pforte, und wenige gerichtliche Entscheidungen registrirt. In der Regel geschieht es, beim Wechsel der Richter, dass der Nachfolger die Entscheidung (hudsset) seines Vorfahrers, unter was immer für einem Vorwande, nicht als giltig anerkennen will, um durch verneuerte Verhandlung für sich auch eine Erwerbsquelle zu eröffnen.

Isto tako zaslužuje pažnju i Atanaskovićev izvještaj o sastanku s Ali-pašom Rizvanbegovićem na Buni, mjeseca jula 1844.

U dopisu iz Metkovića od 22 jula 1844, upućenom guverneru Dalmacije Turskom[12]), Atanasković, pored ostalog, govori o uvozu austriske soli u Bosnu i Hercegovinu i iznosi neke pojedinosti u vezi s povišenjem carina.

[12]) Dopis je adresiran: Seiner Excellencz dem hochwohlgeborene Ritter von Tursky k. k. wirklichen geheimnen Rathe Feldmarschalleutenant Civil und Militair Gouverneur in Dalmatien etz. etz. (DAZ, ibidem).

Dopis glasi:

Metkovics am 22-te July 1844

Hochwohlgeborner Ritter

Ich gebe mir die Ehre das Antwortsschreiben des Hern Gouverneurs von Herzegovina, Aly Pasha beizuschliessen, und, um Wiederholungen zu vermeiden, eine Abschrift meines unter 18-t[13]) 1. Mts. von Mostar aus datirten Berichts an S-r Excellencz dem k. k. Präsidenten der Allgemeinen Hofkammer Freiherrn von Kübek, in der weiteren Anlage mitzutheilen.

Aus diesem Berichte werden Euere Exzellenz unter andere gütigst einsehen dass bei der Ausfuhr unseres Salzes am Rastell Metkovics türkischerseits eigentlich gar keine Maut sondern die unter dem Namen Badss bekannte Abgabe, und zwar 20 Xr per Pferdlast eingehoben wird. Die k. k. küstenländisch dalmatinische Kammeralgefällenverwaltung sagt auch in ihren unter 31-n Jäner 1. J. an die hohe k. k. allgemeine Hofkammer gerichteten Berichte, dass die gerügte Zollerhöhung nicht sowohl in Herzegovina als in dem eigentlichen Bosnien statt gefunden habe, und das im Verlauf einiger Monate sich gezeigte verübergehende Sinken des aerarischen Salzverschleisses nicht sowohl der erwähnten Zollerhöhung als vielmehr dem in anderer Zeit stattgefundenen Bezuge vom fremden Salze über Montenegro aus türkisch Albanien zuzuschreiben wäre, ferners dass nach dem Aushören dieser momentanen Bezüge der aerarische Salzverschleiss so bedeutend gestiegen sey, dass ungeachtet des früheren Ausfalles der Verschleiss des ganzen Jahres 1843, gegen das Jahr 1842 **wo die Zollerhöhung in Bosnien noch nicht eingetretten war,** eine Zunahme von 429 Ct 65 Pfd. gezeigt habe, eine Zunahme welche in den 2 ersten Monaten des 1. J. nicht nur fortgedauert sondern auch so beträchtlich fortgeschritten ist dass sich gegen die gleich Periode des vorhergehenden Jahres ein Mehrverschleiss von nicht weniger als 4690 Ct 30 Pfd. zeigt.

Bei dieser Schlage war es mir unthunlich nachden Sinne des verehrten Erlasses Euere Exzellenz vom 13 May 1. J. N $\frac{1117}{op}$ über angebliche Zollbedrückungen und hieraus gefolgte Vermeiderung der Ausfuhr des Salzes gegen den Aly Pasha Vorstellungen zu machen. Ich habe jedoch nicht ermangelt in Befolg des anderen Hohen Dekrets Euere Exzellenz vom 12 May 1. J. N $\frac{1100}{p}$ als wenn von den türkischen Machthabern Salzniederlagen an der Grenze beabsichtigt würden, einen Anwurf gegen den Aly Pasha zu machen, der aber hoch und theuer versicherte, dass ihm so was ein in den Sinn gekommen — und ihm nicht so sehr verwünscht wäre, als dass wir das möglichst beträchtliche Salzquantum in den benachbarten Provinzen selbst absetzen mögen.

[13]) Tačnije: 17.

Was den in dem Punkt 4 des letztbelobten Dekrets angeführten Umstand anbelangt, habe ich in Erfahrung gebracht, dass Allerdings ein Abgeordneter des Pasha von Scutari vor einiger Zeit nach Mostar gekommen wäre um von Seite des besagten Pasha dem Aly Pasha zu sagen dass unbeschadet des zwischen dem letzteren, und dem Vladika von Montenegro geschlossenen Friedens dennach die Feindselichkeiten zwischen ihm, dem Pasha von Scutari, und dem Vladika, statt haben müssen.

Mein oberwähnter abschrichtlicher Bericht wird auch dazu dinern die in den mit der Schätzbaren Zuschrift vom 21 v. Mts. N $\frac{13125}{1472}$ mitgetheilten Rapporte des Deputato von Bergato enthaltenen Angaben zu berichtigen, nämlich dass Haszan Bey von Trebigne allein die Maut nach dem Fusse von 5 perzent ad valorem einhebt, die übrigen aber auf Rechnung des Gouverneurs Aly Pasha selbst eingehobenen verschiedenen Durchzugsgebühren nicht nach perzenten sondern nach der Saumlast z. B. zu 3 oder zu 1 Piaster von Tovar oder Pferdlast abgenommen werden.

Geruhen Euere Exzellenz den erneuerten gehorsamsten Ausdruck meiner hohen Verehrung gütigst zu genehmigen.

Atanaskovics

Uz ovaj dopis nalazi se kao prilog prepis Atanaskovićevog izvještaja iz Mostara od 17 jula 1844, upućenog baronu Kibeku[14]). Podaci koji se u njemu navode korisno će poslužiti u prvom redu kao prilog proučavanju privrednih prilika u Hercegovini u doba Ali-paše Rizvanbegovića.

Ali-paša je primio Atanaskovića u svome ljetnikovcu na Buni i zadržao se s njim u razgovoru puna tri sata. Iz razgovora s njim Atanasković je saznao neke pojedinosti o carinama u Hercegovini. Hasanbeg Resulbegović dobio je doživotno pravo da pobire hercegovačke carine s tim da Porti daje godišnje 150 kesa. Ali-paša je zadržao pravo koje je njegova porodica imala odavno da pobire razne vrste poreza. U izvještaju se navode neka novčana ubiranja, cijene soli u Mostaru i Travniku, cijene vina i rakije i izvoz tih artikala u Bosnu. Na kraju izvještaja Atanasković govori o Mostaru kao glavnom gradu Hercegovine i njegovom stanovništvu, trgovini, podjeli Hercegovine i iznosi neka zapažanja o odnosima između Ali-paše Rizvanbegovića i crnogorskog vladike Petra II Petrovića Njegoša.

Atanaskovićev izvještaj glasi:

Mostar am 17-te July 1844

Hochgeborener Freihern

Aly Pasha, Gouverneur von Herzegovina, hat mich heute, wie ich gestern Eurer Excellenz anzudeuten die Ehre hatte, nach seinem in

14) DAZ, ibidem.

einer fahrbaren Ebene, zwey Stund von hier entfernten, zwischen den Flüssen Narenta und Buna gelegenen Sommersitze, in seinem Wagen abholen lassen. Die Conversation dauerte 3 volle Stunden, und ich nehme mir die Freiheit nur das Wesentliche Euerer Exzellenz zu berichten.

Als Aly Pasha von dem ihm übergebenen Schreiben des K. K. Herrn Gouverneurs Ritter von Tursky Kentniss nahm sagte er dass die Mauten von Herzegovina ihn gar nichts angehen, dass deren Gefälle, und ihre Verwaltung von der Pforte dem Hassan Bey von Trebigne gegen Entgelt von jährlichen 150 Beuteln auf Lebzeiten überlassen worden, derselbe nach hundertjähriger Sitte nicht mehr als 5 perzent, ja durch gütlicher Abfinden mit den Handelsleuten gewöhnlich noch weniger an Mautgebühr abnehme dass überhaupt er, Aly Pasha, die gegenwärtigen im angrenzenden Bosnien bestehenden Zollerhebungen als eine wahre den Handel drückente Kalamität ansehe, und seiner Seits dagegen Vorstellungen bei der hohen Pforte gemacht habe, welche aber, unbeachtet und unbeantwortet geblieben.

Zur Verständlichung der obberührten Angabe des Aly Pasha dass er mit den hierländigen Mauten nichts zu schaffen habe, muss ich folgende Aufklärung beifügen: In Herzegovina befindet sich ein einziges türkisches Hauptzollamt, nämlich jenes nächst Ragusa. Seit jeher waren dessen Gefälle zum Unterhalt der Besatzung von Trebigne, und anderer Grenzwachen, welche durchaus zum Janitscharen — Corps gehörten, als eine Art von Lehen, angewiesen. Gar nichts floss davon unmittelbar in das Pfortenärar. Nach der Abschaffung der Janitscharen erhielt Aly Pasha, im Jahre 1837. den Auftrag das jährliche Einkommen der berührten Maut zu ermitteln, und wegen deren Gebahrung zu Gunsten des Pfortenärars Vorschlag zu machen. Aly Pasha, der überhaupt auf das Herkommen viel zu halten scheint, schlug vor die Sache beim Alten zu belassen. Haszan Bey von Trebigne nam selbst diesen Vorschlag nach Konstantinopel mit, und weil sowohl er als besonders Aly Pasha, als damaliger Aly Aga und Kommandant von Stolacz, während der in den Jahren 1831 und 1832 durch den Kapitän von Gradacsacz, Huszein Bey, bekanntermassen in Bosnien angezettelten revolution, als treue Anhänger der Pforte, dieser wesentliche Dienste geleistet hatten, wurde der Vorschlag in der Hauptsache genehmigt, und Haszan Bey von Trebigne bevechtigt, während Lebzeiten die Zollgefälle von Herzegovina einzuhaben, und and die Pforte dafür jährlich 150 Beutel abzuführen. Aly Pasha selbst behielt das Recht, welches seine Familie seit uralten Zeiten genossen, andere unter dem Namen Badss, Kamarie, Czarma u. s. w. bekannten Auflagen einzuheben. Hiernoch wäre also die, von mir angezeigte Behauptung des Muhsirs von Bosnien, dass in Herzegovina eigentlich keine Mauten bestehen, zu berichtigen.

Auf meine Bemerkung dass die österreichlischen Unterthannen, nach dem Wortlaute der Traktate, keine andere als dreyperzentige Mautgebühr, und zwar an einem einzigen Orte, zu entrichten haben,

und von allen anderen was immer für Namen führenden Auflagen befreit seyn müssen, endlich dass diese sich ins Unendliche vervielfältigenden Gebühren den Handel sehr erschweren, erwiederten Aly Pasha dass ihm gar kein Fall bekannt sey wo ein österreischer Handelsmann im direckten Verkehr nach Herzegovina gekommen, folglich von dieser Seite ein Fall zur Klage über traktatenwidrige Behandlung vorhanden wäre, dass — wie gesagt — die Mautverwaltung dieser Provinz ihn gar nicht angehe und die von ihm nach uralter Befugniss, erhobenen Durchzugsgebühren so unbedeutend seyn, dass sie noch nie zum Gegenstande einer Beschwerde von Seite der einheimischen Handelsleute genommen worden, endlich dass das ganze Uibel nicht in Herzegovina sondern in Bosnien liege.

Zur Beleuchtung der Abname verschiedener Durchzugsgebühren erlaubte ich mir folgendes Beispiel anzuführen: Einer der bedeutenderen Ausfuhrartikel dieser Provinz ist die Schafwolle da sie, wegen geringen Schafzucht, im Lande selbst in keiner beträchtlichen Menge gewonnen wird, wird viel davon aus Bosnien bezogen. In Bosnien zahlt dieseer Artikel, ausser kleineren Durchzugsgebühren, die bis auf 60 Para per Saumlast betragen, bei der Ausfuhr nach Herzegovina 13 perzent ad valorem an Maut, in dieser Provinz nimmt der Gouverneur, Aly Pasha, an Badss von jeder Saum — oder Pferdlast (Tovar) 9 Piaster oder 18 Xr; an manchen Orte, wie bei Kuli auf dem Gebirge Vlah, zwischen Konicza und Mostar, wo eine Sicherheitswache aufgestellt ist, wird im Namen des Unterhalts derselben Wache, oder an der sogenannten Pandurie 60 Para (9 Xr) gleichfalls per Pferdlast, und beim Austritt nach Ragusa an Maut 5%, oder nach dem neueren Abfinden mit dem Haszan Bey, ein Thaler per Pferdlast entrichtet. Einige türkische Kaufleute versicherten mich dass sie im verflossenen Jahre von der Schafwolle dem Haszan Bey von Trebigne gar keine Maut bezahlt — wenn sie sich mit Zahlungsbolleten ausgewiesen haben, dass selbe in Bosnien berichtigt worden.

Herzegovina führt bei Weitem nicht hinlängliche Anzahl von Schlachtvieh nach Ragusa aus. Grosser Theil wird davon aus Serbien oder Bosnien hier durchgeführt. Ausser der Maut — und verschiedenen, von mir bereits angezeigten Durchzugsgebühren in Bosnien, erhebt in Herzegovina der Gouverneur Aly Pasha von jedem Stück Schlachtvieh an Badss 12 Piaster (1 f 9 x), und der Hassan Bey 5% an Maut.

Das Saltz zahlt beim Austritt in Metkovics von 100 Oka 20 Xr. an Badss, bei obbesagten Posten Kuli 9 Xr an Pandurie und beim Eintritt nach Bosnien zu Konicza 6½ perzent an Mautgebühr. Auf diese Art wird in Herzegovina vom Saltz eigentlich gar keine Maut genommen, was dahin zu erklären wäre dass mir Aly Pasha im Vertrauen sagte, es sey ein grossherrlicher Ferman erflossen, wornach alle zum Lebensunterhalte unentbehrlichen Artikel, darunter auch das Saltz, von jeder Mautgebühr befreyit seyn sollen, welchem Ferman aber die Bosnischen Gouverneure keine Folge geben wollen. Diese vertrauliche Mittheilung des Aly Pasha erscheint für unseren Saltzhandel

von grosser Wichtigkeit.— In der That hat das bosnische gouvernement, durch vielfältige Klagen des Volkes gedrängt, die Mautgebühr auf das Saltz, wie oben erwähnt, von 13 auf 6½ perzent, folglich um die Hälfte herabgesetzt.— Hier in Mostar kostet eine Oka Saltz 26 bis 28 Para (circa 4 X CMZ) während sie in Travnik 40 Para kostet. Alles hierlands ins Consumo kommende Saltz, ist das von uns bezogene Meersaltz. Wie viel davon in Herzegovina jährlich verbraucht werde, konnte ich nicht ermitteln. Ein jüdischer Handelsmann in Mostar suchte, jedoch vergebens, den Aly Pasha zu vermögen, ihm den Salzverschleiss als Monopol zu überlassen. Derselbe Pasha versicherte mich auch dass alle Angaben, als wenn er je mit dem Gedanken umgegangen wäre, oder noch umgehe, auf was immer für eine Weise selbst mit Salz Handel zu treiben, und zu diesem Ende depoto in Herzegovina zu errichten, vollkommen grundlos seyn, und fügte bey dass ihm die Förderung der Salzausfuhr von unserer Seite nur willkommen seyn müsse.

Herzegovina erzeugt ein beträchtliches quantum an Wein und Brandwein, wovon ein grosser Theil nach Bosnien ausgeführt wird. Während hier eine Pferdlast oder 100 Oka Wein 50 Piaster kostet, muss man davon zu Konicza an bosnischer Maut 65 Piaster entrichten. Eine Pferdlast Brandwein kostet hier 100 bis 125 Piaster, und zahlt zu Konicza an der bosnischen Einfuhrgebühr 85 Piaster ebenfalls per Pferdlast· Aly Pasha versicherte mich, jedoch mit dem Vorbehalte dass ich die Quelle von welcher ich es erfahre nicht angeben solle, dass laut eines, auch ihm zugekommenen Fermans der Pforte von jeder aus Herzegovina nach Bosnien eingeführten Saumlast Wein oder Brandwein nicht mehr als 25 Piaster abgenommen werden solle, das Superplus also in den Säckel der bosnischen gouwerneure fliesse, und seine der Pforte darüber gemachten Vorstellungen unbeachtet und unbeantwortet blieben. Uiberhaupt verbreitete sich Aly Pasha mit ausfallender Freimüthigkeit, in Klagen gegen seine bosnischen Kollegen, beschuldigte sie dass sie nach nichts Anderem trachten als sich zu bereichern, und das Land zu Grunde zu richten, auch bedauerte er dass die Pforte nicht seinen Vorstellungen, sondern vielmahr jenen der bosninschen Vezieren Glauben beimesse, da ihr diese scheinbarn Erwerbsquellen eroffnen. Ferners theilte er mir mit dass die Pforte ihm wiederholt augetragen habe den Blutigelfang zu verpachten, den Verkauf von Kaffes und Getränken zu monopolisiren, dass er aber diese Aufträge mit Geldendmachung der Armuth der Bewohner dieses Landes standhaft abgelehnt habe. In der That bestehen in Herzegovina keine Monopole.

Ich habe Eurer Excellenz angezeigt dass Aly Pasha bei dem bosnischem Gouverneur, Kiamil Pasha, wegen dieser Mauterhöhungen überhaupt, und besonders wegen der so schweren Belastung der Ausfuhr von Wein und Brandwein aus Herzegovina (Bosnien betreibt gar keinen Weinbau) reklamirt, und seinen Sohn, Hadhs Risvan Bey, zu diesem Ende nach Travnik geschickt hatte. Nun versicherte er mich

dass Kiamil sich herbeigelassen habe gemeinschaftlich mit ihm Vorstellungen bei der Pforte zu machen, und gleichzeitig eine vertraunnswürdige Person nach Konstantinopel zu schicken, um diese Vorstellungen mündlich zu unterstützen. Aly Pasha, der dem Kiamil doch nicht trant, und glaubt dass er nur Zeit gewinnen will, bemerkte mir dass es ihm sehr willkommen wäre, wenn dass Pfortenministerium auch unsererseits von allen diesen den biederseitigen Verkehr drückenden Anfügen, auf genigente Ort in Kenntniss gesetzt würde. Er glaubt dass zum wenigsten dahin zu wirken wäre, dass Handelsgegenstände die aus Bosnien nach Herzegovina et vice versa geführt werden, in ersterer Provinz 8, in letzterer 5 folglich zusammen nur 13% an Maut bezahlen sollen, während sie jetzt 18% entrichten müssen. Im Fortlauffe dieses vertraulichen Gesprächs stimmte er meiner Ansicht bei, dass die bosnischen Mauten bei dem jetzigen Verhältnisse von 13% wenigstens noch niemal (!)[15]) soviel als den gegenwärtigen Pachtschilling von 4.400 Beuteln abwerfen.

Da, wie gesagt, Aly Pasha erklärt hat (was auch wirklich der Fall ist) dass die Mautverwaltung in Herzegovina ihn nichts angehe, und dass er die unter dem Namen Badss, Kamarie und so weiter bestehenden Auflagen, als ein seit uralten Zeiten (wie er sagt seit Eroberung dieses Landes) seiner Familie von der Pforte verliehenes Lehen einhebt — die östreichischen Unterthanen ferners ebenfalls mit Herzegovina keinen direkten Verkehr treiben, und in dieser Provinz keine Handlungsetablisements haben, finde ich weitere Vorstellungen unnütz, und werde demnach sofort über Dalmatien, wo ich quarantaine halten muss, die Rückreise antretten.

Mostar ist die Hauptstadt von Herzegovina und seit 1832 die Residenz des Veziers. Es hat eine Bevölkerung von ungefähr 16.000 Seelen, meistentheils Türken. Die grichischen Christen, welche bei Weitem die Mehrzahl der Landeseinwohner ausmachen, haben hier einen Erzbischof und ein Gotteshauss. Der durch die Ränke der widerspenstigen Franziskaner aus Bosnien ausgewiesene katholische Bischof Raphael Barissich residirt in dem Dorfe Cirigai. Er hat, durch Fürsprache des den katholischen weit mehr als den grichischen Christen gowogenen Aly Pasha, von der Pforte in neuerer Zeit die Erlaubniss erhalten, drey Stunden weit von Mostar eine Kloster und eine Kirche zu bauen.

Mostar ist auch die vorzüglichste Handelsstadt in Herzegovina, wiewohl sie sonst keinen beträchtlichen Handel treibt. Den Bedarf an Manufakturen bezieht sie aus Ragusa, und bezahlt selbe mit eigenen Produckten als Schafwolle, Schlachtvieh, Honig, Schaf und Hasenfällen. Auch wird hier Sachtianleder von vorzüglicher Qualitaet bereitet. In fruchtbaren Jahren wird beträchtliches Quantum an Getraide nach Dalmatien ausgeführt.[16]) Aly Pasha hat auf seinem erwähnten Som-

[15]) Treba: einmal.

[16]) U citiranju jednoga dijela ovoga izvještaja, koji se odnosi na Mostar, Kapidžiću se potkralo nekoliko manjih i većih grešaka. (Uporedite: Капиџић, o. c., 52, bilješka 56 i moj citat izvještaja).

mersitze einige Olivenbäume gepflanzt, sanst bestehen sie nicht im Lande, wie wohl ihnen das Klima zuträglich wäre.

Herzegovina ist in 14 Distrikte oder Nahien eingetheilt, welche von dem Muszelimen verwaltet werden. Es hat gar kein reguläres Militair, und hat überhaupt — die Abschaffung der Janitharen ausgenommen — die uralte Verfassung behalten.

Aly Pasha ist jetzt im Frieden mit dem Vladika von Montenegro, jedoch schloss ich aus seinen Reden dass ihr Verhältniss sehr gespannt sey. Er sagte das er eben so wenig dem Vladika als dem Kaiser von Russland traue. Vor Kurzem ist in Stolacz ein Bote des Vladika, welcher Briefe für den Fürsten von Serbien Alexander Karagiorgievits bei sich hatte, arretirt — und ihm jene Briefe abgenommen worden.

Geruhen Euere Excellencz den gehorsamsten Ausdruck meiner tiefen Ehrfurcht huldvoll zu genehmigen.

Atanaskovics m. p.

Uz Atanaskovićev dopis iz Metkovića od 22 jula 1844 nalazi se i Ali-pašino pismo na turskom, u kome se kaže da je Ali-paša razgovarao s Atanaskovićem opširno o pitanju carina i da će se iz njegovog izvještaja vidjeti šta su razgovarali.

ANU BiH АНУ БиХ

III

RIHARD ERKO O PITANJU AUSTRISKIH BJEGUNACA U HERCEGOVINI SREDINOM XIX VIJEKA

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka održanoj 1-IX-1959 godine)

Rihard Erko, sekretar Namjesništva u Zadru i tumač orijentalnih jezika[1]), spada u red austriskih diplomatskih službenika koji su se odlikovali širokim obrazovanjem i kulturom. Njegovo interesovanje za razne probleme ogleda se i u njegovim izvještajima o Bosni, gdje je boravio u godinama 1842, 1844 i 1846. Jedan od tih izvještaja, na njemačkom jeziku, datiran u Zadru 21 novembra 1846, objavio je Hamdija Kapidžić u izdanju Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine.[2])

Godine 1846 Erko je imao zadatak i da posjeti hercegovačkog vezira Ali-pašu Rizvanbegovića (1833—1851). Erkova misija bila je vezana za pitanje izručenja Austriji nekih bjegunaca koji su bili prebjegli iz Dalmacije u Hercegovinu.

O rezultatima svoje misije Erko je podnio Namjesništvu izvještaj na talijanskom jeziku, datiran u Zadru 17 septembra 1846. Našao sam ga u Državnom arhivu u Zadru.[3])

U izvještaju se tretira pitanje austriskih bjegunaca na teritoriji Hercegovine, kojom je upravljao Ali-paša Rizvanbegović. Erko iznosi svoja zapažanja o tome problemu, koji se morao rješavati jačom diplomatskom akcijom. U vezi s tim, on se osvrće i na ličnost hercegovačkog vezira, prema kome ne gaji simaptije, i daje neke podatke o stanju u Hercegovini pred kraj Ali-pašine vladavine.

Iz Erkovog izvještaja vidi se da su austriske vlasti zahtijevale nekoliko puta od Ali-paše i preko Porte izručenje austriskih zločinaca, među kojima su bila i dva brata Lasića, koji su pobjegli u Hercegovinu. Ali-paša je uporno odbijao izručenje, navodeći konačno da su pobjegli. Erko je bio mišljenja da se ne treba osvrtati na ono što iznosi Ali-paša, nego da se insistira prijetanjama da izruči bjegunce, koji se sigurno

[1]) Detaljnije biografske podatke o Erku vidite kod Kapidžića, Прилози за историју Босне и Херцеговине у XIX вијеку, Sarajevo, 1956, 10—11.

[2]) O. c., 24—58.

[3]) Atti presidiali dell'I. R. Governo della Dalmazia, anno 1851, busta IX, categoria $\frac{X}{2}$ 1 (370).

nalaze u Hercegovini. Došao je do zaključka da austriska vlada ne smije više dozvoliti da je vara lukavi Ali-paša, nego da treba jedanput da se odluči na energičan korak. Ukoliko Ali-paša u određenom roku ne preda bjegunce, a posebno Lasiće, da će biti primoran da plati sve troškove u vezi s osiguranjem reda na granici. Međutim, austriska vlada nije se složila s tim.

Ali, i pored toga, Erko je ostao uporan. On smatra da se milom ne može ništa postići kod Ali-paše. Iznosi šta je saznao o Lasićima. Lasići su bili na Buni, gdje su radili na nadnicu kod Ali-paše. Zatim je vezir naredio da se odvedu u Srbiju. Ali njegov sin Hadži Rizvanbeg odveo ih je u Stolac, gdje su radili na njegovoj zemlji do 18 avgusta 1845. Kad je vezir za to saznao, naredio je da se otpreme prema Srbiji, ali su mjesto toga bili odvedeni u Čajniče, gdje su od nedavno bili ili su još uvijek u službi silihdara Ibrage, vršioca dužnosti muselima. Tokom prošlih pet mjeseci bili su dva puta u Mostaru. U Mostar nisu smjeli doći bez crnogorskih glava, za koje bi dobijali po pet talira. Promijenili su ime: zvali su se Delilovići. Imali su pod sobom nekoliko ljudi. Katkad su se udaljavali iz Čajniča prema crnogorskoj granici, a nekad su hodali i po dalmatinskoj granici baveći se krijumčarenjem.

Erko navodi imena nekih bjegunaca i mjesta gdje se nalaze. Rečeno mu je da u Trebinju i Stocu ima još oko 30 vojnih bjegunaca.

Po Erkovom mišljenju, Ali-paša je slab čovjek, koji se povodi za mišljenjem svoje rđave okoline. Lukav je, lažljiv, ne poštuje zakone svoga vladara i ne uživa simpatije naroda koji je suviše podjarmljen. Ni Ali-paša ni njegovi ljudi ne pružaju nikakva jamstva da se s njima može raditi i održavati odnose dobrog susjedstva. Ali-paša se održava na vlasti pomoću mita koje šalje u Carigrad.

Erko iznosi i neke podatke o broju vojnika u Hercegovini. Kaže se da u Hercegovini ima 700 pješaka, koji su rasuti po čitavoj pokrajini. U Mostaru ih ima samo 25, koji čuvaju most i zatvore. Postoji i jedan takozvani puk neredovne konjice (spahija), koji bi trebalo da iznosi 1000 ljudi. Međutim, oni su rasuti po čitavoj pokrajini i to su ljudi bez discipline, bez srčanosti, na koje vezir može najmanje računati.

Koraci koje je Austrija preduzela za izručenje zločinaca bili su bezuspješni i škodili su austriskoj stvari.

Erko predlaže sljedeće: da austriska vlada čvrsto odluči da se ukloni iz Hercegovine Ali-paša sa svom njegovom porodicom; da se traži od Porte da mjesto Ali-paše imenuje čovjeka čvrsta karaktera, koji je voljan da održava odnose dobrog susjedstva s austriskim vlastima; da se odmah i bez traženja novog fermana naredi hercegovačkom veziru da mora kroz 15 dana predati žive austriske bjegunce, čija će mu imena biti saopštena pod prijetnjom najtežih novčanih kazni i drugih u slučaju ako bi odbio ili dao da se ubiju traženi ljudi; da se odmah preduzmu takve mjere iz kojih će se vezir moći uvjeriti da će se prijetnja i izvršiti.

Na kraju, Erko se nada da će mjere koje će preduzeti austriska vlada postići cilj.

Da li je austriska vlada preduzela mjere koje je predlagao Erko i šta je uradila da se izruče bjegunci, nije mi poznato. Ali činjenica da Ali-paša i poslije Erkovog izvještaja nije uklonjen s vlasti, niti je njegova porodica udaljena iz Hercegovine, jasno dokazuje da i eventualno preduzeti koraci Austrije u duhu Erkovih nastojanja i prijedloga nisu u potpunosti uspjeli.

Erkov izvještaj, pisan onovremenim talijanskim jezikom, sa mjestimičnim dugačkim rečenicama i citatima na francuskom i njemačkom, ima ponegdje pravopisnih grešaka, ali to ne umanjuje njegovu pravu vrijednost. Kroz njegove retke probija Erkova diplomatska umješnost, ističe se njegova sposobnost zapažanja, rezonovanja, zaključivanja i dosljednosti. Izvještaj će, nesumnjivo, poslužiti kao prilog istoriji Hercegovine u prvoj polovini XIX vijeka.

Najvažniji dio izvještaja je onaj u kome Erko iznosi svoje mišljenje o Ali-paši i ljudima iz njegove okoline, zatim podatke o broju vojnika u Hercegovini kao i mjere koje bi trebalo da preduzme austriska vlada u pitanju Ali-paše i njegove porodice i izručenja austriskih bjegunaca.

Taj dio Erkovog izvještaja objavljujem doslovce sa svima pravopisnim greškama koje se nalaze u originalu.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

In quanto ad Ali pascià egli è un uomo debole, che non ha ferma volontà di eseguire quel che dovrebbe, e forse qualche volta vorrebbe anche fare, ma cede ai suggerimenti dei cattivi, non si cura molto come vanno gli affari, e si piace meglio nel suo Harem; sembra avere la massima, che la sua gente gli deve lacsiar fare in certe cose, quel ch'egli vuole, onde lasciar poi fare anche a loro quel che essi vogliono, per lui è difficile anche di venir afondo della verità, perchè impiega e ascolta gente cattiva; questi cercano di cuoprire tutto il male, che si fa, hanno sempre pronti dinanzi al Visir i più solenni falsi giuramenti della loro innocenza, o di quella degli altri, che vengono incolpati, o della loro inscienza rispetto anche a misfatti commessi a danno dei proprj suoi amministrati, ed il Visir loro crede comunemente, e così non può o non vuol far giustizia ed osservar le relazioni di buon vicinato. Egli è poi astutto e bugiardo, e passa per tale anche nell' Ercegovina, nella giustizia penale non osserva le leggi del suo Sovrano, per il furto di un cavallo, d'un manzo fa fucilare il ladro si dice innoltre che quando è di cattiva voglia e sa che qualchuno è in carcere gli fa tagliare la testa. mostra della baldanza, ma piùttosto per sostenere la sua dignità; mi fù detto, essersi egli espresso di non temere altro che Dio ed il suo Sultano, che delle altre Potenze non abbia paura, che vivo non sortirebbe dall'Ercegovina, e che al caso estremo resisterebbe anche al Sultano. Ma questo non è altro che una stupida baldanza, perchè egli nell'interno teme l'Austria,

ma non vuol mostrarlo, ed agisce come se non la temesse. Anche il Hassan Begh fù dal Visir assai sostenuto, ed a tal'uopo mandò molto denaro a Costantinopoli; questo era il **motivo principale**, che la Porta ottomana esitava a decidersi per la sua dimissione, ma quando ricevette l'ordine preciso di sollevarlo dal suo posto, vi si prestò, ma lo fece unicamente perchè non aveva più scampo, le persone che lo circondano volevano bensi, che ad onta del ricevuto preciso ordine non lo sollevasse, e che informasse soltanto la Porta ottomana di aver eseguito l'ordine relativo, ma egli rispose, che se anche così informasse non gioverebbe nulla, perchè l'Austria ne vedrebbe il contrario. In quanto alla consegna dei ricercati fugiaschi non è però così, questa potrà ottenere l'Austria soltanto con un **imperioso voglio.** Ad un altro ordine granvisirili opporrebbe di nuovo la fuga dei medesimi, egli stesso mi disse parlando anche dei fermani rilasciati pegli affari del commercio **»i fermani contengono quasi sempre un punto di scampo, se il Visir, a cui sono diretti, sene accorge, si dirà di lui, questo è un uomo di testa, se non sene accorge, si dirà questo è un stupido Visir«.**

Ma qualora vedesse, che una minaccia fattagli verrebbe infatti eseguita, non opporrebbe nissuna o poca renitenza, egli non ha la simpatia del popolo per essere il medesimo troppo oppresso, i Raja avrebbe contro di lui, mi si disse, che 10.000 di loro sarebbero venuti lagnarsi a me, se non avessero avuto la tema di perdere la testa. Truppa non ha, si dice, che nell'Ercegovina esistono 700 uomini Infanteria, che portano pero soltanto il nome di truppa regolare perchè non conoscono nissun esercizio, e questi sono dispersi in tutta la Provincia, ma siccome a Mostar la capitale non vene sono che soli 25. per custodia del ponte e delle carceri, è assai da dubitare, che a 700 ne possa ammontare il numero. Vi è ancora un cosidetto Reggimento di Cavalleria irregolare cioè dei Spahi, che dovrebbe ammontare a 1.000 uomini, essi pure sono dispersi in tutta la Provincia, cioè restando ognuno in casa sua, questi pure sono gente senza disciplina, e coraggio dei quali il Visir può fare pochissimo calcolo.

Ai posti di Musselim impiaga il Visir per lo più gente di bassa estrazione perchè teme che uomini delle primarie famiglie potrebbero diventare rivali coi propri figli pel Visirato dell'Ercegovina.

Le persone poi che lo circondano sono preoccupati da odio ed animosità verso gli Austriaci, mi furono depinte, come gente senza onore e carattere, macchiate di delitti fra queste **Osman Aga Zvornichianin, Captanaga, Tusanaga da Romelia, Sofragibassa Aggi Smailovich, Alilaga Arle, Ametaga Chincovich, Saidaga di Albania,** innoltre mi furono indicati come cattivi uomini: il Capitano di Gliubuschi Suliman Bei Agalich, il suo primogenito Ali Begh, il ff-i di Capitano di Stolaz Hagi Scheich, il Mufti di Mostar, il Musselim di Mostar, Ciber Mui Aga, Hagi Akib Ressulbegovich uno dei Primati di Trebigne, che spesse volte si trova anche presso il Visir, egli è nipote del rinomato Hassan Begh, poi il Kiaia Bei primo Secretario del Visir, ed il noto Hassan Begh Capitano di Taschlizza.

Menzione particolare merita il secondo genito del Visir Hagi Rizvan Begh Capitano di Stolaz, che sta però sempre presso il Visir, e tiene a Stolaz un sostituto. Questo Rizvan Begh è riguardato come una cattivissima persona, egli prende la principale ingerenza negli affari, e per questo lo chiamano anche Pascià.

Il primogenito del Visir Zulfikar Capitano di Trebigne in luogo di Hassan Begh è Colonello dei Spahi, non è neppure egli un uome, che può convenirci, egli segue il sistema degli altri. In somma è una amministrazione perfida.

Impedire, che non succedono misfatti, non è possibile, ma quel che si può esigere dalle Autorità ottomane lo è, che si prestino con buona volontà nelle nostre occorrenze, che agiscano da sinceri, e leali impiegati di una Potenza amica, che con indegno e delittuoso procedere non diano motivo onde non vengono commesse malfacenze, che non costituiscono la colpa, per cui i malfattori restino impuniti, e che non agiscono in modo sleale e menzognero verso una grande Potenza, del di cui nobile sincero ed indulgente procedere la Porta Ottomana è in dovere di altamente lodarsi.

Riflettendo ora a quanto succedette, devesi confessare, che la condotta del Visir e della sua gente in proposito è altamente censurabile. Se un alto Magistrato Capo d'una Provincia nelle relazioni ufficiose dirimpetto ad un Governo amico si permette di mentire sfacciatamente, manca alle sue promesse, e ricusa la consegna dei ricercati malfattori ad onta di otto ricerche e tre ordini granvisirili con un tal Magistrato dovrebbe ormai cessare ogni ulteriore relazione, perchè non si potrà più aver nissuna fiducia nell'ingenuità delle sue risposte per qualunque affare che sia, perchè non si può attendersi da lui nissuna buona volontà a corrispondere alle nostre ricerche, (:di che mi sono convinto anche recentemente nell'occasione della mia missione a Mostar:) e perchè la sua amministrazione composta da gente peggiori gli uni degli altri non offre nissunissima garanzia per il mantenimento delle relazioni di un buon vicinato, e per la sicurezza pubblica e personale al confine, ove i sudditi austriaci sono giornalmente esposti ad essere insultati, derubati, e trucidati.

La deposizione del Visir Ali Pascià qual provvedimento esenziale per un miglior avvenire fù proposto già ripettute volte da parte del Governo della Dalmazia, e ciò coi rapporti 3. Giugno 1840. No 10668/2313 e 14. Maggio 1845. No 9863/2148. Le relative proposizioni erano appoggiate a ben veritieri e fondatissimi motivi, che però non valsero nulla, come d'altra parte ne valsero neppure nulla, tutti i Fermani, protesti, e le più precise assicurazioni per il mantenimento delle relazioni di un buon vicinato e della sicurezza pubblica e privata, assicurazioni fatte in risposta alle proposizioni pell'allontanamento del Visir.

Col prefato rapporto No 10668/2313 1840. era stato anche proposto l'allontanamento di Hasanbegh, ma neppure questo ebbe in allora

luogo, e così si ebbe pur troppo a deplorarne le fatali conseguenze, che, è lecito di dirlo, avrebbero potuto essere evitate.

Si degnino quindi gli Eccelsi Aulici Dicasteri, prima che di nuovo potrà venir sparso sangue innocente, a prendere in nuovo riflesso le cose esposte nei prefati due rapporti 3. Giugno 1840. e 14. Maggio 1845. No 10668/2313 e 9863/2148 ora che l'esperienza ha dimostrato a tutta evidenza, che quel che fù detto era ben fondato, ora che nuovi e fortissimi motivi reclamo imperiosamente il cangiamento di Ali Pascià e dei suoi seguaci.

Indagando poi sui motivi, che furono accampati contro l'esecuzione di tale misura rilevai dalla Nota della Porta Ottomana dda 22 Regieb/1256 (:18 Settembre 1840:) allegato al Decreto Aulico 17 Ottobre 1840 No 31861/2758, che la medesima ne temeva funeste conseguenze pell'amministrazione della Provincia dichiarando: »enfin que Ali Pascià (:Vegihi Pascha vi fù detto per equivoco, così pure Bosna in vece di Ercegovina:) depius (!) longues années gouverneur de Ercegovine ne pouvant être destituè, sans qu'on aît à crainde qu'il en résulte de fâcheuses suites pour l'administration entière de ladite Provincie (!) il lui sua (!) enioint qu'il encounait (!) la plus grande responsabilité si de pureils (!) désordres se réitéraient à l'avenir«.

Tale risposta mostra, o che la Porta ottomana intorno allo stato dell' Ercegovina si trova in grassa ignoranza, o che è corrotta col denaro di Ali Pascià, o l'uno e l'altro. Siffatta risposta e lo si può dire con tutta verità, e sommamente ridicola, giachè peggiore amministrazione di quella di Ali Pascià e dei suoi seguaci in tutti i versi e per l'interesse della Porta ottomana stessa non può essere: rispetto al vicinato coll'Austria, quegli amministratori osservano un contegno insolente menzognero, sleale, perfido, contrario alle intenzioni della Porta ottomana, come essa stessa ne fece testimonianza nulla summentovata sua Nota ed in posteriori dispacci, rispetto alla Bossina è nell'interesse della Porta Ottomana, che Ali Pascià venga sollevato dal suo posto, onde così agevolare la riforma della Bossina, e ciò perchè i Bosniaci della Craina considerano Ali Pascià come il sostegno della loro causa rispetto al Montenero può far ognuno quel ch' egli fece: nell' ultima campagna, in cui in persona andò contro i Montenerini, dovette alla fine ancora pagare al Vladika 2.000 Zecchini.

Nell' interno poi la decantata sua amministrazione, la di cui massima, e una ingordiggia senza limiti, non produce altro, che generale desolazione e miseria, a motivo delle ingiustizie, estorsioni e della rovina del commercio: parlando poi dei Raia, oppressi al sommo grado mi fù detto, che cambiata l'attuale amministrazione, loro verrebbero aperte le porte del Paradiso. Se non che Ali Pascià per sostenersi nel suo posto, manda molti denari a Costantinopoli, e così la Porta Ottomana, forse essa stessa delusa dalle false informazioni degli amici dell' Ali Pascià corrotti col suo danaro esita a devenire alla proposta misura. Mi sia permesso di osservare qui in via di passaggio, che fù

pure il denaro, che fece si, che finora non fù ancora riformata la Bossina, e ciò perchè allorquando Vegihi Pascià aveva battuto i ribelli di Serajevo, il partito ribelle temendo il suo esterminio, corruppe coll' oro la Porta ottomana, che sollevò poi Vegihi Pascià dal suo posto.

L'Austria, che conosce il vero stato delle cose, non ha da badare a frivoli pretesti ma potrà chiedere cattegoricamente il cambiamento di Ali Bascià e dei suoi seguaci, e senza dubbio supplirà, occorrendo, all'insufficienza della Porta ottomana, nel di cui interesse, non ha guari, perfino un Arciduca d'Austria mise a cimento la propria vita.

Mi fù innoltre detto, che Osman Mazhar Pascià di Scutari, istruito che si trattava di sollevare Ali Pascià dal suo posto, abbia anch' egli mandato denari a Costantinopoli, onde a lui sia dato il Visirato dell' Ercegovina, ma che i tesori di Ali Pascià abbiano prevalsi.

Presentemente non avvi altro partito, o di restarsene muto, avvilito e sbalordito, a cospetto del pubblico, a quel bel colpo di scena di Ali Pascià, il quale trovandosi in impiccio in seguito dei ripetuti ordini del proprio Governo pella consegna dei Lassich e compagni, credetti cavarsene colla pretesa fuga dei medesimi, **un vero Deus ex macchina**, oppure di far subire a lui ed ai suoi complici un ecclatante castigo, altrimenti si andrà all' incontro ad un triste avvenire.

Infatti i passi che ebbero luogo per ottenere la loro consegna, oltre di essere stati infruttuosi, non hanno giovato, e questo è il male, che ad aumentare viemaggiormente l'insolenza, e la stupida baldanza di quelli, che governano nell'Ercegovina; si lodano poi il malfattori del loro Visir, che sa si bene proteggerli; dispiace poi a quella gente, che impiegati austriaci vengono in quella Provincia, e prendono così conoscenza del suo stato, e delle loro facende; per disgustarli da ciò non mancano a far loro delle insolenze, disprezzano gli austriaci, e considerano per niente di ammazarne uno. Fecero anche correr voce in mio riguardo, esser io stato ingiuriato e vilipeso dal Visir onde tale contegno mi usino altri, e che sia mantenuta la sua dignità.

Il secondo genito del Visir Agi Rizvan Begh, a cui dispiacque, che mi sono trattenuto a Mostar per più tempo che gli aggradì, ebbe l'ardire di esprimersi, che mi vorrebbe far cacciar via, e da altra parte sentì, che il Kavas Baschi abbia chiesto il permesso al prefato Agi Rizvan Begh a strangolarmi, ciocchè potrebbe eseguire in modo a non lasciare delle traccie, e che se non avessero avuto paura del Visir, ci avrebbero tutti ammazzati: dissero di più, che sarebbe bene di uccidere qualchuno dei commissari austriaci, acciò che non li (:i Turchi:) secchino più. Tali sono le intenzioni di quella gente perfida, alla quale da noi con soverchia indulgenza furono dirette in un solo oggetto dieci preghiere, e dalla Porta ottomana tre Fermani, e tutto senza effetto. Non è quindi da meravigliarsi se nell' indulgenza usata finora in loro riguardo ci disprezzano più che prima, e neppure il mio adorato Monarca è risparmiato; è pur troppo vero, quel che sentì anche in Turchia, più che si ci umilia al Turco più egli alza la testa, mentre il primo

sguardo di sdegno, di cui sente la forza, lo atterra; e ciò perchè sotto l' apparenza di malizia, baldanza e stupido orgoglio si troverebbe nascosta una grande paura dell' Austria, qualora questa grande Potenza facesse un solo moto per cimentare cotanto caparbietà.

Noi siamo ormai giunti al punto, che, oltre di non aver ottenuto nulla, neppure i Comissarj austriaci sono più rispettati, anzi sono esposti al pericolo di essere trucidati, e da chi sono insultati e minacciati? da un pugno di gente infame, che assolutamente dovrà essere allontanato dal comando della Provincia, onde **venga dato soddisfazione al nostro onore, ristabilito il rispetto pel nome austriaco ripristinato le buone relazioni del vicinato e garantita la vita e le sostanze dei sudditi austriaci.**

L'ottenimento di questo scope è la ferma **volontà del Governo austriaco,** come rilevasi dal Dispaccio di Sua Altezza il Serenissimo Principe de Metternich dda 1. Aprile 1845. (:allegato al Decreto aulico No 1421/296 16 Maggio 1845:) in cui fù detto »Un pareil état de choses est trop contraire aux rapports de bon voisinage, et en même temp (!) trop menaçant pour le repos et la securité de notre frontière, pour ne pas nous imposer le devoir imperieux d'y mettre un terme«. L'ottenimento del prefato scopo e voluto, almeno in apparenza dalla Porta Ottomana stessa, che nel Dispaccio indrizzato ad Ali Pascià dda 16. Safer 1216. (:24. Febbrajo 1845.:) Decreto Aulico N 9686/932-19 Marzo 1845:) ordino al detto Visir, »che i malviventi Lassich vengo consegnati alla Corte Imperiale con tutti i sudditi austriaci, che si sono rifugiati presso Hassan Begh, che quelli **sudditi Ottomani, che si permisero commettere azioni contrarie alla volontà di Sua Altezza vengano destituiti dai posti, che occupassero, puniti e redarguiti,** che sieno indennizzati guista ogni diritto e ragione i sudditi austriaci, che risentirono danni, che venga **accordata una piena soddisfazione** e che sia innoltre disposto in modo che **non si riproducano simili inconvenienti«.**

Niente altro però ebbe luogo, che un semplice trasloco del Hassan Begh, e con ciò non fù ottenuto lo scopo desiderato.

Vista quindi l'enunciata ferma risoluzione del Governo austriaco di mettere un termine all' esistente stato pericoloso, e vista la buona disposizione della Porta ottomana a cooperarvi, ma riflettuto alla riconosciuta sua insufficienza non resta altro, se si vuole agire di conseguenza, che l'Austria, occorrendo, si assuma l'esecuzione delle misure adattate, e non si contenti più di vane promesse e lusinghe. Senza una misura energica dal parte dell'Austria nissun calcolo devesi fare dell' efficacia dei protesti, delle promesse, e più solenni assicurazioni della Porta Ottomana, e delle asserzioni del Visir, in prova di che giova ricordare il risultato ottenutosi nella pertrattazione, ch'ebbe luogo in seguito al fatto barbaro commesso da Ottomani confinarj, che avevano appiccato il fuoco alla casa della famiglia Zvitcovich ed impedito con archibuggiate la sortita degli assaliti di modo che tre capi di detta famiglia perirono nelle fiamme e dalle palle degli aggressori.

Alorquando cioè in seguito a quel fatto attroce erano state dirette alla Porta Ottomana in via diplomatica (:Decreto Aulico 17. Ottobre 1840. N 31861/2758:) le più energiche rimostranze, e fù chiesto la punizione dei colpevoli, il risarcimento del danno arrecato, e l'adozione di misure opportune per assicurare efficacemente la sicurezza e la tranquillità sul confine, »si ebbe in risposta, che le suddette rimostranze ottenero la più soddisfacente dichiarazione della Porta ottomana, e che furono date delle disposizioni **per ordine immediato di S. A. il Sultano, perchè sieno adempite le richieste della Corte Austriaca«.**

Dopo tutte queste solenne asicurazioni si ebbe per risultato, **che i colpevoli non furono puniti, che il danno non fù risarcito, e che la sicurezza e la tranquillità sul confine non furono minimamente assicurate.**

Ali Pascia, in vece di mandar a Costantinopoli gli individui fermati e ritenuti colpevoli del fatto, come la Porta ottomana gli aveva ordinato, li pose in libertà a Mostar sotto il pretesto che erano innocenti, ciò che però dietro gli ordini ricevuti non toccava a lui di giudicare.

L'Eccelsa i. r. Aulica Cancelleria stessa, osservando nel riverito suo Decerto 6. Ottobre 1843. No 31482/2939 »essere chiaro, che i colpevoli furono sottratti dal Visir dell'Ercegovina alla meritata punizione«, aveva riconosciuta la falsità dell'asserzione del Visir.

Però noi ci siamo accontentati con questo risultato, Ali Pascià non fù sollevato dal suo posto, quantunque il Governo con ben ragionato rapporto 3. Giugno 1840. No 10668/2313 l'avesse proposto, e così da due anni in qua egli ci fa la stessa commedia nell'affare dei Lassich e loro compagni, e senza una misura energica siamo in aspettativa di un eguale risultato. Se tale contegno dovrà essere tenuto anche in avvenire, sarebbe meglio di non far più reclami nè ad Ali Pascià, nè alla Porta ottomana, nè pel fatto in questione, nè per altri, che potranno succedere, perchè in caso diverso, senza ottenere lo scopo non si farà altro che compromettersi, e peggiorare lo stato delle cose.

Se non che dai riveriti Dispaccj Aulici dei 24. Marzo e 31. Maggio a. c. No 10294/1381 e 17908/1737 rilevo, che Sua Maestà I. R. si è degnata graziosissimamente di ordinare, **»che con massimo zelo e con decisiva fermezza vengano date e condotte ad effetto tutte le realizzabili disposizioni per la sicurezza dei confini in generale, e per tutte le precauzioni onde prevenire ogni eventuale futuro eccesso«** e si è inoltre degnata l'altefatta Maestà Sua **di chiamaro risponsabile le Autorità pel mantenimento della sicurezza pubblica.**

Questo Sovrano Volere dovrà intieramente essere adempito. Ma i mezzi che stanno nella sfera delle attribuzioni delle Autorità provinciali non sono sufficienti per conseguire tale scopo.

Furono attivate colonne mobili, e furono diretti reclami al Visir dell'Ercegovina, ma senza effetto, si chiese la deposizione del medesimo, e l'aumento di forza militare in Dalmazia, ma nè l'uno nè l'altro

di questi provvedimenti fù effettuato, e neppure in via diplomatica si ha potuto ancora ottenere quel che già da **due** anni si domanda. Si chiederà ora, per procedere nella via già calcata, il rilascio di un **quarto firmano** per ottenere la consegna dei Lassich e degli altri fugiaschi, ed una garanzia pella sicurezza pubblica, oppure altri più efficaci passi saranno fatti?

Certo è che il Governo Austriaco dopo aver dichiarato d'essere fermamente risoluto d'insistere pella consegna dei medesimi, e di voler l'incolumità della vita e delle sostanze dei proprj sudditi, non potrà non scegliere il mezzo il più adattato all'uopo. Un nuovo passo però senza cogliere lo scopo sarebbe quindi a mio parere, inconseguente, contrario alla dignità del Governo Austriaco, ed al comando di Sua Maestà e fecondo di funeste conseguenze.

L'umile sottoscrito onorato di importante incarico, nel di cui disimpegno ebbe l'occasione a convincersi sopra luogo del vero stato delle cose nell'Ercegovina, — che con sommo dolore ha dovuto sentire dispiacevoli osservazioni per via dell'indulgenza usata finora verso il Visir dell'Ercegovina — che è intimamente convinto, che dal medesimo e dai suoi seguaci non si potrà più sperare nissunissima garanzia per l'incolumità dei sudditi austriaci — che è sicuro che buonissime conseguenze risultarebbero in ogni riguardo dal cambiamento dei medesimi — provvedimento che provocherebbe le benedizioni ed il giubilo della Dalmazia, e di tutta la Cristianità di qualunque rito nell'Ercegovina — il sottoscritto considerando, che Ali Pascià ed i suoi complici hanno già meritato un ecclatante castigo, — che acconsentire, che restino ulteriormente nell'amministrazione dell'Ercegovina, è, secondo il mio convincimento, lo stesso ch'essere indifferente per i misfatti che potranno essere perpetrati appunto pell'esistenza di sì perfida amministrazione, e considerando che Sua Maestà I. R. si era degnata graziosissimamente di ordinare, che i sudditi austriaci vengano efficacemente protetti e garantiti, che ha chiamato risponsabile perciò le autorità, e comandato, che ai piedi del Sovrano Trono venga umiliato il risultato della mia missione, io mi dovrei considerare colpevole di ogni goccia di sangue austriaco, che in appresso venisse sparso con nuovi delitti, di ogni oltraggio che venisse fatto al Governo Austriaco, se non avessi esposto lo stato delle cose con tutta franchezza, e se qualunque considerazione mi facesse proporre altro di quello che io ritengo assolutamente necessario pell'onore e rispetto del Governo Austriaco e pella sicurezza dei suoi sudditi.

Propongo quindi rispettosamente:

1. Che il Governo Austriaco prenda la **ferma risoluzione** di far allontanare dall'Ercegovina Ali Pascià con tutta sua famiglia, — che questa risoluzione irremovibile venga comunicata alla Porta ottomana **senza transigere più colla medesima su tale misura,** chiedendone l'esecuzione entro due mesi **qual castigo ben meritato di Ali Pascià, quale**

chiesta, promessa, ma non peranco prestata soddisfazione, qual garanzia pell'incolumità della vita e delle sostanze dei sudditi austriaci, e qual passo di conseguenza in seguito alla summentovata Nota della Porta Ottomana all' I. R.-Internunziatura dda 22 Regeb 1256- che venga chiesto alla Porta Ottomana, a nominare in luogo di Ali Pascià un individuo di carattere fermo, non pieghevole all'influenza dei malvaggi, e ben disposto a mantenere le relazioni di buon vicinato colle nostre Autorità compiendo gli atti di mera giustizia, che esse sono necessitati di reclamare a favore di sudditi austriaci, salvo poi di chiedere al nuovo Visir la dimissione di altri individui di cattivo carattere, qualora fosse del caso.

2. che tosto e senza chiedere un nuovo firmano venga imposto al Visir dell'Ercegovina di dover consegnar **vivi** entro **quindici** giorni i fuggiaschi austriaci, di cui gli saranno indicati i nomi, sotto comminatoria di gravissime pene pecunarie ed altro, nel caso, ove vi si rifiutasse o facesse ammazzare i ricercati individui, — e che contemporaneamente ne venga data comunicazione alla Porta Ottomana per sapere anche **s'essa può o vuol** incaricarsi dei mezzi coattivi di esecuzione, qualora occorressero. —

3. che sieno tosto date delle disposizioni, dalle quali il Visir può convincersi, che la fatta minaccia verrebbe anche eseguita.

Nel terminare questo mio rispettoso rapporto mi pervenne la notizia sicura di un nuovo fatto esecrando commesso pochi giorni fà dal prefato Kavas Baschi: tre soldati austriaci disertati da Ragusa nell' anno 1845., e ch'erano in servizio presso impiegati del Visir, ora in seguito a maltrattamenti volevano fuggire per rassegnarsi a Metcovich alle nostre autorità, il Kavas Baschi istruitone li arrestò e nel giorno 29. Agosto pp li scannò tutti e tre con un ganzaro in mezzo Mostar e gettò i loro cadaveri nella Narenta. Il Visir tacque.

Questa notizia mi fù comunicata coll'aggiunta, che in tale occasione tanto il Kavas Baschi quanto il Musselim di Mostar abbiano proferito parole ingiuriose anche contro il mio adorato Monarca, e se, come è da supporre, il Kavas Baschi ed il Musselim di Mostar hanno commesso questo fatto senza ordine del Visir, si dovrebe riclamare anche contro i medesimi, onde vengono puniti con tutto rigore.

Dunque quei manigoldi non solo rifiuttano la consegna dei malfattori, che furono ricercati perchè protetti dalle Autorità Ottomane compromettevano la sicurezza pubblica al confine, ma con esecranda crudeltà con scherno del Governo Austriaco ed in contrarietà alla volontà stessa del loro Sovrano, truccidano perfino sudditi austriaci, perchè pentiti vollero tornare in patria onde espiarvi i loro trappassi.

Riflettendo a quel che succedette dovrebbesi conchiudere, che bastasse ormai l'oltraggio fatto, ed il sangue innocente finora sparso, onde trovare sufficiente motivo a scacciare via quella gente crudele, inumana ed infame, che governa e tiranneggia nell'Ercegovina.

Il pensiero, che l'Austria possiede un sì pio e gisto Monarca, che uomini di nobili sentimenti dirigono gli affari, e che l'Austria non calcola spese quando si tratta di proteggere i fedeli suoi sudditi, e di vendicare l'insulto fattole, sono pegno sicurissimo, che le misure, che verranno prese superiormente sapranno cogliere lo scopo, ed il cui ottenimento e sì altamente riclamato.

Zara 17 Settembre 1846.

Riccardo Cav. d'Erco i. r. Segretario gov. ed Interprete orientale.

ANU BiH АНУ БиХ

IV

ZAPISNIK AGENCIJE BOSANSKIH FRANJEVACA U SARAJEVU

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka održanoj 27-II-1956 godine)

Agencija bosanskih franjevaca u Sarajevu osnovana je 1856 i postojala je do okupacije Bosne i Hercegovine (1878). Njen zadatak bio je zastupanje interesa franjevačkog reda i katoličkog naroda u Bosni i Hercegovini kod turskih vlasti u Sarajevu.[1])

Za prvog agenta izabran je 34-godišnji fra Grgo Martić, (rođen 24 januara 1822 u Rastovači kod Posušja), koji je tu tešku i odgovornu službu, pored ostalih dužnosti, obavljao niz godina pred kraj turske vladavine u Bosni i Hercegovini.

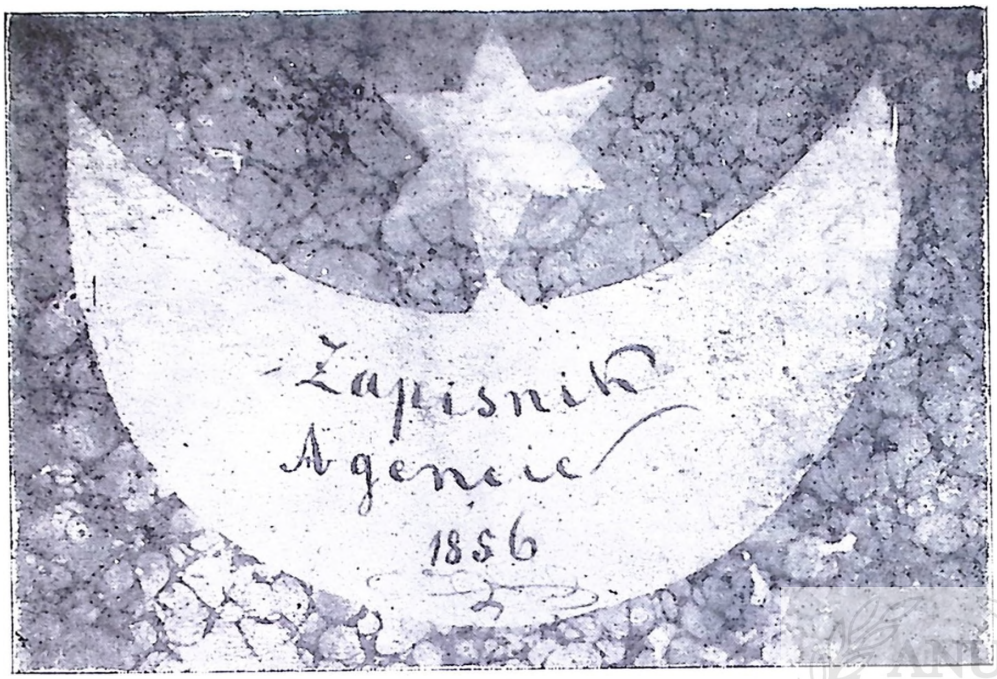
Kao agent, Martić je vodio dnevnik, koji je nazvao Zapisnik Agencije. Zapisnik je izvor prvog reda, pisan Martićevom rukom u toku zbivanja ili na kraju nekog događaja. Nalazi se u arhivu Franjevačkog samostana u Fojnici.

Rukopis pretstavlja deblju ukoričenu svesku veličine 24×34 cm. Ispisana su samo 32 lista, dok su ostali prazni. Stranice teksta Zapisnika paginirane su od 1—62. Dvije ispisane stranice ispred njih nisu paginirane.

Na koricama u polumjesecu iznad kojega je zvijezda stoji napisano: »Zapisnik Agencie 1856«. Na prvoj nepaginiranoj stranici stoji puni naslov: »Zapisnik Agencie Redovničke Deržave i Naroda Katoličkog u Bosni Kod Carsko-Osmanske Praviteljstvene Vlasti u Sarajevu Pod pervim zastupničtvom Fra Gerge Martića Privremenog Agenta 1856«. Na drugoj nepaginiranoj stranici čitamo: »Pod Upraviteljstvom Preuzvišenog Gospodara Carskog Mušira Mehmed-Churšid-Pa˘e Valie Bosanskoga itd. — Pokroviteljstvom Presvietlog Gospod. Dr. D. Atanaskovića C. kr. Austrianskog General-Consula i Presv. G. G. Edvarda Wietta Cars. Franceskog V-Consula.«

Zapisnik sadrži djelovanje Agencije u toku prve godine, od 1 maja 1856 do konca aprila 1857. Martić je registrovao djelatnost Agencije pod rednim brojevima 1—102, preskočivši zabunom broj 81. U većini slučajeva ta djelatnost odnosi se na socijalne prilike, pitanje krčevina,

[1]) Detaljnije o tome: Jelenić, Kultura i bosanski franjevci, II, Sarajevo, 1915, 285—295.

Natpis na koricama Zapisnika Agencije bosanskih franjevaca u Sarajevu

prava posjeda, desetine, harača, carina. U ostalim slučajevima Agencija se zauzimala za katoličku crkvu, franjevce, za prognatog Jukića, za neke muslimane i pravoslavne, za osnivanje štamparije u Bosni itd.

Objavljujući tekst Zapisnika, sa svima pravopisnim greškama, nastojao sam da očuvam originalnost rukopisa. Za bolje razumijevanje dopunio sam ga najpotrebnijim komentarom u vidu bilježaka ispod teksta i Rječnikom turcizama koje upotrebljava Martić.

Tekst Zapisnika Agencije glasi u cijelosti:

U Ime Božje!

Početak dne 1. Svibnja 1856.

Nro 1.

Pervu Conferenciu imaosam s'Njihovom Preuzvišenostju Upraviteljom Churšid-Pašom radi malog Tornja koi je po planiranju arhitekata za vid i uliepšanje, ukrašenje, na Cuppuli (kubetu) naše ovdašnje Cerkve sverhu krova uzvišen. Ovaj vidnik iliti Toranj uzbunio je bio cieli fanatični Islam u Sarajevu, i njihovim posriedovanjem po svoj Bosni, smatrajući ovaj znak kao pervi korak k'vierozakonskoj slobodi i jednakosti Carskim skorašnjim premilostivim Hat-Humajumom izjavljenoj.[2]) Islamska nepodnosljivcst bijaše došla do skrajnog ogorčenja toliko dasu javno po jednomu svomu deputatu Imamu od male-Džamie susiedne

[2]) Hatihumajun je pročitan u Sarajevu 13 marta 1856. Prevod hatihumajuna izišao je u »Bosanskom prijatelju«, sv. III, Zagreb, 1861, 92—93.

našoj cerkvi, učinili meni izjaviti svoje negodovanje s'očitom prietnjom, pobune i osvete. — Pogrieška je od naše strane učinjena što nije Praviteljstvena Vlast za dopuštenje moljena.

U sporazumljenju Visokih Licah Predstavnikah obadviju Silah Katoličanskih Konsulah C. kr. Austrianskog Pr. G. Atanaskovića i Car. Francuzkog Pr. G. Wietta[3]) kao Pokroviteljah našeg Cultusa, predstaviosam tužbu Nj. Preuz. Churšid-Paši. Nj. Preuzvišenost svojom upraviteljstvujućom strogostju učini kazniti gorerečenog deputata zatvorom, i s'tiem mudrim postupkom sretnose utoli zasada zla namiera merzosti Islamske, i preprieči svako izstupljenje. Slava Bogu!

2°

Ujme prišlacah iz našega Vieroizpoviedanja na Gerčko-Neujedinjeni vierozakon i naprotivno, od strane našega Prisvietlog Gospod. Biskupa Fra Mariana izjaviosam Priuzvišenom Gospodaru Upravitelju daćemose vladati shodno novom Carskom Hatu, dummodo saltem absit fraus at dolus, i da iščemo danam se puno pravo odgovorno našoj tolerantnoj namieri i odluci od protivne strane dade i obezbiedi. Dopala mu se je naša kerstjanska riešiteljnost glede toga i primierna loyalnost, koju odobrava i svojom vlastju u svakomu slučaju braniti svetčano obećaje.

3°

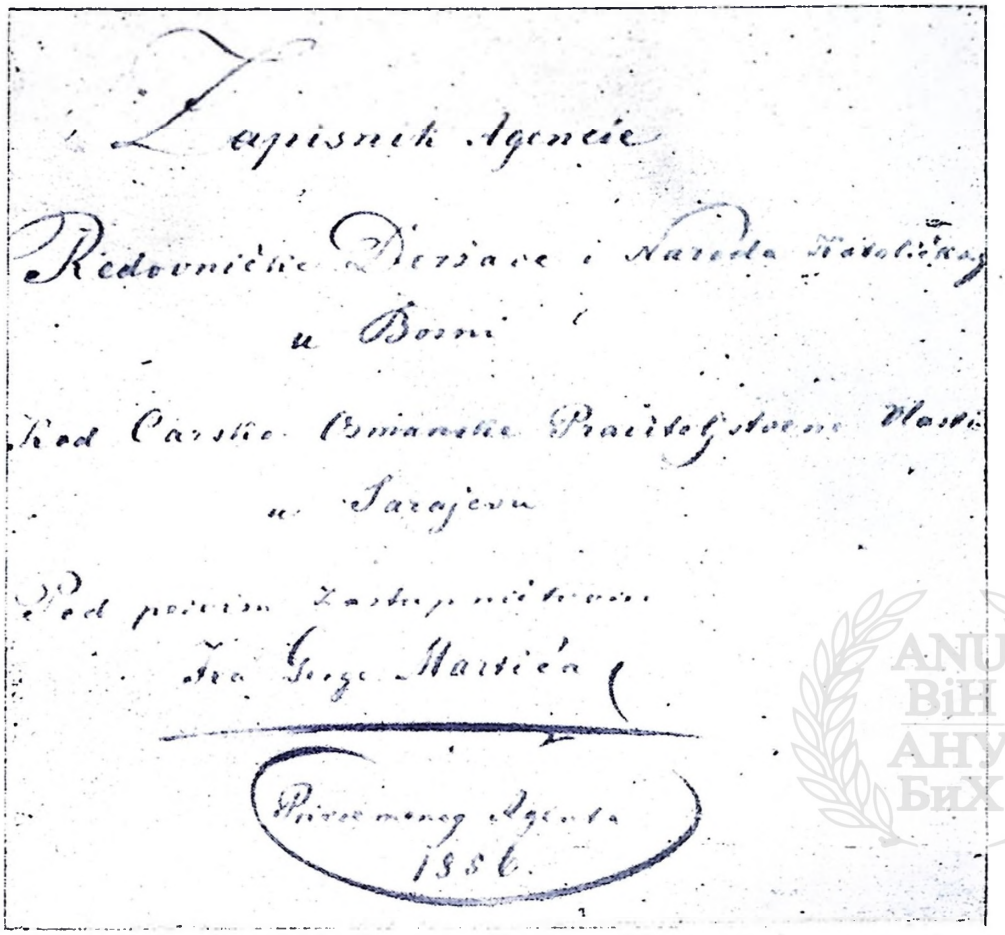
Glede Kerčevinah iz Nahie Fojničke i od Busovače imaosam mnogo molbenikah prikazati, na sve u obćinu odgovoreno je ovako: »Dase daje izun kerčiti samo na onim miestima gdi se može reći **Bozu-hali** (čalia), a ne u stećoj šumi (orman) niti na merri (izpašišću) i zato dase mora najprie miestnom medžlisu stvar predstaviti, koi medžlis valja da to miesto prigleda i ako najde dase može dati kao haliluk, onda da dadu mazbatu koja se ima ovdi Gospodaru Valii prikazati po kojoj iz malie valja dase odobri i sennet dade za kerčiti, — tiem putem stvar biva uredjena, a drugačie ne. («)

Budući dakle dasu mimo ovu naredbu nieki kerstjani od Busovače u ovo vrieme došli i tražili od Č. Gospodara dopuštenje za nieke kerčevine, sa protivnim mazbatama medžlisa, zato nisu mogli postignuti ništa, osim jednoga komuse je dalo miesto naznačeno od medžlisa i komšiluka.

4°

Zakupnik desetinah u Lugovma iz Busovače Selim obtužio je niekoliko Turakah iz rečenog miesta i nieke Kerstjane i ovdi zatvorio, — potužiosam se na Selimovo vladanje, Gospodar vezir reče: »Kanon je carski dasu u vrieme popisivanja desetine ona jafta ili džemat i zasebe Tefter napraviti imali, pak bi tako sada na njihovu stranu po

[3]) Austriski generalni konzul dr Dimitrije Atanasković nastupio se u Sarajevu 3 septembra 1850. Tu je ostao do smrti, 3 februara 1857. Francuski vicekonzul Eduard de Viette došao je u Sarajevo koncem januara 1853. 15 avgusta 1853 svečano je otvorio kuću Francuskog konzulata.

Naslovna stranica Zapisnika Agencije bosanskih franjevaca u Sarajevu

njihovu Tefteru presuda bila, ali kadsu tu naredbu zanemarili, mogaobi Selim po svojem Tefteru naplatit, medjuto sad ćemo Selima dati zatvoriti doklegod se neslomi dase medju se namieste — nasule, (») i tako bi do danas, — sutridan opet sam govorio za iste, i na moju želju naredba učini se strožia terse nasuliše medjuse i pustiše.—

5°

U jednoj dugoj noćnoj Conferencii, u dobru razpoloženju Čestitoga Gospodara, imaosam sreću mnogo govoriti za biednu našu Bratju zatočnike Plehanske i za prognanoga spisatelja Jukića.

Štose tiče pervih: izjavio mi se je Preuz. Gospodar da je pokraj sve svoje dobre naklonosti, i u toj nesreći prama našem milletu pokazate, vehoma uvriedjen ostao od onog dopisa u Novinam koi njegovo postupanje u tom criminalnom processu osuždava iliti kori i pogerdjuje. Nastojaosam onaj dopis od nas odbaciti i stvar umanjiti, izviniti, ali

on ostaje u tom uvierenju da je dopisatelj izmedju nas, i da je baš njegova čest s'onim dirnuta i ukorena. I pravo (ako reče)[4]) ako hoćemo reći onaj dopisnik koi je najprie u Zagrebačke Novine svojim dugim člankom onaj žalostni i sa svake strane gerdni dogadjaj javio, nijese imao onakovim izrazima služiti, a po mojem mnienju nikako ništa ni javljati, jerbo onaj factum sam za sebe govori, ono se nije moglo niskakva pogleda opravdati, premda je dopisnik s'dobrom namierom dao tiskati obširno prigodivši se slučaj, ali dogodilose je s'političkog vida naprotivno njegovu mišljenju — volendo excusare — accusavit. Mogloso (!) je viditi po mudrom postupanju G. Urednika Nar. Novinah Zagrebačkih koi nije htio stvar u sviet glasati, nego je prisieko baš ondi gdi e došlo do arene, — izatoga nesmotreni dopisatelj mogaose je dosietit da to nije probitačno glasati u publicum; ali nije, već kao zainad prosliedio je istim ogorčenim duhom i ukoravajućim praviteljstveno postupanje izrazima sredstvom Serbskog Dnevnika izjaviti se.... hinc illae lacrymae, što se je počeo Č. Churšid-Paša strožie glede toga processa vladati, i zbog čega mi se podrugi put tuži i sebi odtud nanešenu uvriedu očitovava... quidquid delirant Reges plectuntur Achivi. Moja vlast nije nikoga ni ustmeno ni ovdi pismeno vriedjati, osobito gdi lica neznam kao ovdi, niti je to moje namierenje, nego samo svoje privatno mnienje, — kao što mi informacia iliti naputjenje nalaže — ovdi bilježim dase znade s'vremenom u kakvim najmanjim a kadkad nevinim stvarma, velike koristi preporučujemo, gubimo itd. itd. — Ništamanje obećaie Nj. Preuzvišenost sveserdno svoje nastojanje za spasenje ove tužne naše bratje.... Reče mi: da je jurve Adem-Efendia Kajmakam Banjo-lučki dobre korake učinio oko davudžiah u Dérventi, i traži se po naputienju Devletskom dase davudžie novcima utole.. o ovome poslu imaće se mnogo truda s'vriemenom koja ću svaka točno naznačivati... Bože providi! —

Ujme Jukića izjavio se je: daje sve Carstvo uvriedjeno njegovim onim poznatim punctovima, u Zemljopisu Bosanskom obnarodovanim[5]) — i drugim njegovim politiku dirajućim spisima, koja sva u Turski jezik prevedena reče da i on ima pri ruci, i na samoj Porti iztomačena nalazese — zbog toga dakle prestupljenja izdata je, i ovamo poslata Carska Irada (zapovied, Decretum) koiom se Jukić za uviek prognanik iz Turskog Carstva proglašuje.... Ja kao lični prijateli Jukića usudiosam se u dobrom povierovanju. bez ičieg compromitiranja, istoga pravdati duhom onoga vriemena koi je cielu Europu obmanom slobode uzburkao bio, i nebrojene veće i zrelie talente sunovratio. itd. Sasvim tim kaže: »daćese moći i preko Irade s'vriemenom za njega raditi, i daćese i On rado kod Devlete (!) za njegovo povratjenje zauzeti«... Sudim dakle za naiprobitačnie: dabi Jukić morao iednu retractatiu u Turskom jeziku napraviti i svoie pogriešk- opozvati, i s'tiem svoje

[4]) Ove dvije riječi su suvišne.

[5]) Bošnjak (Jukić), Zemljopis i poviestnica Bosne, Zagreb, 1851, 155—159.

pokajanje očitovati; te za svoje povratjenje u otačbinu moliti — Jabi želio dase on od starenšinstva ponukuje na ovaj moj predlog, i da uskori sa svojom retractatiom, (koja)[6]) kojabi od mene ovomu Praviteljstvu predstavljena bila, i radosatn bi sam bio kad bi za ovoga vriednoga brata s'uspiehom poslovati mogao.

6⁰

Fra Stipan Mikić Župnik Toliški zauzeo se je bio za nieke kerstjane protiva desetinah zakupniku tamošnjem i pisao Čest. Gospodaru Valii — G-dar je poslao svoga Dragomana Smahil-Efendiu tamo na izvidjenje stvarih koi je Desetara i njegove davudžie pomirio, i sverhu toga mazbatu donio kako je stvar uredno sveršena sa zadovoljstvom obiuh stranah — medjuto i posliesu ostali kerstjani ucvieljeni i svoje nezadovoljstvo pokazalisu, sverhu koga nezadovoljstva pisao je rečeni O. Fra Stipan Presv. G. Gen. Consulu i tužio se na nepravedno i pristrano postupanje Dragomanovo — toje nekako dočuo Preuzv. G. Churšid P. i sebe uvređena našao, osobito što je isti Proces i u Novinam izašao, i fra Stipu derži za početnika toga članka Novinah — osim toga izviestjen je da isti P. Župnik često prelazi u Austriu i tamose svuda jadikuje na zlo vladanje Upraviteljsko. Iz uzroka tih glasovah odlučio je bio G-dar poslati po one kerstjane — Zakupnika i istog Župnika da se ovdi murafe i confrontiraju ali najprie dabi morao Fra Stipan sennet dati da će ona stranka morati platit dangube i troškove koja se za krivu najde; — jasam kolikosam mogao nastojao tu stvar ugušiti, — i tako ostalo je zasada, — neznam hoćelise nadalje što preduzimati. — Obustavljenoje.—

7⁰

Vriedno je da ovdi zabilježim i dostojno uspomene dasam ja pervu večer Ramazansku u nazočnosti G. Defterdar-Efendie i kijajabeya od Preuzvišenog G-dara Churišid-Paše s'jednim malim Pečatom (muhrom) Turskim slovima moga imena obdaren i počestvovan bio s'ovim njegovim odveć ljubeznivim riečma: »To ti je za znak (nišan) mojega osobitog pram Tebi počitovanja i ljubavi prijateljske, i da znaš dasam sasvim zadovoljan što su Te Tvoje starešine za obćene poslove opet k'meni povratilje!« s'tom prilikom i Defterdar-Efendia verlo naklonitim malim govorom pozdravio me je i čestitovaomi znamenito povierovanje i odanost koju od Nj. Preuzvišenosti Churšid-Paše uživam.—

8⁰

U Foinici jedna žena iz Gvoždjanah prie 6. godinah poturčilase — imavši u sercu svome pokajanje i želju opet se povratit u stado Spasitelja Isusa odrekne se javno i na Medžlisu primljenog Turskog zakona, i zato bude bačena u zatvor tamo — javi meni P. Gvardian — prikažem Čest. Gosp. Vali-Paši — odgovori mi: daće morati tamošnji medžlis taj slučaj sredstvom mazbate ovamo priobćiti pak izatoga shodne ćemo

[6]) Ova riječ je suvišna.

odluke i miere upotrebiti — G. General Consul Austrianski poslie reče mi: ja neću čekati mazbate nego ću prie raditi. = odtuda je sliedovalo daje Čest. Gospodar taki naredio dase žena opremi ovamo, kojuće kakomi isti Gospodar kaza meni predati daju za neko vrieme kudgod odstranim, samo ako žena svoju volju očituje. — Dojde žena izvedosmo ju pred Gospodara na izpit, i ona izpoviedi svetčano Tursku vieru, i zatajа da nigda nije nigdi izreklase dabi se ona povratila itd — ostadosmo stidni!... Nesretne bezčestnice uzrokuju nam posla, pak najposlie našeg zakona čest pogerdjvanju izlažu! —

9.

U Neretvi u Kruščici kupio je manastirski (!) Kreševski zemlju, ilaku od Abibodžića Behrema žene — Susiedi, koi su prie negoje manastir kupio bio premdasu nudjeni bili i nije su htieli kupiti, uzprotivese i preprieče svojom davom dasu oni preči i bile da je ta zemlja mera da se nije mogao sennet na medžlisa konjičkog izvaditi; radi toga spremio je ovamo sina rečene žene P. Guardian sa starim opravama njegovim i sa jednim sennetom koga su oni osim medžlisa napisali, — prikažem ja Gospodaru — Val'-Paši stvar i senneta. — falingu najde tu da se je moralo po novim usulima ta prodaja na Medžlisu učiniti i tude sennet od pazara uzeti, drugačije da taj pazar nije tverd; dedjuto naredio je da arzohal pridadem, koi dase bujuriše i skupa s'knjigom dase mora poslati u Konjic za izviditi tu stvar i doveršiti, — Takovi su usuli, takova je sadašnja forma regiminis — jase niesam mogo suprotiviti, niti su mi mogli pomoći drugi sa strane prijatelji kojima sam se vruće priporučio i nakoje je najviše spadalo, dase ovo ovdi dokonča. Dakle viditćemo dok njihova naredba tamo ode kakoćese postupiti. — Dobaviše ovamo davudžie, izaslana bi comissia na Mehalu — nemože osviedočiti se s'naše strane, — Na tužbu Župnika tamošnjeg i drugih da nijese postupalo pravično, jasam kod Gospod. izposlovao dase po drugi put pošalje Izviditelj, i poslao je najviernieg i najpouzdanieg svog Dragomana Ismail-Effendiu, koi otišavši istu falingu najde da sviedok jedan točno osviedoči a drugi neznadivši ništa pobiegne i isti prodavaoc tog zemljišta Bejto. Tako ostane imenovano zemljište Merha, seosko izpašište. A nama nudi gosp. vezir da najdemo gdigod tuda Bosu-hali parče i daće nam dozvoliti za načinit kuću itd. itd.

10.

Razboli se u avstu (!) Fra Jako Gjoić — otišaosam moliti G. Churšid-Pašu da mi ga pusti na moje jamstvo za nekoliko danah dokle se niegovo zdravlje nepoboljša u kuću Pepe Kezića — dozvoli mi. Na 22. Svibnja umrie +. Requiescat in pace!—

11.

Neki iz Rame Cvitanović budući po dopuštenju ondašnjeg Spahie ziratio obradjivao neku zemlju još od 39. godinah; sad iztaknese nieki drugi kerstjanin Glibo i kod Medžlisa Prozorskog izradi dase ovome čovieku zemlja uzapti, i kao dase njemu mora ustupiti; — Da-

demo arzohal — prigleda Gospodar njegovu staru Tapiu i najde daje uredu — naredi damuse dade pismo na kajmakama Travanjskog. Iza toga promieni se u Prozoru Mudir i Akim (!), i odovde pojde Muhameda (!) Izildžić za mudira i ja prieporuči njemu rečenu stvar koi nadamse daće ju povoljno sveršiti...

12.

Izručiosam pismo od Prisvietlog G. Biskupa Čestitom G-dru Valii i s njim zafalnicu na Čestiti Devlet sverhu Hatihumajuma izdatoga — odveć je milo bilo Churšid-Paši, i obećoje poduprieti naša topla osiećanja blagarnosti svojim pismom i preporukom.

Tom prigodom osobito je povierenje meni i ljubav izkazao, mnoge mi stvari za mene prie otajne očitovao,... sjedilismo skupa na Canapeu i često se samnom rukovao — što mi je neobično bilo.[7])

13.

Predaosam Nj. Preuzvišenosti Zafalnicu na Čestiti Devlet od svega Milleta Katoličanskog Prisvietlim G. Fra Marianom Biskupom sastavljenu, sverhu milosti Carskih u novom Hati humajumu Kerstjanluku podieljenih, skupa s'pismom osobitim na Preuz. Gosp. od istog Prisv. G. Biskupa u komu moli da bi i Preuz. Gospodar svojom dobrotom iz volio (!) rečenu našu zafalnicu kod čest. Devleta poduprieti, priporučiti. Obećoje dragovoljno našu želju izpunit, i osobito blagodari na našoj viernoj podajničkoj ljubavi i poslušnosti spram Carstvom.

Mieseca Lipnja 1856.

Nro

14.

Dne 8. t. m. predstaviosam Nj. Preuz. Churšid-Paši O. Fra Blaža Josića kao poslanika od strane Prisvietl. G. Biskupa da u ime njegovo čestituje Bajramske blagdane. — S'tom prilikom govorilismo skupa obodvojica za spasenje naše Bratje zatočnikah; — Č. Churšid-Paši nebi

[7]) Martić je pisao biskupu Šunjiću 23 maja 1856: »Nigda nisam vidio dobrog Churšid-Pašu u boljem raspoloženju, u boljoj volji i prama meni iskrenoj odanosti kao ovu sinoćnju večer! ustao je sa svoga miesta pak je došao k meni na kanapee i ciela dva sahta... sa mnom najpovieriteljni razgovor vodio,... povod je tomu njegovu zaisto enthuziastičnom zadovoljstvu Vaše Presvietlosti razložito i obstojstvima shodno vladanje, i moje s'Njime do danas neophodno ni čiju čest necompromittirajuće poslovanje, koje smiera (kao što i njegovo namieranje) da njegovu odanost od nas jurve znamenito poremetjenu, spram nama oživotvorim, povratim, i Njegova serca ogorčenost u blagodušnie čuvstvovanje — osjećanje pretvorim... »Nemojte — veli —imati sumnju da vas odsada od vremena i dana onog odkad si ti (ja) ovamo došao, onom prijašnjom, koja je doista ohladila bila, ljubavlju niesam zagrlio, i da vas neću unapriedak po svakim potrebam kao najviernije carske podajnike odlikovati, braniti i njegovati... molim i zaklinjem učinite uredbu medju vama, vašim po dvoru i u Manastirih zakonodavcima da ne traže ni u kakvoj i najvećoj nuždi nikoga osim mene, pak ako ja svojoj dužnosti po pravdi i carskim naredbama ne odgovorim, onda vam je prosto tražite pokrovitelja, prijatelja, pomoćnika gdigod znate«... (Jelenić, o. c., 270, bilješka br. 2).

po volji to naše višeputah opetovano molenje: »netreba, veli, hititi za bolju sverhu njihovu,... medjuto ako vi hoćete jaću do treće pošte njihovu predsudu iz Devleta izposlovati, ali kakva bude,... kazaosam daje došlo glava za glavu (k'sas) ili dase radi novcem davudžia utoliti t. j. odkupom — to nastojimo preko kajmakama i Mudira Derbentskoga da uredim i mazbatu uzmem pak poslie poslavši u Devlet stvar će sretno izpasti, zato netreba ni davi više mene molite, jerbose compromittirate s'tiem, niti da ja urgiram jerće doć ona perva kazn tj. poena talions (k'sas)« itd: itd. S'tiem odgovorom moralismose zadovoljiti, i prišutit, i moliti ga da nam se nezamieri što ga moralismo i moramo iz bratinske naše dužnosti, i sažalenja više puta napastovati, — i oslonivši se na brigu Njegova velikodušja, odstupismo. —

15.

P. Fra Andria Glavadanović iz Skopja župnik piše mi zulume tamošnjeg Mudira Hadžibega — osim ostalih: da on namierava i daje jurve počeo uzimati od Raje treći dio Haračah jurve od čest. Devleta ukinutih tj. po 5. gr. na glavu; — prikazaosam i pitao Č. G. Churšid-P. on očitova da te naredbe nije njemu dao niti ikomu, i daće zato što skorie naredbe stroge učiniti za izvidit postupanje Hadžibegovo; — reče: daje i on mnogo čuo protivu njemu osobito najskorie dase je s'kadiom zavadio, i daje od Hristjanah koi su počeli zidati Cerkvu uzeo za Mazbatu 40. ##. Dakle ovaj Mudir obtužen je i s'druge strane, on će morati naskoro svergnut biti.—

16.

Iz Zenice jedan starac izkerčio nieštо zemlje bez ičieg dopuštenja — susiedi njegovi Jafta gonjali su ga više putah u Travnik i Zenicu da ga protjeraju s'one zemlje, najposlie i mazbata dojde da jafta ima pravo; — umoliosam najposlie Č. Gosp. da muse ondi gdigod gdi zamieri na drugom miestu gdi nije merha dopusti svoju dječicu primiestit i nastanit da kerči: dopusti muse i naredi mudiru da ga smieste gdi nije od smućavi, — odnese taku emernamu starac primivši od Čest. Gospodara jošt i putni trošak.

17.

Na molbu Prisvietlog G. Biskupa dabi se ukinuli Pazari u dneve nedieljne u Fojnici i Livnu odgovorio je Priuzv. Gosp. Valia da se mora najprie u tiem miestima zdogovoriti i Raja i Turci da nije nijedniem gadara i smetnje pak izabrati jedan dan koi jim je najzgodnii te odpisati na vlast Praviteljstvenu ovdešnju koja bi imala u Devlet molbu predstaviti i na to Ferman izposlovati — drugačie takove Ejaletske promiene publične učiniti se nemogu; — dakle reda je u Fojnici mazbatu izvaditi i opremiti. — Churšid-Paša je gotov za dalje odpravljanje! — Kasnie čuosam daje Emernahma u Fojnicu došla dase gleda u koi će se dan prinieti pazar.

18.

Iz Fojnice došlaje mazbata kako je sebe istifa' učinio iliti dao ostavku iz medžlisa Frano Terzia kodžobaša zbog uzroka što prijašnji bivši kodžobaša Frano Miloš muti narod iliti obćinstvo tamošnje i na svoju stranu privlači dabi njega opet za kodžobaše svoga izabrali, — itd — Uslied te mazbate zapoviedio mije Preuz. Gospo. Vali-Paša da pitam izviestje od P. Gvardiana sverhu te pometnje; — Gvardian mi odgovara da nije istina da s'toga uzroka Terzia sebe istifa čini, nego radi svoga siromaštva; — Izviestim ja tako Nj. Pr. Gosp. Vali Pašu (koi je hotio da dobavi ovamo Terziu i da na ovdašnjem medžlisu (confronto)[8]) confrontira obadva Frane imenovana za uzrok i vladanje Miloševo itd) i dobro sviedočanstvo P. Gvardiana potverdim, i opravdam Miloša da nebi stradao; — odgovorio mi je zasada da neće ništa preduzimati se dalje samo ako Terzia ukabuli u Medžlis unići itd-odpisaosam P. Gvardianu da stvar urede tamo kako znadu da se necompromittira nijedan ni drugi. itd.

Nb. Taje stvar ugušena, i ostaoje i jedan i drugi u miru bez daljnjeg napastovanja i podozrenja.

19./7.

Jučer na Sv. Antu poslie Misse dojde Smail-Effendia Dragoman Vezirov poslan da upita mene: jeli zvono danas zvonilo, — znam li ja zato — i kakvoje to zvono?? ja mu kažem jest zvonilo i danas, i zvoni ima tri mieseca svake svetkovine, i nije zvono negosu dvie tahte gvozdene kao što i na drugih miestih u Cerkvam našim još od Feta po Bosni zvonise, — odveosam ga u Cerkvu vidio je sam očima, pak otišao. Iza toga do jedan saht došao je opet i kazao nam je i meni i Paroku skupa zapovied Gospodarevu da odmah one tahte skinemo iz uzroka toga što nitko nije pitan za dopuštenje upotrebiti te tahte itd. i akobi se što nepogodna s'toga slučilo da pripišemo onomu koi je iz svoje preuzetnosti bez ičieg dozvoljenja taj nečuveni glas u Sarajevu uveo itd — Ipak daćese Nj. Preuzvišenost pobrinuti iz Carigrada Ferman za uslugu tih tahtah dobaviti, — dotle dase mi priterpimo, i da opazljivii budemo unapriedak za takove stvari.

Uzrok je što su Turci istom na ovu svetkovinu čuli zvonjenje a ne prie, štose je ovaj svetac naš u petak dogodio kad su Turci u džamie prolazili, a drugo štosu tahte promienjene i malo jači glas dale. — Mismo taki zapovied njegovu izveršili i tahte skinuli.

Pred mrak šetajući sreo sam dvaput onog istog Imama Kaukčića — koi je skoro one rieči nama izgovorio i sviet bunio — kao mamena proterkujući u Tekie koi je oštro na me pogledno — Pepo Kezić taj isti čas vidio ga je kod Muftie —

— U sami mrak čuosam dasu nieka mermljanja po dućanima i spreme bivale, i jedan je jednom Hristjanskom Tergovcu rekao: ovo

[8]) Ova riječ je suvišna.

danah viditćemo i razmersit tko je Huso etc.... Još jedan moj potajni prijatelj reče mi: da se čuvam i dase neudaljavam od kuće! - - -

Otišaosam k' Nj. Preuz. Vali Paši — gdi najdem i Defterdar-Efendiu. Obodvojica su naizmienice za ovu stvar jučerašnju dugim govorenjem svoje protivljenje, kao protiv prekeršenja carskih naredbah, očitovali, — Paroka okriviše tako da Churšid-Paša izreče dase primoran nalazi istoga postupanje i prijašnja, za koje mu je oprošteno bilo, i sadašnje koje je preterana sloboda na više miesta javiti. Razlozi njihovi mnogi su: iz medju ostalih: što nije nitko pitan, drugo što to još od visoke Porte nikomu nigdi dozvoleno nije, premda je izjavljena u skorašnjem Hatu jednakost i sloboda vieroizakonska (!), ništa manje oni još nikakva naputjenja nejmaju kakoćese vladati glede te dopuštene slobode etc. — Jasam poslie vrućeg molenja i interveniranja morao odustati, no opet s'mojim jamčenjem za najmanju pogriešku vežući za milost moliti, u čemu sretno i uslišan budem tako da deržim jur čest i položaj Paroka izvan svake pogibieli — samo nedaj Bože dase unapriedak kakvim nesmotrenim postupanjem neprilici izloži. — Pr. Gosp. General Consul Atanasković čuvši za dogadjaj zovnuo je Paroka i on ga je takodjer ukorio zašto je uzdigao ta zvona ili pripustio da se dignu, budući da mu je on rekao kad ga je došao za sviet pitati dase nipojedan način neusudjuje prie vremena u takove stvari puštati itd — Siromah Paroch Fra Stipan pravdase dasu preko njegova hotjenja nieki ovdašnji bezsviestni župljani te tahte na Uskers podigli i zvonili — ogovarase takodjer MP. Provincialom koi mu je povladio itd — medjuto svi su ti sada testes dormientes — njega samog pitaju itd — Ali fala Bogu! kad smo i tu serdžbu i biedu zasada sretno utolili.

(Nota: Pisaosam Prisv. G. Biskupu još ovaj dodatak: Ako biste za nuždno sudili pismeno javiti se sverhu ovog slučaja Č. Churšid-Paši i u obćinu našega Milleta iz same priprostitosti proiztičuća kadkad pomanjkanja izviniti, i njegovu doisto znamenitom usterpljenju preporučiti, povinovati, izvolite!; jerbo doisto gotov svaki dan štokakve iz raznih stranah protiva našim nesmotrenostima, mimo ostale vierozakone, priekorke prispievaju — koje sve većma praviteljstvo spram nama ogorčavaju!)

20.

U Busovači dogodilase niekakva smućav medju Turcima i Kerstjanima — Nieki starinskoga Duha zlobe protiva Kerstjanluku napunjeni htieli su s'oružjem da udare na ono niekoliko kerstjanah i na istoga Mulla-Hasana miestnog zabita, kerstjani pobiegnu te noći izvan varoši — Zabit nije moguć bio protiva stati — medjuto nijese nikakav nered znamenitii dogodio — ostane sve u miru sutridan — Kolovodje Selim-Mulla Derviš i drugi nieki videći svoje postupanje poplašese, oterču u Fojnicu prikažu medžlisu taj nered dogodivšise i svu krivicu bace na Mullahasana — on isti otide tamo, i odtale uputise ovamo — Medžlis Fojnički, bivši takodjer protivan Mula-Hasanu, pošalje Mazbatu okrivljujući rečenog zabita. — Predstavim ja Preuzv. Gospodaru taj slučaj —

odredi poslati po petericu od mene imenovanih kolovodjah Busovačkih i daće jih učinit zatvorom opomenuti. itd — Biše dovedeni perve, i stadoše Murafa s'Mul. Has. — Riešeno bi pedipsati one Busovljene zatvorom, a Mulahasana primiestit u Zenicu za čauša za nieko vrieme; s'tiem Mulla Hasan bi zadovoljan budući da je njegovo imanje tamo etc. a oni ostadoše u zatvoru. — Ova je parnica za dugo trajala — Mismose sa svom snagom zauzeli bili za mulla H. a Medžlis Fojnički — Adži-Ali-Paša i isti Skender-Paša (Ilinsky) za protivnike etc. Medjuto dobri vezir rieši od prilike pravednom osudom.

21./8

Na Husein-kapetanovim čiflucima u Posavini Tretina iz Hazne prodavalase je Multezimim (zakupnicim) s'kojima su svake godine siromašni čifčie imali mukah, tužbih i uzgonah. Za ovu godinu Preuzv. Gospodar za prepriečit takove tužbe naumio je ponudit iste čifčie dase odkupe, i to nižom cienom od 16.000 gr. negosu drugi arterisali (iztjerali). Zapoviediomije dakle da od strane njegove pišem tamošnjem Parochu u Tollisi Fr. St. Mikiću da ponudu Gospod. priobći narodu i da ion bude naruci njima radi njihove koristi, jerbo ako drugi zauzmu bez svake sumnje predstoje tužbe na Zakupnike, i s'tom istom prigodom može bit isti fr. Stipan compromittiran budući daće se odmah reći da on na to sviet podbada i pomaže. (Sravni § (?) pod Nro 6) — Pisaosam obširno istom Parochu volju Gospodarevu i predao Isak — Paši kajmakamu.

22./8.

Prisvietli G. Fra Marian Biskup izjavljuje svoje takodjer nezadovoljstvo zbog Tahtah zvonećih, od kojih smo pod Nro 19. zabilježili i njemu priobćili; koje nezadovoljstvo prikazaosam Č. Gosp. Valii — što mu milo bi, i reče mi daje pismeno pofalio istog Prisv. Biskupa revnost i moje nastojanje za obći poredak u priličnim dogadjajima, i za prepriečiti daljnja izstupljenje (excesse), etc. Popečitelju inostranih dielah — Aredžii u Carigradu. —

M. Serpnja 1856.

Nro
23.

Nikola Marić iz Tuzle Tergovac zašose s'niekim Hristjaninom od prie četiri godine u davu zbog niekog ortagluka — toliko putah davu predstavljao i ovdi i u Tuzli bez uspieha — jedan od njegovih dužnikah najglavnii pribiegao u Serbiu od koga nikako niesu mi htieli duga naplatit — Ja mu izposlujem pismo na Beogradskog Muhafiza da mu dužnika uavsti i dug naplati, i s'ovim pismom otide rečeni Nikola.

24.

Iz vijake Tunjo Šimkić u avstu ovdi lezi za dug od pol godine, koga je dao zatvoriti nieki tamošnji Hadžia, na koga Tunjo davu čini da muje ženu primamio i kod sebe derži etc —

Javiosam ovu stvar Preuz. Gospodaru, i reče poslati po Hadžiu.

Nb. Ova je dava i prie tri godine za moga pribivanja ovdi tjerana, i spominjam se da ima i žena nieke razloge koje je tada navodila za uzrok svoga razstavljenja od muža, premda možebit da niesu ni istiniti. Tobi P. Župnik mogao izvidit za nesillovat ženu da počemu nebi nagore postupila. — A za dug i ostalu parnicu viditćemo kad Hadžiu dovedu.

Hadžiu dovedoše i uavstiše za niekoliko danah, a imenovanog kerstjanina pustiše kući poći i sa ženom skladovati, a Hadžii na vodu dug izplatjivati. —

25.

O. Fra Petar Knežević Župnik kod Konjica u Zaslivju kupio je niekakav Mülk Turski spored Džamie u Turskoj Mahli u Konjicu za načinjati kapelu — Šefia Turčin davu ga je činio još prie negosam ja ovamo došao i on je ovamo dolazio zbog toga Č. Veziru, ali ništa nije se mogao koristovati jerbo je riešeno dase mülk vrati. On opet meni javlja dase molim Pr. Gospodara i nijesam propustio, ali bez uspieha, Gospodar nudi Fra Petra da uzme na drugom miestu tude gdi muse dopane malo dalje od Džamie jedno miesto koliko mu je od potrebe, — Medžlis konjički nudio ga je niekim mülkom ali on nije zadovoljan, nego će primiti svoje novce natrag. — Po mnienju Preuzv. Gospodara nije ni uputno usried Turske mahle u onoj kasabi gdi baš gotovo nikakva kerstjanina nejma na stajanju Župničku kuću zidati. Naredíće se opet novopolazećem Kajmakamu za Mostar da u Konjicu prizovnuti čini P. Fr. Petra i ujme te tužbe zadovoljiti ili drugim miestom ili poraćenjem novacah.

26.

Presvietli G. Biskup Barišić javlja dase u Hercegovini na vas mah Harači od Raje sabieraju, i pita jeli ta naredba od Priuz. Upravitelja — pitaosam i odgovoriomije č. Churšid-Paša da on te naredbe nije učinio, nego daje glede te stvari pitao Devlet hoćeli kupiti nećeli, i dobio je odgovor da nepreduzima ništa bez novih naputjenjah koja će naskoro se na sve strane Carstva izaslati. itd —

Odgovoriosam Prisv. G. Barišiću.

27.

U Posavini čiftičie (!) na bivšoj Husein-kapetanovoj zemlji siedeći ponudjeni su preko mene od strane Upraviteljstva da za ovu godinu odkupe sami Tretinu koja u Haznu pripada i kojusu Multezimi prošastih godinah zakupljivali. Od tih čiftčiah kojih usve imade familiah 1300 odazvali suse ponudjenju samo 5. selah tj. 400. kućah i poslali ovamo svoje knezove da se pogode i odkupe. Nastojasmo, ali nebi moguće, jer nehtiedoše jim njihovih 5. selah razstavit od drugih koja niesu prodata, a upravo nedopadese njima nikako da odkupe jer je ciena pretjerana još lani tako, dasu i lanjski zakupci (kako ovi seljani

kazaše) štetovali 50.000 grošah; zato odstupiše i odoše. Preuz. Gospodar jim strogo zaprieti dase vierno vladaju u predavanju Tretine koju za primati poslaće on Mehmure svoje na koje tužiti se neće prava imati budući su na pošteni način nudjeni bili. (Sravni Nro 21.).

Prodadese Hadži-Dervišu Hamamdžii opet s'osobitim nalozima da jih ponudi. —

28.

P. O. Guardian iz Fojnice poslao je 4. Mazbate od tamošnjeg miestnog Medžlisa za dopuštenje kerčevinah, jedna je za Manastir u Rastovu, druga za Franu Terz. 3a za **Murata**[9]) Imama, 4a za niekog Zeku, —

Izručiosam jih Nj. Preuzv. Gospodaru bez dasam mogao zbog navale drugih poslovah uz njih štogod razgovorit se i sporazumieti ovoga dana.

29.

Knezovi s'Ulicah dojdoše zaistu sverhu tj. odkupljenje Tretine poslie onih priešnjih od 5. Selah, i njima posao izajde za rukom prodadejim iz Hazne s'manjom cienom nego što je nieki Beg arterisao u[10]) uzeo bio. Od ovih knezovah jedan je kerstjanin a drugi Hristj. poslie opet i ovi se razbiše. —

30.

Obćina Hristjanska iz Derbente pišemi da upitam Preuz. Gospodara jeli njihova Mazbata došla koju jim je tamošnji Medžlis dao zbog Rusumata, a osobito zbog kerčmljenja Piva kod zborovah i Misišćah dajim zakupnik smetati nemože. Došlaje mazbata, ali se i ona Nahia podlaže obćim pravilima dase kerčmiti manje od 5. okah nedozvoljava nikomu osim povladjenim od Rusumatčie t. j. Mehandžiam; — nu ipak naložit ćese G. Kajmakamu Banjo-lučkom da jim se kolikogod zadovolji.

31.

Na Varoši u Uzuninu Hanu handžiu Kerstjanina Jozu ubi iz puške jedan Nizam prolazeći u paradi s'Talima, — nitko nezna za uzrok što ovaj zločinac čovieka na pravdi porazi... Predstaviosam tužbu sa ostavšom udovicom i njegovih ubogih petero djece...

Istraživanje i proces će se tjerati dalje.

32.

Budući da ćese Novi Ferman oglasiti na 31. t. m. na koga sasiušanje iziskujese nazočnost svih poglavicah od Narodah, uslied toga naredjuje Pr. Gospodar da se i našemu Prisvietlom G. Biskupu javi da i on ili dojde ili mene pismeno povećili za svoga zastupnika i u toj naročitoj prigodi. Javio sam istom Pris. G. koi miesto svoga prisustvia poslao je knjigu u kojoj povladjuje mene miesto sebe. — Ovaj Ferman

---

[9]) Iznad ove riječi napisano je: Halila.

[10]) Lapsus calami, treba: i.

saderžaje u sebi Carsku naredbu novu dase narodi keršteni i Judei po svem njegovu Carstvu moraju novcem odkupiti za biti obezbiedjeni od dužnosti vojevanja. Ovaj odkup zovese Bedellat i platjati ćese za svakoga Nefera — vojnika — 5000. grošah. Summa iznosit će više nego štosu prie Harači iznosili. Porezivat ćese isto kao i vergia porez tj. po imanjstvu Pervi ovaj razrez zapade na Sarajsko Okružje 210.000 gr. na Keršteni narod i Jahudie t. j. 42. nefera. Na Fojničku Nahiu 56 000 gr. tj. 11. nefa (?) itd.

Mieseca Kolovoza 1856.

Nro
33.
Sravni Nro. 5.

Za prekinuti i dokončati criminalnu parnicu Plehansku dobavi Preuzvišeni Gospodar Vezir ženu poginuvšeg Turčina iz Derbente s'kojom namiestimo stvar za novce i platismo istoj odkupa 500. c. kr. ## (velim slovom pet stotinah dukatah) Ona ovu sumu novacah uzela je svojom rukom prid samim Gospod. vezirom na glavnom medžlisu i dragovoljno Krivcima u njihovoj takodjer nazočnosti i mojoj prostila i halalila, i što se rekne izgovorom šeriatskim ibrah učinila, — poslie otišla na Mehkemu i ondi pred Mullom tako isto sebi podpunu zadovoljštinu od naše strane učinjenu zasviedočila sverhu koje da se Illam napiše molila.

U ovo vrieme mene je nesreća našla ubiosam se slučajno u nogu — zbog toga nieko vrieme niesam mogao radi ovoga posla hodati. Mulla zaište 150. # ckr. uslied toga dojde M. P. O. Provincial Fra Martin i s'Mullom prikine Illamski trošak za 57. # , i tako illam nam se dade kogasam ja poslie izručio č. Churšid-paši za poslati u Carigrad.

34.

U Tešanjskoj Nahii na Ponievu kod kapele naše tri Kerstjanina prie dvadeset godina uzeli su od spahiah Tapiu za kerčiti jednu pustinju i ondi se nastaniti, tako su kroz ovo dvadeset godinah otvorili liepotu zemlje za tri čifluka, medjuto prie tri godine najdese nekakav Turčin iz Gradačca mirazčia toj zemlji budući se oženio od familie onoga čovika (Turčina) koga je prie kuge pomora ona Illaka bila, pak potjera na sud Tešanjski ove kerstjane, i tamojimse je onda osudilo da podiele napole rečenu zemlju, i podielili su, — Kerstjani su tada pristali i nehtimice nato i Turčinu polovinu zemlje ustupili; — Sada opet ganjaju dase povrati njima i ona pola. —

Arzohal je pridat od mene Gospodaru, bujurisan i povraćen na Medžlis Tešanjski na izvidjenje, ali jase nikakvu poboljšanju otuda nenadam budući dasu one iste sudie na Medžlisu i sada osim Mudira koje su i onda bile.

35.

Iz Mostara jedna Djevojka s'materom zajedno ovamo od Mostarskog Medžlisa bi poslana hotijući se tamo poturčiti gdi joj niesu zelje smieli odobriti, ali ona ostade stalna u svoga izgubljenja odluci pokraj moga svega nastojanja da ju vratim na stazu od spasenja, koja nedademi kao Turkinja jurve u zavitku (budući ju već Imam prie miesec danah i bez medžliskog znanja poturčio kako ona sama i materjoj izpoviediše) mnogo ni razgovarati se. Misnici su i u Mostaru više putah ju vidjali i odvratjali ali bez uspieha kao i ja ovdi. Ostade Turkinja, ali joj se nedopusti od strane Č. Gospodara za ovaj mah u Mostar povratiti.

Nota: Poslie povrativši se u Mostaru probudilase je opet nekakva uzgona zbog nje, i bi niekoliko Turakah naredjeno dase ovamo pošalje i baci u zatvor.

36.

Iz Nahie Tešanjske od Novog Šehra dojdoše dvojica Kerstjanah i staviše tužbu na Zakupnika Desetinah Šakir-hagu, dajim zulum čini i preko Carske Kanuname desetinu popisuje. Predstaviosam davu Gospodaru, koi jim izdade strogu Tarifnamu desetinarsku s'pismom osobitim na Mudira Tešanjskoga, da se nepripuštja vlast takovim zakupnicima zulum činiti.

37.

Pravoslavna Obćina Sarajska namieravalaje u porezu Bedelljata za naredjene od Devleta vojnike razlučiti svoje veroizpoviedanje od našega kako ovdi u Sarajevu tako i svuda. Sverha je ta bila da jim bude lakše sumu novacah izdati, — Ovobi bila zla posliedica po naš puk budući dasu svagdi a osobito u ovom miestu mnogo ubožnii od njih; — zato jasam se opro odmah njihovu nakanjenje (!), i sretno mi je — premda sa znamenitim trudom — izišlo za rukom, ter se oderžasmo zajedno i bratinski porezasmo po imanjstvu i mogućstvu za ovaj put.

38.

Zaiskalo nam se je od obćinstva ovdašnjeg i našega i Hristjanskoga jedno pismo sverhu skoro priobćene carske zapoviedi poreza Bedelljatskoga, kako ćemo carsku zapovied dragovoljno izveršiti; — Pridadosmo takovi Sennet skupa od obadva Vieroizpoviedanja s'podpisima nekoliko prečih ljudih i pečatima.

Mieseca Rujna 1856.

Nro

39.

Zahtievalose je od Praviteljstva dase od svakoga Vieroizpoviedanja izabere po jedna osoba za zasiedavati u dva Medžlisa tj. u Tahkik-Medžlis i Tidžaret-medžlisu — Jahudje izabraše i Hristjani po dvojicu, mi nejmajući ni sposobna ni zadružna nikoga namiestismo kod

Č. Gosp. da samo u Tahkik-Medžlis i to kadkad dojde Pepo Kezić i Dujmović naizmienice, i dase ima prizrenje na njihovo siromaštvo i dangubu.

40.
(15)

Mnogo P. Provincial Fra Martin opet pisa' Čest. Gospodaru uime Jukića prognanika i one dvojice biednih sužanjah. Jasam proštio ono pismo Gospodaru i iztomačeno mu bi, — ali nepovoljan odgovor na obadvie prošnje Provincialove dobih s'ovim izgovorom:

1⁰ Što se tiče Jukića: on je pripravan raditi za opozvanje Irade sverhu njegove osobe izdate ako mu Prisvietli G. Biskup fra Marian jedan Sennet kao garanciu za njega dade kakosu se medju se jurve razgovarali, a drugačie dase nemože za njegovo povraćenje raditi. Prisv. G. Biskup iz osobitih uzrokah Senneta rekao je da dati nemože: dakle Jukić ostaje još pod istom sententiom.[11]) (Sr. Nro 5.)

2⁰ Glede one dvojice: Ni načii kiefiluk ni pod kakvim uzrokom, izuzmavši slučaj bolesti, pustit se nemogu iz absta dokle odgovor i riešenje nedojde iz Carigrada na Illam koi je odavle rad njih poslat, — Oleum et operam perdimus — oni moraju u svojoj biedi čekati osudu iz Carigrada, koja kakvaće biti nito zaključit nemožemo.

41.
(15)

Prisvietli G. Biskup Fra Marian namieravajući preći u Djakovo za položiti temelj novom Siemeništu ište Passaporto za sebe i još tri osobe uza se — Gosp. Vezir dade dragovoljno bez plate (za koi bi se imalo dati 40 gr), — zajedno pozdravljajući G. Biskupa i umoljavajući da se pobrine kad pride onu stranu učiniti refutirati (oprovergnuti) onu lažljivu viest u Zagrebačkim Niemačkim Novinam oglašenu daje Redovnik Fra Jako Gjoić u tavnici sarajskoj umro, a ne u slobodi itd — Javiosam Prisvietlom G. koi će bez sumnje njegovu priporuku overšiti.

42.

Iz Visočke Nahie trojica Bratje Barići iz sela Solakovića još s' jednim Blažom Pejićem iz Hercegovine lani ubilisu pok. Mariana Bartulovića iz Kožljega i zato u pranjgu bačeni — Blaž umrie — Barići ostadoše sva trojica, medjuto izvidilo se je da dvojica mladje Bratje niesu bili dionici toga zločinstva nego dasu samo razvadjali, zato ostade jedan a ovu dvojicu smo izpravdali i oslobodili.

---

[11]) Na molbu prijatelja, osobito Martića, Jukić je, 1856, da bi se mogao povratiti u Bosnu, »sastavio opoziv spomenice« i uputio preko redodržavništva veziru Huršid Mehmed-paši. Vezir je bio pripravan da radi za opoziv irade kojom je Jukić prognat iz Turskog Carstva pod uslovom da biskup Šunjić garantuje za Jukića. Budući da je to Šunjić odbio, Jukić je ostao »pod istom sententiom« sve do smrti, 1857. (Uporedite: Jelenić, o. c., 264, bilješka br. 1).

43.

Manastir Fojnički zatražio je dopuštenje sredstvom Mazbate od miestnoga medžlisa, dopuštenje za kerčiti jedan čifluk haliluka zemlje u Rastovu za trideset šinikah usieva, — Praviteljstvo nije htielo ovu molbu odobriti nedavši najprie senneta isti Manastir za ukabuliti (privoljiti) davati s'rečene zemlje Carsku desetinu, — Manastir je dao sennet našim jezikom koga smo priveli i na Turski i predali, uslied koga izvadiosam Tapiu sverhu zaiskanoga kerčenja i opravio P. O. Guardianu. S'tom iztom još dvie sam izvadio za niekog Luku Zeku, i Imama Halila. itd. (Srav. Br. 28.)

Poslie opet dojde jedna za Frane Alaupovića i nju sam na dotično miesto izručio koje će takodjer odobrenje sliedovati.

Mieseca Listopada 1856

Nro

44.

Kroz čitavih pervih 15. danah ovoga miesec.a trajaše dava Brestovsko (!) radi kerčevinah. Niekoliko kerstjanah i dvojica Turakah izvadilisu Tapie prie dvie godine da svaki po nieko parče aliluka uzme i kerči, medžlis jim Fojnički hudude (medjaše) zabilježio, i odobrio, i oni prionuli kerčiti i poniekoliko očistili, medjuto neostanu mirni od svojih komšiah, iztaknuse nieki Sarajlie koi tamo ilaku imadu i kroz dvie godine višeputah mehallu dizaše, murafašese i gonjaše u Fojnici i ovdi. Dajak (!) protivnici imadu sav medžlis Fojnički a i Ab — Efen — Uz — na rukujim ide, — zato stvar se toliko dugo protezaše, i još jedna je falinka od strane kerčećih jerbosu više mnogo zapasali zemlje nego štojim je u Tapiam dopušteno — od 4. šinikah usieva nieki su koračili na 20. Zato protivnici su imali ogovora saštasu jih uznemirivali itd — Najposlie na Medžlisu jim se osudi da odavle izajde s'Mehkieme čoviek jedan i od medžlisa na izvidjenje, i s tiem presudjenjem odoše — štaće se pronaći i kakoće se osviedočiti to neznamo unapriedak, — samo toliko je sigurno daće oni koji Tapie imadu oderžati pravo za izkerčiti u onim ududima na onomu miestu po onliko šinikah usieva koliko jim je u Tapian (!) zabilježeno a ostalo što bude više Hazna je vlastna komu hotjedne dati. Ode na Mehallu s'Meškeme čoviek, izvidi i ovdi na novu murafa bi — kerstjani osvojiše ono sve štoje u Tapiam, i još po nekoi šinik više. Etc (?)

45.

Gjumručkia na Konjicu uzeo je gjumruk na jedno 40 — 8 — Tovarah grozdja koje se jeu (!) manastir Sutieski protjeralo i dao je Teskere sverhu uzetog gjumruka — P. Discreti manastirski poslaše mi one Teskere da ga ponudim na liepu da povrati ono novacah uzetih — ponudiosam i odgovorimi daće povratit samo da mu dobavim Teskeru onu Manastirsku koju su morali oni ljudi uzase imati — jasam

nato privoljio i rekao ga pričekati i do Teskerah odložiti, ali ipak, vidim da nejma niodkud nagovora ni dopuštenja na naše pravo od meafluka nasertati. — privariosam se izdaloseje poslie!...

46.

Pri polazku Nj. Preuzvišenosti Č. Churšid-Paše bivšeg našeg Upravitelja svaki millet ovdi stanujući dao mu je po jedno zafalno pismo; i mismo takodjer naša blagodariteljna osiećanja na njegovo pravdoljubivo upravljanje i mirno vladanje pismeno izrazili i izručili, podpisavši se ja i još šesterica pervih od ovdašnjeg obćinstva katoličkoga na koje ime i rečena zafalnica načinjena biše. Ugodnomuje bilo to naše javno pripoznanje, i isto pismo naredio je u Turski jezik prevesti.

S'ovim zaključiosam odnošenja moje zvaničnosti s' Č. Churšid-Pašom. — po mojoj saviesti mogu reći dase je ovaj čoviek dosta pravdoljubivo vladao, i meni vazda naklonjen jednako ostao, zbog čega nekih i sitniih koje ovdi ni bilježio niesam, i krupniih poslovah sveršiosam s'boljim uspiehom nego štobi s' drugim antipatičnim Muslomanom sveršio; — Zato ja njemu zadužan ostajem i pratim ga s'iskrenom blagodarnostju želeći mu sretan put i dugo zdravlje! s'Bogom!

47.

Novi Upravitelj Mehmed-Paša bivši prie Erzerumski Valia dojde na 24. t. m. Po starinskom našem običaju došli su i PP. Guardiani od manastirah s' kojim u skupu prikazalismo naše starinske Fermane i Sloboštine (povelje). Kao što je svakomu Veziru tako i ovomu bi za udivljenje naša od Sultan Fathi Mehmeda Hana Athnahma (!)[12] — pregledao je i druge od sada vladajućeg Sultana Gdara Abdul-Medžida, i obećao po njima se vladati i nas od svakog nasertanja braniti i pokroviteljstvovati. Zaiskalismo Bujuruldiu za potverdjene njegova obećanja kako će se shodno carskim milostima glede nas vladati, — tu nam je obećao ali da mu moramo prie prikazati Bujruldiu od prošastoga Upravitelja Churšid-Paše da se i on u smislu svoga predšastnika vlada s'nama, — nejmajući rečene Bujruldie pri rukama reklismo mu ju dobaviti i kasnie prikazati. Tako zasada ostaje.

48.

Mato Mioč Tergovac iz Livna vodi parnicu s'Thodorom Ekmekdžibašom iz Travnika juve (!) od dva Mieseca danah. Njihova je uzgona: kako Mato kaže on je njemu dao dvie svoje kuće u zalogu (Rehm) za 20.000 gr. a Ekmekdžibaša kaže da mu jih je prodao — Senneti

---

[12]) Ahdnama je znamenita povelja kojom je sultan Mehmed II, osvajač Bosne, zajamčio (1463 ili 1464) bosanskim katolicima slobodu vjere, a njihove redovnike oslobodio svakog poreza. Na ahdnamu, koja se danas čuva u franjevačkom samostanu u Fojnici, franjevci su se uvijek pozivali i njom se uspješno branili. »Fojnički gvardijan kao čuvar ovoga carskog dokumenta morao je pri nastupu svakoga novog bosanskog vezira osobno donijeti iz Fojnice ahdnamu, kojoj je vezir iskazao počast i obvezao se točno držati njezine naredbe«. (Hrvatska Enciklopedija, sv. I, Zagreb, 1941, 116, s. v. Ahdnama).

takodjer su za Ekmekdžibašu jer u njima stoji da mu je prodao s'ugovorom ako mu novce povrati do Mitrova dana one godine (tj. prie još tri godine) da on njemuće opet kuće povratiti, — medjuto voda je davno izašla a Mato nije novacah vratio, uslied toga Ek. kuće osvaja, — i Meškema i Ćebiri Medžlis osudili su tako. Jasam nastojao štogodsam mogao i umio svuda ali ništa se nije moglo pomoći. Sad opet novom Veziru je Mato dao Arzihal — još je sub judice lis, ali Ekmek je po presudi još za Churšid-Paše učinjenoj kuće nazor uzeo iztjeravši djecu njegovu, itd — Jasam predstavio njegovu tužbu i novom Valii — nemogu viditi dobre niodkuda nadežde a baš je siromah ovaj obiedjen i upropaštjen.

49.

M. P. Guardian iz Kreševa javlja mi da nastojim oderžati ondašnjeg Mudirskog Vekila Daud-Aghu na svom miestu — prikazaosam Gospodaru Veziru njihovu molbu od strane sve fukare, — i obećao mi je daga neće ticati bez pomanjkanja zasada.

50.

Nikola Marić jur od četiri godine ganjase s'niekim Hristjaninom iz Zvornika za nieki svoj ortakluk s'njime u Mehanskom tergovanju, — onaj Hristjanin pribiegao je u Serbiu, zato još lietos izvadiosam od prošastog Vezira knjigu na Beogradskog Muhafiza da rečenog dužnika čini poslati u Zvornik na Sud za razvidjenje te parnice — Muhafiz je učinio uredno preko Serbskog Suda u Loznici dase dužnik s'njegovim čoviekom i s'davudžiom predade — medjuto Zvornički Mudir i Medžlis opet stvar razviju i Hristjanina puste u Serbiu povratit se, a Nikolu odpuste bez ikakve oprave i pomoći; — Sad opet Nikola načinio je Arzohal obširno kogasam ja izručio Gospodaru — štaće sliedovati — (Sr. Nro 23.).

Mieseca Studenoga 1856

Nro

51.

O. P. Fra Jako Guardian Fojnički načinio je iz pried svih kerštjanah Nahie Fojničke Mahzar na tamošnjeg Mudira Afiz-Efendiu kako je nepravedan i nepodnostljiv u sudu. Ovaj Mahzar prieporučuje i potverdjuje i M. P. Guardian Kreševski od strane kerstjanah — Jasam potanko isti na Turski jezik učinio prevesti, i takosam s'originalom zajedno izručio Č. G. Mehmed P, — Paša odgovori da ja još jedanput pišem jeli istina da je taj Mudir u tolikim pomanjkanjima i jesuli ondi podpisani ljudi na svojoj rieči stalni, — pak ako ostaju pri svojoj tužbi onda će dobaviti i mudira i one ljude i strogi izpit učiniti, pak ako se obistini tužba njihova daće Mudira osuditi u pranjghu, — naprotivno pak ako se iznajde da su to potvoranja daće oni ljudi onom istom mierom kažnjeni biti itd — Jasam odgovorio da će sirotinja se poplašiti sa svojim mudirom i s'Medžlisom parbiti, — on reče netreba dase ikoga

boji neka samo pravo kažu itd — Jasam odmah odpisao P. Guardianu da ljude sabere i da jih ponukuje na stalnost dase ta stvara (!) baš potjera — jer ostajemo sramotni i pod mahnom — gubimo vierovanje za drughe stvari unapriedak itd —

52.

Moliosam Čestit. Gospodara Mehmed-Pašu da nam dozvoli kad je potrebito komu Franciskanah izvaditi sillah-Teskeru bez da in persona ovamo se ima truditi i predstavljati, a na moju garanciu; — odgovori po svojim naputjenjima da nemože nikomu dati nedošavši ovamo i iz komšiluka svoga nedovedavši kiefila — moja garancia kao obćeg predstavnika nemože se primiti, jerbo u slučaju kakve nesreće nebi uputno bilo mene avstiti i kazniti. itd —

53.

Jedna sirota žena iz Nahie Zeničke došlaje plakati na svoga hagu (!) koi ju tjera s'čifluka na komuje ona mnogo godinah siedila, dosta zemlje okerčila i nieke zgrade ponačinjala; — resultatum je obični imala arzohal bujurisan i odpratjen na miestni medžlis.

54.

Lietos trojica kerstjanah iz Tešanjske Nahie s'Ponieva plakali su i tražili pravde zbog zemlje nieke koju jim Turčin otima (vidi Nro 34.). Ja sam se sietio da tamošnji Medžlis neće ništa sveršiti, — Mudir Rifkibey pravdi je bio naklonjen ali Medžlis ni je mu dopustio izveršiti; zato spremio je ovamo obe strane prijućese s'Mazbatom.—

Ovi ljudi sretno osvoiiše tri čifluka zemlje kakono i carska prav-'a izi-kuje budući tapiu imali i jurve dvadeset godinah zemlju obradjivali. U ovom slučaju najpervome poznaosam pravdoljubivost Mehmed-Pašinu — Udžet na Mešćemi izvadismo i stvarse konačno sverši fala Bogu — a važna je parnica bila.

55.

Ponovise parnica Mate Mioča s'Theodorom Ekmekdžibašom — Mehmed-Paše (!)[13]) pravedniese podnese (!) od prošastog Upravitelja — dade Mati povratit kuću svoju, a da novce dužne za jedan i pol mieseca donese i Thodoru dug izplati, — ovako bi osiečeno u mojoj nazočnosti na Medžlisu i zapoviedi dase na Meščemi stvar podpiše - - - nije mislio nitko a osobito Mulla daćese stvar ovako sretno za Matu okrenuti! (Sr Nro 48.)

56.

Predstaviosam na Medžlisu Gospodaru tužbu na Gjumrukčie koji nam počeše načimati naša privilegia i uzimati na grozdje u Neretvi — moraosam pismeno dati na zapovied Gospodarevu Takrir da mi neuzimamo osim za svoju potrebu nikakvih stvarih itd — daosam i obećanoje po usulima idžrah učiniti se — t.j. nieku će nam opazku uči-

[13]) Lapsus calami, treba: paša.

niti - - Vidise daće nas nastojati k'Tanzimatskim uredbama približavati kao što nam se je izjavio prid Gvardianima odmah kadsmoga perviput pozdravili. Poslie vidiosam kod Gjumrukčiah onaj moj Takrir iliti arzihal koga jim je Gospodar dao da ga i oni promotre i odobre ili na njeg svoje razloge izkažu .... viditćemo.

57.

Na obćem velikom Medžlisu zapoviedio mije Gosp. da javim starešinam da popišemo naša posiedovanja nepokretna (tj. zemlje poslie Fetha pribavljene, pak da mu taj Tefter prikažemo, iz uzroka daćemo morati priznati na njih desetine davati, ali ne drugom nikomu zakupniku, nego daćemo mi za pervu godinu odkupiti tu desetinu koliko bude pak poslie daćenam Čestiti Car poklanjati, i za tu pervu procienjenu i u račun uzetu godinu, i za druge nasliedujuće, — restat probandum!

58.

Po odredienju Čestit. Vezira u parnici Mate M. (vidi N. 55) nehtiede Mešćema usidžiliti ćiefila za njega ni pustit ga da pojde u Livno jerbo Ekmekdžibaša Akima (!) udicom derži tako živo da moguće nije vierovati koliko jedan sudac može za mito krivdu braniti!.. zato predstaviosam istoga č. gospodaru i dvojicu Pepu Kezića i Dujmovića za njega jamčeće, — Gospodar riešiteljno dopusti Mati i bez toga sidžila Mešćemskog da ide kući i za miesec danah novce donese, — po tom javnom dozvoljenju Mato odputova; ali nu nenadnje opet! zovnu mene i Pepu malo poslie odlazka Matina č. Vezir i reče: »ja ovu davu niesam dobro prie razumio, ovaj čoviek ima tverdjavi, za koje niesam znao itd — dakle kamo Mato?« ja odgovorim po Tvomu dopuštenju Gospodaru! otišao je novce tražiti - - eh! Ekmekdžibaša ima pravo kuće osvojiti, ali dok još vidim jednu meselu u kitabu (koga primetjaše) pak još ona ako za Ekmek. govoriti bude — onda mora se dava dokončati kao što je jurve pod Churšid-Pašom sveršena, - - Eto jada — Bog ti sami zna kakva će ta mesela biti? — Zabrinuo sam se u ovaj par vehoma zbog ove nedosliednosti jučeranjoj presudi! —

59.

Zahim Sultanović iz Livna hajdukuje već godinu danah po Travanjskom sandžaku i po krajini — više putah poruke slao je Nikoli Jurkiću Tergovcu u Livnu da mu ucienu pošalje nekad 100 — nekad 200 ++ — najposlie bivši rečeni Niko u Berčkomu poslao mu je dvaput poruku da mu pošalje najmanie 20. souverendeorah i dva šala Trabolosa — tu je poruku preko njegova Handžie pod Malovanom njemu učinio pismeno priobćiti s'dodatkom: da ako mu nepošlje jedanput odkupa da će mu Han zapaliti, a s'njime gdi se tuči ogledati sreću. itd — Niko dojde ovamo, ter ja s'njime davu učinih Gosp. Vali — Paši gorečenog (!) razboinika i predstavismo risično stanje Nikino; — potanko nas je gospodar izpitao, i odredio na berzu ruku nalog[14]) učiniti

[14]) Ova riječ je dvaput napisana.

Ševk-Effendii Kajmakamu Travanjskomu da sve miere upotrebi za ufatit dugotrajućeg razbojnika Sultanovića. itd — i jasam predvoriteljno po nalogu vezirovu učinio haber našim misnicima oko Livna dase znadu pripraviti i mirkati na skitanja i gibanja hajduka, — budući da će Gospodar upotrebiti i tamošnjih kerstjanah rukopomoć —, Takodjer izviestio sam gosp. kajmakama da još prie zapoviedi vezirova pobrinese uhoditi čardak Avdibega Kukavičića pod Malovanom gdi se je nahodio Sultanović najskorie. itd — Ja sam uvieren daće verstnoća gosp. Ševk-Effendie i tome zlu konačno doskočiti — bakalum! —

NB. Izgledalismo na energično obećanje Mehmed-Pašino i verstnoću Ševfk'-Effendinu pozadugo; — ali nemogosmo dočekati — niti ćemo možebit igda — od njihova svega nastojanja ništa — ni kakvih strogih naredbah, nikakvih odlučnih mirah niti su htieli preduzeti, niti jih peče toliko progonstvo jadnih kerstjanah oko Livna koje terpe za toliko vriemena od rečenog zločinca Sultanovića... oni su valjani samo daeie od sirotinje i silom i svakim strogim načinima sabirati, a za podajničku sreću, promicanje, i spokojstvo pobrinuti se nikad pa zar za nikad!.. Lasciate ogni speranza! etc. —

Mieseca Prosinca 1856.

Nro
60.

Kroz deset danah ovoga mieseca hodaosam skupa s'P. P. Guardianima po svima kapiam zbog onih dviu naših potrebočah kojesu se zapotergle protiva našim meaflucima (vidi Nro 56 — 7.) — Prikazivalismo čitavu herpu naših Fermanah, Bojruldiah, Udžetah etc, ali ništa neuvaži se nigdi niti bi šta mogli uraditi da nam nije stare **Ahd-Nahme** velikog Sultana Gazi — Fethi Mehmeda, koga i dan još Turci u nas sa strahopočitanjem i zavidljivostju gledaju; — zato još zasada oderžasmo meafluk od gjumrukah premda cum restrictione enormi etc. — a za desetine na nove zemlje zapoviediše nam da Tefter načinimo i da mu pridademo pak poslie daćenam se i to poklanjati. Medjuto sub judice lis est — dok pridademo Teftere viditćemo naredbu, — Mi ipak pri ovdašnjemu odredjenju ostati nemoćemo bez Devletske riešiteljne rieči kud nam ostaie truditi se, et Acherontha movere si superos nequiverimus! —

61.

Iz Vareša dojdoše plakati na zakupnika malikiane tamošnje koi jih u svačemu prigoni, a osobito na kermke kad kupuju uzima Pehludiu — oni imadu nieki i ferman i Bujuruldie nieke sverhu toga — ove sam oprave predstavio, ali više ga uvridiše nego da bi ga na miloserdie potaknule i s'ovim riečma mene urezili: »To ovake nekakve starine donosiš, a našto ovo služi — ? koga se ima Car bojati? — sad Car nepoznaje ovakih poderpinah nego hoće Tanzimat. itd.« — Nu ipak za pehludiu odobrio je tužbu, i naredbu učinio dase neuzima od onog koi kupi. itd —

62.

Iz Gornjega Skopja nieki Matanović potužio se je da su mu kazaniu običnu od 1. ‡ uzeli na dva miesta tj. u Skopju i u Neretavskoj Nahii gdi je dao na radnju svoj koto' budući da ove godine nije mogao naći posla u Skopju; — zapovied učiniše da muse pismo načini na Mudira kako se ima povratit ona kazania štosu mu u N. Neretavskoj uzeli!

63.

Doide M. Mioč iz Livna (okomusmo već pod više Nrah napominjali i dosta truda imali) prikazaosam ga Č. Gospodaru daće novce zgotoviti itd — obećoje zovnuti ga i stvar sveršiti.

64.

Naredjeni mi od Presvietlog G. Biskupa Arzihal u Turski jezik preveosam tičući se desetinah — takodjer i Tefter od Zemaljah na Fojnički manastir spadajućih. Došaomi je i Sutiskog manastira Tefter još prie popisani parčetah, koga niesam imao naredbu copirati. Nu budući gjumrukčia ovdašnji opet počeo uzimati gjumruk na naše stvari — protestiraosam na kojemi je odgovorio da njemu nije dat meafluk na više nego na jednoga Rubhana Bosanskoga — hoće da razumieva samo jednu osobu od našeg Reda Starešinu da može ovu Carsku milost na sve nas protežućuse uživati. itd — Zato zastaviosam onaj Arziyhal kojismo samo zbog desetinah načinili bilo (!)[15]) i javio Prisvietl. G. Biskupu da se opet zdogovori i promisli hoćemoli i gjumručku tužbu umiešati?, i dami javi da iznova sastavljamo drugi Arzohal.

Nb. Kakose meni vidi Vezir je ortak gjumrukčinski iz toga uzroka mi kod ovdašnje vlade nećemo moći ništa učiniti = ostaje da se trudimo na dalje za sretnie riešenje naših tegobah.

65.

Presvietli G. Strossmayer Biskup Djakovački imajući svedjernu brigu za izbavljenje naše Bratje Redovnikah u sužanistvu, daosi je truda obratit se pismom svojim vlastoručnim na mene i pitati me da mu po mojoj Svetjeničkoj saviesti izkažem kako je sreća njihova sada stala? — jasam obširno svu proceduru dosadanju opisao mu i na čemu je ostalo javio. — Baš istih danah kad je od njega meni pismo došlo zaiskao mi je Č. Gospodar Vezir Illam onaj koji je u Carigrad poslan ujme rečenih Fatarah (!), i daosam ga na koje mi je obećao daće što skorie i on u Devlet pisati. Ja ovaj effect smatram daje uzrokovalo pismo Prisv. G. Štrossmayera kojesam ja priobćio Prisv. G. Gen. Consulu Atanaskoviću koga je taknulo da veziru govori — tako mislim premda mi nije izviestno, zašto znam da od sebe onakoj glavi kao štoje on (?)[16]) nebi na um pala ta naša bolja bez ičijeg podtaknutja! —

Immortalia ne speres monet annus, et almum
Quae rapit hora, diem!

Horatius

---

15) Lapsus calami, treba bili.

16) Na ovoj riječi tekst je nešto umrljan.

GODINA 1857

Mieseca Siečnja

Nro

66.

Iz Fojničke Nahie Džemat Višnjica i još druga dva poslaše četvericu ljudih dase tuže kakojim hoće Fojnički medžlis da natjera silom da svoju desetinu prošaste godine u novcu moraju odkupiti, ili za malu kiriu u Sarajevo in natura prinieti. Ove desetine zakupnik je Hadži-Ali-paša, ali mu Medžlis za nieku svoju korist na ruku ide. Načinismo Arzyhal i predadosmo d. s. t. m. —

Iz ovog istog uzroka dadoše jedni od Kreševa arzohal na Daudhagu kreševskog zabita, koi je nagonio sviet da mora desetinu nositi čak u Gabelu; svergoše Daudhagu i opremiše drugog tamo za zabita.

67.

Iz Žepačke Nahie seljani iz Papratnice Orahovice iz Bistrice koji su živili i pomagali najviše siecitbom japie kojase vozi u Austrianske strane, — sada novi Upravitelj budući zabranio i obustavio tu siecitbu, oni ostadoše bez te važne pomoći življenja, zato dojdoše moliti č. Gospodara dajimse opet dopusti barem onliko usieći koliko dase mogu odužiti što su tudje novce unapriedak uzeli i jurve potrošili — prestavilismo razloge dase ovi ljudi nemogu iz druge ruke ni nakoji način odužiti nemogu i dalismo Arzohal danas na Medžlis gdi se presudi: dase razpita kajmakam i miestni tamošnji Medžlisi u Žepču i Tešnju jeli istina da sreća ovih molbenikah tako stoji i imali kvar veliki šumama itd — pak da jim se dopusti sieći. Narediše tako pismo napravit na kajmakama — odkud uzdamse i po mojoj takodjer osobitoj molbenici na Gosp. kajmakama Adem-Effendiu daće jimse pomoći i daće jim dopušteno biti.

68.

Nieki kerstjanin [17]) iz Nahie Fojničke počeo kerčiti negdi medju ilakom Hadžie Arnautovića iz Travnika, i kolibu načinio — tužio ga rečeni Hadžia i drugi Turci iz toga Džemata — u Fojnici Medžlis osudio dase mora obustavit — on dojde ovdi Arzohal dade: rekoše mu napravit pismo na Mudira da muse dopusti ako nejma noksana komšiluku itd. — Baš kad se htiede knjiga tako napisati, dojde Zaptia iz Fojnice i pridade mazbatu na medžlis koja se protivi namierenju onog kerstjanina — i tako se smete njegova molba: rečemu medjuto vezir da ako nije zadovoljan izvieštjenjem one Mazbate daćemu izaslati jednoga čovieka svoga i još jednog Kerstjanina pak dase izvidi jeli onako kako mazbata kaže, ali o trošku niegovu: odgovori ovaj siromak da će ti ljudi uzet rušvet opet (od nje)[18]) od njegovih protivnikah pak opet daće ostat

17) Ovo slovo je naknadno dodato, nešto je bljeđe.

18) Ove dvije riječi su suvišne.

kriv itd — najposlie rečemu Gospodar: nekase projde onoga miesta a da traži na drugomu gdigod gdi neće biti s'davom i neka dojde daće mu se Tapia — ode siromak nezadovoljan. Zovese Torbica od Busovače.

69.

M. P. Fra Martin Deržavnik javlja mi da je u Odžaku kasabi Nahie Derbentske Alibeg Muharembegović uzeo neku sirotu dievojčicu od našega vieroizpoviedanja pak ju šalje u Mehteb (Tursku školu) i nastoji na svaki način daju poturči: — tužiose na ovakovo Alibegovo postupanje tamošnji Potočanski P. Župnik Medžlisu Derbenskomu, ali mu nikakve zadovoljštine učinili niesu. — Jasam arzyhal dao: ili dase dobavi ovamo rečena dievojka ili da zapoviedi Č. Gospodar da ga tamošnji sud natjera djevojku zakonoši pridati! Odgovoriomi je Č. G. Vezir akoje djevojka malolietna daće ju učiniti zakonoši povratiti, akoliie pak punolietna ter izjavi svoju želju na Islamstvo prieći, onda on sile joj nemože učiniti nikakve, — i obeća što skorie pisati na Sudca Derbentskoga.

70.

Od Kreševa dojdoše dvojica kerstjanah i dadoše arzyhal na tamošnjeg Mudirskog vekila Daudha da jih je silom nagonio desetinu Adži-Ali Pašinu goniti u Gabelu itd. s'tiem okriviše i zbaciše Daudhagu kogasu prie vazda falili, a na njegovo miesto ode nieki Saliha (!) — doisto gori od pervoga.

71

Ovih danah mnogo je sirotinje i Kerstjanah i Turakah došlo tužiti se na postupanje Fojničkog medžlisa koi jih nagoni desetinu izplaćivati u novcima, ili goniti bezplatno gdi jim bude naredjeno — Desetine zakupnik je Adži-Ali-Paša, a dionici niegovi jesu Gospodari Fojnički koji za svoju faidu stiesnilisu u ovom smotrenju sirotinju etc. Jasam se na ovaj zulum tužio svagdi, i nije ostalo bez uspieha — mora desetar primati desetinu in natura, a goniti nadalje nego je u kanunami zabilježeno ako se tko nogodi neka i goni a akoli nemože se nogoditi nemože ga silovati etc. etc.

72.

Iz sela Deževicah dvojica — trojica sakatih kerstjanah niesu harača davali, budući se od takovih po Carskom fermanu iziskivati nemogu — budući potierani za iste harače dojdoše ovamo i predstaviše Gospodaru s'molbenicom.

73.

Opet neprestano na Desetare plač i tužba od Fojnice i Busovače — hodaosam na dotična miesta, molio i podupierao gdigod je moguće — i nije se preko kanuname presuda na strani Zakupnikah ni ujednom slučaju izrekla — Č. Vezir ne da dase narod siluje dalje od 3. sahta bezplatno nositi etc. neda u novcima naplaćivati nego in natura, itd. —

Nro
74.

S' umnožavanjem tužbih neprestanih iz Fojničke Nahie na bezsviestno postupanje Mudira u svačemu a osobito u sabiranju Adži-Ali Pašine desetine svergosmo rečenog Mudira Afizagu — na miesto njegovo ode Ahmed-Effendia kogasmo poznali kao razložitieg čovieka i ja i naši drugi prijatelji. Da Bogdade da pristanu uznemirivanja i svagdanje tužbe odtuda!

75.

Iz Mostara od Prisvietlog Biskupa Barišića dobiosam serčano opetovanu priporuku zbog parnice važne M. Oborine Tergovca Hristjanina koju imadjaše zbog nekog milća i magazah s'Turcima. Posredovasam kod g. franceskog Consula koije blagoizvolio pisati na Mutessarifa Isak-Pašu da tu razpru ovamo na razriešenje opravi na Veliki saviet. Biše poslani — stadoše se po ovim kapiami parbiti, — Sretni sveršetak bi prisudi se pravedno Oborini.

Nb. Ovaj dogadjaj verlo je važan bio za Mostar i svu Hercegovinu, koi da je na Tursku stranu izpao nebrojene zle posliedice bi imao u Mostaru.

76.

Iz Doca dva Tergovca Derverkić i Čičić davulisaše se Mehmed-Begom Čemerlićem zbog Desetinah koje su oni prie bili zauzeli pak rečeni Beg nadmetnuose i povratio. Oni traže za osam miesecih svoga truda oko sabierenja Desetinah trošak. Arzohal sam ja izručio Č. Gospodaru — poslata stvar na Tigaret-medžlis, — na tom medžlisu iznese M. Čemerlić njihov Tefter štosu prie njemu dali od troškovah koji niesu više bili nego 5.000 gr. zato ovaj posliednji odbaciše jim, a po pervomu osudijim se da imaju primiti 5.000 gr.

77.

Iz Fojničke Nahie S. Cvietković donese mazbatu da muse dopusti kerčiti na niekom miestu — pridaosam Č. Gosp. i u Maliu, — izaći će mu dase izvidi nalog na Mudira novog jerbo muje stari mudir dao poslie svoga svergnutja (.)

78.

PP. OO. Discreti iz Manastira Sutiskoga pišu mi kako u Tuzli Nuriedin Paša s'Medžlisom zajedno pod najstrožii način iziskuje desetinu s'dva čifluka Manastirska tamo nalazećase, — po njihovu zahtievaniu prikazaosam ovakovo postupanje protiva našim privilegiam starinskim: ali za žalost izjasni se Vezir očito i bez ikakva complimentiranja: da će mo morati davati na nove zemlje pod svaki način, on takovu naredbu imade od Devleta. itd.

Ima zabilježeno na više miestah kakosmo se s'poslanicima Manastirskim odskora trudili obraniti naše sloboštine ujme gjumrukah i

desetinah, — i kakosam ja Arzyhal predao, — i kakose možemo nadati carskom pomilovanju itd — pak evo u dielu vidimo dasu nasernuli baš uzimati id. Javiosam ovo Prisv. Biskupu i PP Discretoriu Sutiskomu dase zaranie brinu ovoj bolji lieka potražiti! —

79.

Ovih danah imaosam conferencia više s' g. Wiettom Francezkim Consulom i g. Soretićem Zastupnikom Austrian. Consulata zbog Ševfk -Efendie Travanjskog kajmakama — koi dolazi ovamo parbiti se sa svojim protivnicima. Ova Gospoda obećaju njega kao čovieka pravdoljubiva i poštenovladajućegse sudca na svakom miestu uvažiti i braniti, za obće dobro i spokojnost kerstjanluka koi su mir uživali pod njegovim mudrim upravljanjem. Prisvietli G. Biskup, svaki pošteni od Travnika Kerstjanin i Hristjanin mole i proporučujuga po više putah, zato niesam štedio vriemena, ni propustio ikakvu priliku raditi za ovog Tolerantnog Kajmakama. — Naskoro i on dolazi confrontiratise sa svojim osvaditeljima i klevetnicima zabilježit ću ovdi kako će se dokončati dava.

Dojde Ševky-Effendia — na moju priporuku kod sva tri Consula bi dobro primljen, i svatri su mu očitovala i obećala pokroviteljstvovati ga u svakom slučaju preko svojih Ambassadeura u Carigradu... On ipak više putah neufa (!)[19]) bi sa svojim protivnicima koji svake miere preduzeli su na njega napadati, muteći, lažući, sviet nagovarajući da arzyhale daju i to sve radiše, — ali Ševkya na sve točno, mudro i čestito odgovara, — pak najposlie i privoljenjem Gospode Consulah vidivši da se je cielo praviteljstvo na njega izvernulo, appellira u devlet i dade pismenu protestaciu, koju praviteljstvo posla u Carigrad....

Mnogo sam imao truda za ovai process hodajući, i dopisujući svaka Prisvietlom G. Biskupu u Gučiu-goru.

Vriemena treba dok iz Devleta odgovor dojde — dotle pak nastojanje svako moguće upotrebit će mo na ovaj cielj pošteni. id. —

Mieseca Ožujka 1857.

Nro

80.

Iz Nahie Tešanjske dojdoše i Katolici i Hristjani i Turci tužitise na nepravedna iziskivanja desetinarska = uputiosam jih.

82. (!)

Još prošastog mieseca daosam molbenicu Č. Gospod. po naredbi Prisv. G. Fra Mariana da nam se dopusti na Brestovskom groblju i još na deset miesta gdi bude potrebito načiniti kolibe iliti Otare[20]) ali mnogo prostranie nego smo prie običajni bili načinjati, tj. od 25. arši-

[19]) Treba: murafa (murafati se). (Vidite Rječnik turcizama).

[20]) Lapsus calami, treba: oltare. (Veza pod br. 93).

nah duljine i 12 širine, koje kolibe mogu narodu služiti na miesto Cerkavah ondi gdi niesu mogućni Cerkve načinitì. Zbog ovog posla višeputah zvat sam bio na Medžlis na zdogovor i odgovor, uvidiosam protivljenje sviuh savietnikah, i najposlie bi riešeno ali ne u nazočnosti mojoj da nejmaju oni vlasti bez Devleta dopustiti tolike duljine i na toliko miestah etc.

83.

Iz Travanjskog okružja, i iz Zenice dolazi niekoliko kerstjanah kojim je Ševk-Effendia niekie šume dielio za kerčiti uplašeni glasom daje rečeni kajmakam zbačen i zato njihovi protivnici ustali budući prietiti, zbog toga pohitili su prie vriemena da plaču ovamo i traže osiguravanja; nu budući da jošter ništa riešeno nije za Ševkiu povratiosam jih natrag s privoljenjem ševkinim da čekaju na uspieh Njegov od koga i njihova sreća zavisi. Tako isto i oni koji su iz Guče — gore došli radi Vlašića, povratilismo.

84.

Kreševska Mukata tužise na Fojnički Medžlis da jim od nekoliko godinah krivo porez i novi bedeljat razrezuju, budući da u ovoj mukati nejma nego devet džemata a u Fojničkom okružju 14. u njima našlo se je da kerstjanskih samih familiah ima više nego u kreševskoj mukati 143, — pak opet porezuju vazda više na ovo devet džemata, i sada novog bedeljata metnulisu više 11. kesah (5600 gr) — Arzohal sam pridao Veziru i naredio je Nufus-nazyru da po Nufus-tefteru izvidi koliko ima familiah. — Čeka na odgovor jedan ispred kreševljakah, neznamo kakoćese riešiti. — Izajde zapovied na mudira da dva Guardiana po svojim Tefterima župskim prigledaju i u zdogovoru s'medžlisom poravnaju ovaj račun itd —

85.

Iz Mostara dovedenasu dva brata katolika našasti u podozrenju dasu nekog nizama, koi je u vodi našast ubijen, ubili etc. Iz Mostara mazbata je došli (!)[21]) dasu oni s'njime obćili, novce od njega uzajimali, i dase je njegov ćemer kod njih našao. Ovdi na Tahkik-medžlisu nisu mogli ništa izvidjajući naći. Piše mi Pr. G. Barišić i poslali su jednog ozdci čovieka i nieke podpise od katolikah za njih, — ove sam podpise izručio Veziru, opet će se izpitivati — Slaosam moliti Ferik-Pašu, budući dasam se razbolio, i odgovorio je da ništa jih drugo neosvadja nego ćemer — jest istina daje ružan znak, nego prikazaosam mu da ima nekakav Turčin u Mostaru koi će osviedočit daje njegov ćemer bio pak dagaje dao svomu hizmećaru koi je ovoj dvojici dolazio i tamo još davno ostavio, ali hizmećar je gluv i niem, — nezgodna stvar svakako, — medjuto tentiraću sva moguća dase spase.

Dana 15. Travnja odpratjeni biše u Mostar.

---

21) Lapsus calami, treba: došla.

Nota: od 12. t. m. razboliosam se od gastrične groznice koju mi je slabost stomaka od posta uzrokovala.... niesam mogao sobom nikuda hodati medjuto ipak u svakomu poslu pošiljaosam štokoga i štokud osobito ujme parnice Ševki-Effendine niesam nikakvu priliku propuštao.

Dne 29. oporaviosam se i počeo poslovati.

86.

Iz Posavine Župe Zovičke niekog krstjanina diže gospodar s'čifluka — izvadismo mu fetvu da mu mora sve zgrade i ograde naplatit ako ga hoće da digne etc. — načinismo arzyhal — pridadosmo, — Ali valja znati izmedju drugih uzroka što mu Gospodar nalazi najglavnii je što njegove komšie kerstjani davu čine da ga nemogu terpiti u svom selu medju sobom budući da velike šte(te) čini sa svojim hajvanom itd. — vidi se čoviek inačiasta charattera. Iziće mu po fetvi damu se zgrade izplate i naslonitćese na Nuhri-Pašu izvidjenje.

87.

Iz Skopja siromašak jedan s'Tapiom prijašnjeg spahie okerčio kerčevinu ima 19. godinah — uzeo takodjer novi sennet iz hazne u Travniku — sada seljani Turci i isti spahia tužega daje merhu njihovu pritisko, — u Travniku osudili su mu da mora pustit u merhu itd — Arzyhal dade na medžlis. Rekošemu: ako kabuli trošak platit davudžiam ako nebudu krivi da će jih ovamo dobaviti — nehtiede, i zato mu dadoše pismo na Travanjskog kajmakama.

88.

Dne 29. zakovaše u prange biednu Bratju našu avstenike i baciše jih u magazu medju druge ubojice, — ovo se zgodi u večer — sutridan pohitiosam Pašu upitati za uzrok, i on mi priobći Iradu — zapovied — iz Carigrada po kojoj morajuse ovi sužnji odpraviti u Carigrad — daje tri četiri dana roka dase mogu spremiti — dopušta da mogu se vlastitim svojim konjima za put poslužiti ako jih imadu — akoli ne, a ono će se komore dati za njih — ona četvorica kerstjanah takodjer poslatćese s' njima zajedno, ali pieške — javiosam isti dan u manastir sutiski da jim provide putbinu itd — medjutim pobrinulismo se i mi ovda od dobročiniocah pomoći poiskati, i našlismo — osobitom darežljivostju odlikovao se je g. Soretić kanzler i g. Wiett, Plechaček — a najbolje g. Sofronie Episkop Gr. Ckve, — Bog jim naknadio.

Bilesu se po naredbi vezirovoj skovale halke na vrat kako drugim sužnjima koji će putovati tako i ovim Redovnicima, medjuto izradiosam preko g. Soretića dase neće udariti njima, i dase lakše prange skuju etc.

Mieseca Travnja 1857.

Nro

89.

Zaverglase razpra u Fojnici medju Mudirom Ahmed-Effendiom i medžlisom zbog toga štobi on rad davati kerstjanima pustinje

kerčiti i naseljavati, čemu nikako pristati nemogu Turci Bošnjaci iz različiti za se speculationih uzrokah. Nemogu da zapamtim u Fojnici mira nikako ni za cigli miesec danah,.. Ako se ikoliko dobrodušan mudir spram kerstjanah ukaže, odmah stari neprijatelji intrigue na njega zametnu, i tako viečiti nemir biva. Ahmed-Effendia dojde kogasam vodio G. Wiettu i svuda branio i dobro za njega govorio. On zahtieva dase medžlis izmieni drugačie spokojan biti tamo nitko nemože, — navodi uzrok Adži-Ali-Pašine ortake u desetinama koji bi htieli dase njihova desetina od fukare parama kako je njima u račun naplatjuje itd itd — Dobro uspiesmo u ovom poslu, mudira obranismo — kadiu promienismo — Za kerčevine u isto vrieme dojde nieki naročiti Tahlimat, koga kopiu jednu dadoše Mudiru etc. etc.

90.

MP. Guardian Kreševski i narod ište povratit u Kreševo za čauša bivšeg njihova Daudhagu — otišaosam i molio na nekoliko miestah — obećano mi je, — i otišaoje.

91.

Pisaosam u Travnik P. P. Župnicima i narodu preko Prisv. G. Biskupa dajim se priobći moje pismo, u kojem sam obširno opisao tečaj parnice Ševky-Effendine i njegovu želju dabi narod komu je dosta dobra učinio naš i Hristjanski za njega pismeno jamčenje učinio u slučaju ako bi on u Carigrad pošao i ako bi njemu njegovi protivnici sennet jamčenja dali da će mu sve troškove izplatit ako se opravda — ovaj senet on je zahtievao od davudžiah ali mu ga nesmiu dati, medjuto on strategiom ovom za dobro je našao poslužiti se i prozvao na ova dva milleta daće jamci za njega biti, — stvar je na dobru putu i mislim da se nebi narod compromittirao — zato sam sa svima razlozima njima predstavio nuždno iziskivanje ovog jamčenja — Prisv. G. Biskup poslao jim je moje pismo, — ali za žalost moju i smućav kajmakamovu čujem da su se poplašili, i da uspieha biti neće... a bez ovoga, ako dotle dojde možese parnica izgubiti! —

92.

MP. Guardian iz Kreševa poslao mije jedan sennet i udžet od kupljene zemlje u Pirinu na koju je nasernuo Beg Dugalić da povrati, za da obranim sovim documentima povraćenje zemlje — odlazio je odavde s'Mešćeme jedan Eff. na Mehalu — od njega razumiosam da se tude traži miraz sestra od brata koi mora naći, — a mi nerezikamo ništa.

93.

P. Guardian iz Fojnice poslao mije mazbatu za onaj Oltar na Brestovskomu, (Sr: Nro 82) izručiosam mazbatu Č. G. Vali Paši — odredjenje bit će na medžlisu, nadam se dase neće protiviti toliko koliko nekidan, — alisam se prevario, jerbo opet rekoše dase mora u Carigrad javiti.

94.

MP. Guardian iz Kreševa šalje mi mazbatu jednu radi dopuštenja jedan majdan gvozdeni načiniti.

95.

Putovasmo ja i G. c. kr. Generalnog Consulata kancler G. Soretić[22]) u Brestovsko i pohodismo Prisvietlog G. Biskupa kojom prilikom donielismo novost zanimivu za Prisv. G. Biskupa dasu se naredbom Vezirskom Pazari prenieli iz nedieljah u druge raditnje dneve, — ova novost puno je obradovala Pr. G. Biskupa budući da je On nastojao i radio još za vrieme Churšid-Paše ovu važnu za narod kerstjanski promienu pazarah učiniti ali Turcima nije povoljno bilo zato nastojanje ostade i gotovosmo ga u zaboravnost bacili bili, — dokle ovaj G. motu proprio nije kod Mehmed-paše podfatiose i evo sretno izradio - - Slava mu i blagodarnost ostaje kod naroda kerstjanskog u toliko veća u koliko on nebivši još Consul nego privremeni namiestnik i dielovoditelj Consulata, pak je tako hrabro prodro protiva opozicii, i ovaj čestiti zadatak udielotvorio. — Prisv. G. njemu osobitu zafalnost izjavio je i nadalje zasviedočiti namierava.

96.

Dne 6. tek. mies. odpratjeni biše naši sužnji Fra Nikola i Fra Luka u Carigrad, — s njima još 10. osobah od ubojstvah štokakvih okrivljenih — Našim su bili dozvoljeni konji i sedla i po jedna samo lahka pranga na jednu nogu, tako dase nije niopaziti mogla — tosmo sve preko prijateljah izradili — Spremljeno jim je takodjer i prilično za put troška od manastira Sutiskoga i još od ovdašnjih niekih privatnih dobročiniocah — i tako s'liepim providjenjem i ugodnim vriemenom odputovaše - - Bog jim bio u pomoći. — Ona deseterica zakovanisu u jedan sindžir s'halkama na vratu, i pieške su poslati. —

97.

Kod Župničke kuće u Dubici rieka Bosna odvrativši se iz stare svoje rivine teče sad onda i prieti našoj kući zemljištu i greblju ondašnjem — Hadži-Ali-Paša ima tude svojih čiflukah kojim takodjer štetu čini rieka — on bivši tamo zdogovorise s' P. Župnikom da nastoje odvratiti rieku u svoju staru rivinu, i podfatise on izvaditi od vlasti Bujruldiu za to — ovih danah pišemu rečeni Župnik da radi što prie dopuštenje zadobie i dase posla prifate — A-A- Paša priobćio je meni stvar i zdogovorilismose da se zajedno zauzmemo dopuštenje izposlovati. Otišaosam Paši i prikazao, no valja dase od strane vezirske izvidi da nebude štete na drugoj strani imajućim svoje zemlje stanovnicima.

---

[22]) Konzularni kancelar Soretić vodio je privremeno poslove Austriskog generalnog konzulata, poslije smrti Atanaskovića, do dolaska novog konzula Emanuela pl. Rösslera, koji je došao u Sarajevo 30 jula 1857.

98.

Dana 15. t. m. povratjeni biše ona dvojica obtuženih radi ubojstva kerstjanah iz Mostara opet na tamošnji medžlis nenašavši ovdi na inquisitionalnom sudu nikakva znaka pri njima od zločinstva, osim samog sumnjenja zbog onog ćemera — Vidi Nro 85. —

99.

Dana 15 zovnuta bi supruga pokojnog Joze Handžie koga ubi Nizam na hanskim vratma prava sa svojom djecom na Medžlis gdie bi pročitana carska zapovied dase ubojica smaknuti imade ako mu nebi ostavša sirota prostila - - žena prividjajuć bolju korist uzmavši štogod novacah za providjenje siročadih nego od gadne smerti ubojice, sklonilase je i oprostila mu pod uslovjem pretium sanguinis da joj djeci izplati ubojica 7500. gr. t. j. 15. kesah — koje novce reče kajmakam vojnički na garanciu samog vezira do 12. danah položiti 5.000 gr. a 2500 do šest miesecih. Ubojica pak osudjen bi opet za sedam godinah prangu nositi u Dersahni, — bi pridan od vlasti vojničke civilnom upraviteljstvu i bačen medju prangaše katilske. —

100.

U Derbentskom okružju katolici podiglisu nekakvu viku i smućav ujme Bedeliata (vojnice) koju Mudir javlja ovamo da nije ugasiti mogao budući da novce nedaju u haznu po propisanom fiatu — itd — Uslied toga naredio mije Č. G. Vezir da pišem tamošnjim Župnicim i narodu dase povinuju zapoviedima stariega mirnim načinom, dok se protiva njima strožie miere upotrebile niesu etc. Ja sam pisao sredstvom pošte dana 19. t. m. Poslie sam privatno dočuo dase tamo narod uistinu nezadovoljan nalazi dasu na Savu po starom običaju počeli verviti. Nieki pak iz Bieljine ovamosu došli tužiti se na zulume. Čut ćemo.

101.

Iz Sivše nieki kerstjanin s'Turčinom za vola parbio se tamo u Tešnju i nemogao pravde naći, došao je ovamo — tužilismo nepristojno postupanje kadie — izvadilismo mu zapovied da pravedno stvar presudi.

102.

G. Anto Kaić rodom iz Banjeluke otišavši u svojoj mladosti iz svoga Otečestva nastanise u Zagreb — tude u Gajevoj Tiskarni izuči zanat Tiskanja iliti štampanja o komu je radio već trinajest punih godinah. Uputivši se saveršeno u ovoj umietnosti i stekavši Capitala toliko da se je našao u stanju moći o sobstvenom trošku jednu Tiskarnu osnovati i raditi, zaželi suviše da stom svojom umietnostju svomu biednom rodu i otačbini koristan bude — odluči dopuštenje od Porte potražiti — uputise i ovih danah prispie ovamo s'osobitom preporukom

Prisv. G. Biskupa našeg Fra Mariana,[23]) — kako u ostalim dužnostima tako i u ovoj jasam pomnju uložio, i njega svagdi i njegovu čestitu namieru predstavio, i kod Visokog Praviteljstva perve korake s'dobrim uspiehom učinio tako dase jur nemožemo sumnjati dase neće naskoro od Visokog Devleta njegovu zahtievanju podpuno zadovoljiti.[24])

*

Iz navedenog teksta koji se odnosi samo na jednogodišnje djelovanje Agencije može se stvoriti slika njenog kasnijeg rada. A on je bio raznovrstan, komplikovan i nimalo lak.

Kao agent, Martić je pokazivao mnogo razumijevanja za one kojima je trebalo pomoći. U saobraćaju s turskim vlastima bio je snalažljiv i okretan političar, moglo bi se reći intuitivan diplomata.

Velika je šteta što Zapisnik, koji je ustvari dnevnik Martića kao političke ličnosti, ne sadrži djelovanje Agencije za cijelo vrijeme njenog postojanja. Na taj način bio bi detaljnije osvijetljen kraj turske vladavine u Bosni i Hercegovini.

Okupacijom Bosne i Hercegovine prestao je rad Agencije bosanskih franjevaca u Sarajevu. Martić, koji je bio njena duša u nizu godina njenog djelovanja, ostavio je, 1879, Sarajevo i otišao u Kreševo, gdje je umro 30 avgusta 1905.

ANU BiH АНУ БиХ

---

23) Biskup Šunjić pisao je 24 aprila 1857 iz Brestovskog Martiću u Sarajevo: »Što smo od mlogo vrimena želili za napridak i razvijanje duhovno našega naroda, alli porad teški zaprika dosad niesmo mogli stignut to nam se sad pruža liepa prigoda za privest u dillo, to jest za zavest jedan put knjižnu tiskarnicu u Bosni. Etto polazi k Vami naš Versni domorodac Anto Kaić, pun i dobre volje i podobnosti za taj poso samo ako mu mi budemo svojski na ruku. Ja znam, da je taj blagodarni poso i Vami jednako kao i Meni na Serdcu. Zato suvišnje bi bilo s mlogim ga ričma priporučivat. Želim dakle, da u zdogovoru s našim Visokim prijateljima ustanovite način i sva srestva prititrate s kojim bi najlakše i najpodobnije mogli taj zavod ustanoviti«... (Jelenić, o. c., 590).

24) Kajić je bio Jukićev rođak. On je mislio da osnuje u Sarajevu štampariju sa latinskim i ćirilskim slovima. Međutim, ta misao nije ostvarena. Prvu štampariju za vrijeme turske vladavine u Bosni osnovao je Šerif Osman-paša, 1866, u Sarajevu.

RJEČNIK TURCIZAMA

(Na ovom mjestu iznosim abecednim redom riječi porijeklom iz orijentalnih jezika koje upotrebljava Martić. Neke riječi piše na dva i više načina. Riječi koje su mjestimično dodate u zagradi označuju tačan naziv, odnosno izgovor kod nas, za razliku od Martićeva pisanja. Svakoj riječi dato je značenje prema smislu i upotrebi u tekstu.)

Abst (haps)	— zatvor
ahd-nahma, athnahma (ahdnama)	— povelja sultana Mehmeda II (vidite bilješku br. 12)
akim (hakim)	— sudija
aliluk (haliluk)	— nenaseljeno zemljište, pustoš
arterisati	— povisiti cijenu, istjerati cijenu
arzihal, arzohal, arzyhal (arzuhal)	— pretstavka, žalba
avst (haps)	— zatvor
avstenik (hapšenik)	— zatvorenik
avstiti (hapsiti)	— zatvoriti
Bajram	— muslimanski veliki praznik
bakalum	— da vidimo
baš	— upravo
bedeliat. bedellat. bedelljat, bedeljat, (bedelijat, pl. od bedelija)	— vojnica, porez koji su plaćali nemuslimani kao otkup od vojne službe; zvao se i askerija i kremenija
beg	— posjednik lena, viši plemić
bile	— štaviše
bojruldija (bujuruldija)	— pismena zapovijed viših državnih funkcionera
bosu-hali, bozu-hali (boz-u hali)	— pusto, neobrađeno zemljište
bujruldija, bujuruldija	— vidite pod »bojruldija«
bujurisati	— izdati naređenje (u vezi pretstavke, molbe)
čardak	— ljetnikovac; begovski dvorac na posjedu izvan grada
čauš	— vodnik, kurir, odnosno izvršni organ nekog starješine
čifčija, čiftčija, čiftičija (čifčija)	— kmet
čifluk	— zemljoposjed
ćebiri Medžlis (Medžlisi kebir)	— Veliko vijeće
ćemer	— prošiveni kožni ili platneni uski pojas u kome se nosi novac; paše se ispod odijela
ćiefil (ćefil, kefil)	— jamac
dava	— tužba
davudžija	— tužilac
davulisati	— tužiti
defterdar	— šef finansija u pokrajini
dersahna (tersane?)	— arsenal (?)

devlet — država
džamija — muslimanska bogomolja
džemat — seoska ili gradska opština
efendija — gospodin
ejalet — pokrajina
ekmekčibaša, ekmekdžibaša (ekmekčibaša) — pekar
emernama, emernahma (emernama) — pismena zapovijed
fajda — korist
Fathi, Fethi (Fatih) — Osvajač
ferik — diviziski general
ferman — carska zapovijed
fet (feth) — osvojenje
fetva — rješenje pravnog pitanja koje izdaje muftija
fukara — siromah, sirotinja
gadar — šteta
Gazi — Pobjednik
gjumruk — carina
gjumrukčija — carinik
haber — vijest
hadžija — čovjek koji je obavio hodočašće u Meku
haga (aga) — posjednik lena, niži plemić
hajvan — stoka
halaliti — oprostiti
haliluk — nenaseljeno zemljište, pustoš
halka — obruč, željezni kolut
han — titula osmanliskih vladara
han — svratište, prenoćište, gostionica
handžija — gostioničar
harač — vrsta poreza koji se ubirao od turskih podanika nemuslimana (muškaraca)
hat — hatihumajun
hat-humajum, hatihumajum (hatihumajun) — vlastoručno sultanovo pismo
hazna — blagajna (državna)
hizmećar — sluga
hudud — granica; međaš
ibrah (ibra) učiniti — oprostiti
idžrah (idžra) učiniti — izvršiti
ilaka, illaka (ilaka) — vlasništvo
illam (ilam) — izvještaj kadije
imam — muslimanski sveštenik u džamiji
inačijast — svadljiv, zadrt

irada — carska naredba
istifa učiniti — dati ostavku
jafta — seoska opština
Jahudija (Jehudija) — Jevrej
japija — drvena građa
kabuliti — pristati
kadija — sudija
kajmakam (kajmekam) — sreski načelnik; potpukovnik
kanunama — zakonik
kapija — vrata
kasaba — varoš
katil — ubojica
kazanija — porez na šljive koji su plaćali nemuslimani; zvao se i kačarina
kesa — u tursko doba određen iznos novca; u posljednjem periodu Turskog Carstva kesa je iznosila 500 groša
kiefil (kefil) — jamac
kiefiluk (kefiluk) — jamstvo
kijajabey (ćehajabeg) — zastupnik vezira ili drugog visokog službenika, povjerenik, sekretar itd.
kirija — najam
kitab — knjiga
kodžobaša (kodžabaša) — izabrani pretstavnik opštine ili nahije
komšija — susjed
komšiluk — susjedstvo
k'sas (kisas) — odmazda
magaza — skladište
mahla (mahala) — dio varoši, ulica
mahzar — kolektivna pretstavka
majdan — rudokop
malija (malijja) — finansiska uprava
malikiana (malikjana) — državni prihod izdat pod zakup
mazbata — zapisnički zaključak
meafluk (muafluk) — oslobođenje od izvjesnih nameta
medžlis — vijeće
mehala, mehalla (menal) — na lice mjesta
mehandžija (mejhandžija) — krčmar
mehanski (mejhanski) — krčmarski
mehkema, mehkiema, mešćema, meškema (mehkema) — sudnica
mehmur (memur) — činovnik
mehteb (mekteb) — škola
merra, mera, merha (mera) — ispašište

ANU BiH АНУ БиХ

mesela	— propis
millet	— narod
miraz	— baština
mirazčija (miraščija)	— baštinik
mudir	— starješina ispostave
muftija	— vjerski učenjak koji izdaje rješenja pravnih pitanja
muhafiz	— čuvar tvrđave
muhur	— pečat
mukata	— davanje poreza otsjekom
mulla	— sudija u većem mjestu
mülk, milć (mulk)	— posjed, nekretnine
multezim	— zakupnik
murafa	— parničenje
murafati se	— parničiti se
mušir	— maršal
mutesarif	— okružni načelnik, okružnik
nahija	— upravno područje manje od sandžaka
nasuliti se	— nagoditi se
nefer	— prosti vojnik
nišan	— biljega, znak
nizam	— redovni turski vojnik
noksan	— šteta
nufus-nazyr (nazir)	— matičar
nufus-tefter	— matična knjiga
oka	— jedinica za mjerenje težine (1,28 kg)
orman	— šuma
ortagluk, ortakluk (ortakluk)	— zajednica u poslu
ortak	— kompanjon
pazar	— kupoprodaja, pijaca, tržište
pehludija	— porez na žir
povećiliti	— opunomoćiti
pranga, pranjga, pranjgha (pranga)	— okovi
prangaš	— stavljen u okove
raja	— turski podanici koji plaćaju propisane poreze
ramazan	— mjesec muslimanskog posta, deveti mjesec hidžretske godine
rehm (rehn)	— zalog
rubhan (ruhban)	— sveštenik
rusumat	— novčane pristojbe, porezi
rusumatčija (rusumačija)	— poreznik
rušvet	— mito
saht (sahat)	— sat

sakat	— kljast
sandžak	— okrug
sennet (senet)	— potvrda
sillah-teskera (silah-teskera)	— okružni list
sindžir	— lanac
spahija	— lenski konjanik koji je od sultana dobio posjed za službu u vojsci
šeriat	— vjerozakon muslimanski
šinik	— mjera za zapreminu zrnaste hrane
Tahkik medžlis	— Vijeće za ispitivanje
tahlimat (talimat)	— raspis, okružnica
tahta gvozdena	— ploča željezna
takrir	— potvrda, uvjerenje
talim	— vježba
tanzimat	— uredba o preuređenju države
tapija	— isprava o pravu vlasništva na nekretnine
tarifnama	— uputstvo
tefter (defter)	— bilježnica, knjiga
tekija	— samostan za derviše
teskera	— račun, priznanica
Tigaret-medžlis, Tidžaret medžlis	— Trgovačko vijeće
trabolos	— svileni šal koji se pravio u Trabolosu u Siriji
uavstiti (uhapsiti)	— strpati u zatvor
udud (hudud)	— granica; međaš
udžet (hudžet)	— presuda, sudska isprava o posjedu
ukabuliti	— pristati
ureziliti	— osramotiti
usidžiliti	— protokolisati u sudskim knjigama
usul	— uredba, propis
uzaptiti	— oduzeti
valija	— guverner pokrajine
vekil	— zastupnik, punomoćnik
vergija	— opšti porez na pokretni i nepokretni imetak i trgovinu koji su plaćali muslimani i nemuslimani
vezir	— guverner pokrajine
zabit	— zapovjednik, oficir
zaptija	— stražar, pandur
ziratiti	— obrađivati
zulum	— nasilje

ANU BiH АНУ БиХ

ANU
BiH
АНУ
БиХ

V

PRILOZI ISTORIJI CRNOGORSKO-TURSKIH ODNOSA PRED KRAJ TURSKE VLADAVINE U BOSNI I HERCEGOVINI

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka održanoj 25-X-1954 godine)

Poslije tri ustanka u Hercegovini (u vremenu od 1852—1862) koji su prerastali u crnogorsko-turske ratove i bili predmet pažnje i uplitanja velikih sila, došlo je do izvjesnog smirivanja pograničnog pojasa između Crne Gore i Hercegovine. U periodu od jedne decenije ne vode se ratne operacije. Crnogorsko-turski odnosi svode se, uglavnom, na pitanja posjeda pograničnog zemljišta, izručivanja bjegunaca i zločinaca i uspostavljanja mješovitih sudova za rješavanje pograničnih incidenata. U tom duhu vodila se diplomatska prepiska između Cetinja i Sarajeva. Jedan dio te prepiske nalazi se u Orijentalnom institutu u Sarajevu. S obzirom da može poslužiti kao građa za istoriju crnogorsko-turskih odnosa pred kraj turske vladavine u Bosni i Hercegovini, objavljujem je doslovno, hronološkim redom, bez uvodnih titula, adresa i sl.

1

Kopija pisma crnogorskog kneza Nikole, upućenog bosanskom veziru, 4 septembra 1868. Tiče se pograničnog zemljišta. Pošto se mješovita tursko-crnogorska komisija nije mogla sporazumjeti u pogledu čl. 5 Cetinjskog ugovora od 3 maja 1863, Konstant ef. i Nikola su se složili da Porta da Crnoj Gori svotu od 100.000 forinti i da sva pogranična zemljišta pripadnu bilo turskoj, bilo crnogorskoj vladi.

Nikola se ograđuje za zemljišta koja zakonito posjeduju stanovnici nekih sela. Da bi se izbjegao svaki nesporazum u tumačenju njegovih intencija, upućuje direktno bosanskom veziru pismo po svom adutantu Stanku Radoniću, članu komisije, u kome navodi uslove formulisane u 3 tačke i moli da mu vezir pismeno označi načine na koje će komisija moći utvrditi legitimnost ili vjerodostojnost nekog posjeda.

Cettigné le 4 7-bre 1868.

Excellenze,

M-rs les Membres de la commission mixte turco-monténégrine n'ayant pu s'entendre avant leur départ pour la frontière sur l'interprétation à donner à l'article 5 de la convention de Cettigne en date du

3 Mai 1863, il avait été convenu entre M-r Constant Effendi et moi, pour couper court à toutes les difficultés que pourraient faire naître la discussion des termes de cet article et son application sur le terrain même qu'une somme de 100.000 florins serait livrée par le gouvernement de la Sublime Porte au Monténégro et que, grâce à cette indemnité tous les terrains situés en dehors de la ligne officielle actuelle des frontières de nos états respectifs appartiendraient de droit, soit au Gouvernement turc, soit au gouvernement monténégrin, suivant que ces terrains seraient situés en dehors ou en dedans de la frontière du Monténégro.

Mais en acceptant ces conditions qui prouvaient mon désir de mener rapidement cette affaire à bonne fin, j'avais fait une réserve spéciale pour les terres possédées légalement par les habitants des villages des Drobniaks ci après désignés Préviche, Petnitza, Godieli, Pridvoriza, Potchtchené (?), Grabovitza et Dobra Sella. M-r Constant Effendi me parait avoir oublié cette clause importante ou du moins ne pas avoir suffisamment compris ma pensée. C'est done dans le but d'éviter de nouvelles erreurs dans l'interprétation de mes intentions que j'ai l'honneur d'adresser directement à V. Ex. cette lettre par mon aide de camp M-r Stanko Radonich, l'un des membres de la Commission.

Voici les conditions que, d'accord avec le Sénat, nous avons cru devori accpter pour terminer une fois pour toutes cette litigieuse affaire—

1⁰ Le Gouvernement de la Sublime Porte donnera à celui du Monténégro une somme de 100.000 florins pour l'aider à indemniser ses sujets des terres possédées par eux sur le territoire turc, terres qui doivent, cette première condition une fois remplie, rentrer en la souveraine possession du gouvernement turc.

2⁰ Toutefois, les habitants des villages de Préviche, Petnitza, Godieli etc. qui pourront prouver par des actes légaux et authentiques que les terres par eux présentement occupées et exploitées leur appartiennent en légitime propriété, continueront à conserver ces terres en leur possession sans qu'il soit possible de les en déposséder, mais sous la condition expresse qu' à partir du jour de la terminaison des travaux de la commission et de l'accéptation de leur résultat par les deux gouvernements respectifs, ces habitants cesseront d'être sujets monténégrins et deviendront de plein droit sujets ottomans.

3⁰ Quant aux habitants des villages ci-dessus désignés qui ne pourront fournir aucune preuve légale, aucun titre authentique de possession légitime ils devront être considérés comme légalement dépossédés de leurs terres et complètement indemnisés par le fait du versement effectué par la Porte ottomane des 100.000 florins spécifiés à l'article 1-er: les terres occupées par eux sur le territoire turc deviendront donc de droit la propriété du gouvernement ottoman.

Il en sera de même pour toutes les terres appartenant à quelque titre que ce soit aux habitants des autres villages de la frontière monténegrine situées sur un point quelconque du territoire turc lesquelles comme conséquence de l'article 1-er appartiendront de plein droit au governement ottoman. Quant à leurs possesseurs actuels s'ils désirent habiter sur le territoire turc ils deviendront par cela même et de plein droit sujets ottomans.

Comme les actes écrits constatant la vente l'achat ou l'héritage sont peu ou même nullement en usage dans ces pays, j'ai l'honneur de prier V. Ex. de vouloir bien indiquer par écrit à mon aide de camp quels seront les moyens que la Commission devra employer pour constater la légitimité ou l'authenticité d'une possession, quelles seront les preuves dont Elle pourra se contenter pour en vérifier la réalité.

Veuillez agréer etc.

Signé: Nicolas

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3174/1).

2

Kopija pisma bosanskog valije Šerif Osman-paše, upućenog knezu Nikoli, 14 septembra 1868, kao odgovor na gornje pismo. Pošto je saslušao Radonića, valija pokazuje dobru volju prema Nikolinim željama. Da bi se izbjegli neredi na granici, naglašava da turski podanici ne mogu biti istovremeno i vlasnici posjeda u Crnoj Gori. Iznosi načine utvrđivanja prava vlasništva na pojedina zemljišta.

Sarajevo le 14 Septembre 1868.

Mon Prince

J'ai pris connaissance de la lettre que V. A. m'a fait l'honneur de m'adresser en dâte du 4 de ce mois et qui m'a été remise par Son aide de camp et commissaire M-r Stanko Radonich.

Que V. A. me permette de défendre notre commissaire M-r Constant Effendi en se sens qu'il s'était reservé de me faire part, dès son arrivée aux Drobniaks, de la proposition de V. A. concernant la permission à accorder à Chiwko Pekitch et à quelques habitants de Drobniak de rester en de ça de la ligne de démarcation: seulement il n'aurait pas été question des habitants de sept villages entiers, ainsi que V. A. en exprime le souhait dans sa dépêche susmentionnée. Bien que cette reserve demandée soit en principe contraire à notre programme, néanmoins ayant entendu les explications précises de M-r Radonich j'accède à la proposition de V. A. en faveur des habitants de ces sept villages drobniaks désignés dans la dépêche du 4 courant, uniquement pour donner une preuve de plus des bonnes dispositions du Gouvernement Impérial envers le peuple du Monténégro. Toutefois il est bien entendu que cette reserve ne pourra s'étendre à aucun autre village sur tout le parcours de la frontière à partir de la borne N-o 1. jusqu' à celle N-o 83.

En acceptant la proposition de V. A. j'avais pris note principalement de la déclaration formelle de M-r Votre commissaire Radonich, que les sujets monténégrins de ces sept villages lesquels ayant dûment prouvé la validité de leurs titres de possession et qui déclareraient formellement vouloir domicilier en Turquie, en acceptant sous serment la sujection ottomane, ne pourraient absolument pas être simultanément propriétaires au Monténégro. Usant de toute me franchise, je déclare à V. A. que je tiens avant tout à cette dernière clause, voulant prévenir autan(t)*) qu'il est dans mes moyens les occasions de desordres ulterieurs sur notre frontière.

Quant aux preuves que les habitants des dits villages drobniaks auront à fournir à M-rs les comissaires pour justifier la validité de leurs droits de possession de telle ou telle propriété, nous avons arrêté avec M-r Stanko Radonich que: sera considéré sans contestation comme légitime propriétaire d'un terrain celui qui pourra présenter un titre authentique qui lui en concède la propriété, sans égard à l'espace de temps durant lequel ce terrain a pu être illégitimement occupé par un autre. Quant aux terrains pour lesquels il n'y aurait pas d'actes écrits, la jouissance depuis l'an 1848 sans contestation ou sans paiement de la part usuelle donnée aux propriétaires, constitue un titre suffisant de propriété. Pour plus ample éclaircissement ili est à remarquer qu'en l' absence de tout titre ou acte écrit ou bien sans(!) le cas de jouissance de 10 ans, un individu qui donnera des preuves suffisantes d'avoir acheté ou hérité un terrain d'une personne légitime propriétaire de ce terrain, sera reconnu comme légitime propriétaire du terrain en question.

Telles sont, Altesse, les instructions que j'ai données á M-rs nos commissaires pour la prompte solution de cette question.

Veuillez agréer etc.

Signé: Osman

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3175).

3

Pismo crnogorskog kneza Nikole od 26 jula 1869, upućeno bosanskom valiji Safvet-paši, u kome traži pristanak za puštanje na slobodu Vuka, koji je nehotice, kao turski podanik, počinio zločin prilikom Vaskrsa u selu Stanie (?) Njegovu nevinost priznaje i Senat, što se vidi iz priloženog dopisa.

Cettigne le 14/26 juillet 1869.

Excellence,

Par sa dépêche en date du 5/17 juin, le kaimakam du Wali de Bosnie. Defterdar, Riza, gouverneur par intérim, me communiquait les renseignements qui lui avaient eté donnés par le Moutesarif de Novi-

*) Oštećen tekst.

bazar, au sujet de l'accident dont le nommé Vouko, sujet Ottoman, avait eté, lors des fêtes de Pâques, au village de Stanié, l'auteur involontaire. L'innocence de cet homme ayant été reconnue par le Sénat, ainsi que Votre Excellence pourra s'en assurer par la lettre ci - jointe, le nommé Vouko aurait été immédiatement renvoyé en liberté, si l'on n'eut jugé prudent de le retenir jusqu'au moment ou les conséquences facheuses que pourrait entrainer cette affaire auront été prévenues par un arrangement pacifique avec les proches de la victime, arrangement qui serait favorisé et assuré par le concours empressé du Sénat.

Je pense que Votre Excellence, appréciant, comme je le fais moi - même, la prudence de cette décision, voudra bien y donner son assentiment: la mise en liberté du detenu suivra immédiatement la conclusion de cette affaire.

Je prie Votre Excellence d'agréer etc.

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3025).

Uz ovo pismo priložen je prepis dopisa crnogorskog Senata, br. 142 od 15 jula 1869, upućenog »Njegovoj Svjetlosti Knjazu crnogorskom Nikoli I«, pisan ćirilicom, koji glasi:

Vaša Svjetlost,

U odgovoru na Vaše pismo od 13. tek. mjeseca, odnoseće se na pismo Njegove Preuzvišenosti kajmakama Valije bosanskog, Defterdara, gospodina Riza Paše, od $\frac{5}{17}$ Junija tek. god., čest mi je dostaviti Vašoj Svjetlosti, da je Senat razvidijo stvar Vuka Radovanova iz Vasojevića turskog podanika, koji je, bacajući se kamena, ubijo crnogorskog podanika Radovana Gundova Račića iz Slatine u Vasojevići, i da ga je našao za nevina; a drži ga u tavnici samo zato, što je naredijo rodbini ubijenoga da dode ovamo, kako bi pokušao izmiriti je sa Vukom Radovanovim, po svršetku čega odma će u slobodu pušten biti.

Vaše Svjetlosti najponizniji sluga, Podpresjednik Senata, Petar Vukotić s. r. vojvoda.

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3025/1).

4

Pismo crnogorskog kneza Nikole od 2 februara 1873 upućeno bosanskom valiji Mustafi Asim-paši u kome mu saopštava da ne može izručiti zločinaca i bjegunaca turskim vlastima dok se ne primijene pogodbe o izručenju, uglavljene između njega (Nikole) i serdara Ekrema (Omer-paše), kako u pogledu Bosne tako i Albanije.

Cettigne le 20/2$\frac{\text{janv.}}{\text{fev.}}$ 1873

Excellence,

Plusieurs demandes d'extradition d'individus appartenant soit à l'armée soit à la classe civile m'ont été adressés par le gouvernement

général de Bosnie sans que j'ai pu y répondre par la remise aux mains de l'autorité Ottomane des gens réfugies dans ma frontière. Il m'était en effet difficile de prendre à cet égard une détermination conforme aux désirs de Votre Excellence ou de ses prédécesseurs car dans les diverses circonstances où des demandes analogues avaient été adressé par moi aux gouvernements de Bosnie et surtout à celui d'Albanie on n'avait pas cru dovoir y obtemperer.

Bien disposé toutefois de mettre en exécution toutes les clauses stipules entre le serdar Ekrem et moi - même en ce qui conserne (!) l'extradition des coupables ou des déserteurs passant sur l'un ou l'autre territoire je satisferais aux demandes qui me seront adressés dans ce sens des que la convention faite à ce sujet aura — reçu son application de la part de l'autorité Ottomane elle même aussi bien en Albanie qu'en Bosnie.

Veuillez agreer, etc.

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3043).

5

Pismo crnogorskog kneza Nikole od 24 marta 1873 upućeno bosanskom valiji Mustafi Asim-paši kao odgovor za neučtivo pisanje načelnika Morače novopazarskom mutesarifu.

Cettigné le $\frac{12}{24}$ Mars 1873.

Excellence,

J"ai pris connaissance de la lettre émanée du Nátchalnik de la Moratcha et anexée à Votre dépêche du 24 Février, par laquelle Vous appelez mon attention sur une absence de formes de la part de mon fonctionnaire. Je crois que la mauvaise impression produite sur Votre Excellence par la rédaction de la lettre susdite s'effacera au moins en partie, quand je Lui aurai fait observer que ce Nátchalnik ne saurait employer dans sa Correspondance une forme très châtiée, n'étant poin initié aux usages reçus dans de semblables circonstances: il n'y aurait point lieu, je pense, d'attribuer à ce procéde de mon Préfet un motif en quelque façon malintentionné. Du reste, à cette occasion, je pourrai dire à Votre Excellence qu'il m'est arrivé maintes-fois de recevoir des lettres émanées de fonctionnaires Ottomans au Voisinage de ma frontière, et dans lesquelles j'ai pu trouver une absence tout aussi complète des règles et formes obligatoires; mais je n'ai jamais cru devoir m'arrêter à ces détails, supposant parfaitement qu'ils étaient un simple résultat de l'ignorance en semblable matière.

Je prie donc Votre Excellence de Vouloir bien, laissant de côté la forme même de la lettre du Nátchalnik, ne considérer que la justice

de la réclamation adressée par lui à l'autorité de Siènitsa et j'espère que satisfaction du meurtre qui a été commis sera accordée, dès que l'autorité Ottomane aura reconnu la Véracité des assertions du Nátchalnik de Moratcha au sujet des deux coupables signalés dans sa lettre.

Agréez, Excellence, etc.

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3177).

6

Pismo kneza Nikole od 24 marta 1873 upućeno bosanskom valiji Mustafi Asim-paši u kome traži pomilovanie dvojice ljudi: Omer-bega iz Nikšića da se povrati iz Crne Gore u Nikšić i Mahmud-age Hadžailića da bude oslobođen iz zatvora u Sarajevu gdje se zasad nalazi.

Cettigne 24/12 Mars 1873

Excellence,

Le nommé Omer Bev de Nikchitch ayant quitté son pays, il y a quelques mois, s'est refugié au Monténégro, donnant pour pretexte de cet exil volontaire le refus qui lui avait été fait d'un emploi par lui demandé et qu'il trouvait en quelque sorte dû aux services rendus par sa famille. Sans m'arrêter en rien aux raisons allégués par Omer Bey, je viens faire savoir à Votre Excellence qu'il exprime le désir de rentrer dans son pays pour y vivre tranquillement au milieu de sa famille. Omer ayant quitté le térritoire Ottoman sans passeport se trouve en conséquence dans une situation difficile et dont il appréhende les conséquences. J'ai cru pouvoir recommander cet homme à Votre Excellence, sa conduite pendant son séjour à Cettigne, ayant été toujours convenable. Et puisque j'ai recours aujourd'hui à la bienveillance de Votre Excellence je me permattrais d'appeler aussi son attention sur un individu actuellement incarcéré à Sarajevo, du nom de Mahmoud agha Ajailitch, appartenant à une famille très connue au Monténégro pour avoir rendu de grands services des deux côtés comme pacificatrice dans des circonstances de guerres. Ignorant sous quel chef cet homme est accusé et détenu je ne saurais en dire plus à Votre Excellence à son sujet.

En priant, Votre Excellence, de vouloir bien prendre en considération cette double demande je Lui renouvelle l'assurance de mes santiments de haute considération.

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 2393).

Uz ovo pismo nalazi se koncept dopisa Bosanskog Vilajeta, na turskom, upućenog hercegovačkom mutesarifluku, od 21 safera 1290 (20 aprila 1873), u kome se izvještava da je navedenim osobama odobreno da se mogu povratiti svojim kućama i da im se ne prave smetnje.

7

Kopija pisma crnogorskog kneza Nikole upućenog bosanskom valiji 22 juna 1873. Traži da se uspostave prijateljske veze između obje zemlje i mješoviti sudovi za rješavanje pograničnih incidenata.

Excellence,

N'ayant point oublié tous nos bons rapports depuis notre entrevue à Cettigné, je tiens à vous faire part moi-même de mon heureux retour, àpres un voyage de deux mois presque entiers, voyage qui s'est du reste accompli à mon entière satisfaction, n'ayant recueilli partout que de très sympathiques témoignages dont je me plais à restituer tout l'honneur à mon pays. J'eusse désiré que rien, pendant mon absence, ne vint troubler nos relations de voisinage; mais ma confiance a été malheureusement trompée par un fait bien regrettable au sujet duquel le Président du Sénat a écrit à Votre Excellence et, d'autre part, celui - ci a reçu des plaintes relatives au passage dans notre frontière de quelques familles du territoire de Nicksitch. Ces récents événements m'ont engagé à m'entretenir avec Votre Excellence d'une façon tout amicale et officieuse, pour rechercher ensemble les moyens par lesquels nous pourrions amener sur la frontière un état de choses véritablement régulier: ce qui ne pourra avoir lieu qu'autant qu'une liquidation complète du passé aura été faite, et que des dispositions reciproques auront garanti l'avenir. Sachant combien Votre Excellence est disposée à apporter de son côté de bon vouloir à tout ce qui peut coopérer à la bonne entente entre nos populations, et désireux de La convaincre également de mes intentions conciliantes, je Lui exposerai franchement ce que je crois possible dans les circonstances actuelles.

Déjà à Cettigné j'avais entretenu Votre Excellence dans ce sens, et plus récemment je communiquai de nouveau à son envoyé M-r Koetschet, les projets que je croyais praticables et que je serais heureux de pouvoir reprendre fructueusement.

Tout d'abord je manifesterai à Votre Excellence le regret que j'éprouve à voir le gouvernement général, soit en Bosnie, soit en Albanie, souvent prévenu et trompé par les dépositions qu'il reçoit sur les faits qui se passent sur la frontère, et dans lesquels on s'obstine à rejeter sur les Montenégrins la responsabilité entière d'actes dans lesquels ils ont été souvent non point assaillants mais victimes. A ce propos je rappellerai le dernier attentat commis au voisinage de Klobuk et les circonstances tout à fait sauvages qui l'ont accompagné. Il m'est avéré que la victime de ce meurtre n'avait fait aucune provocation et d'autre part l'immixtion des soldats de Klobuk dans cette affaire lui donne un caractère de représailles bien propre à entretenir sur la frontière une hostilité réciproque. J'ajouterai, pour ne point

sortir des faits récents que le rôle dont on a voulu charger le capitaine de Loukovo et les gens de ce village, dans l'affaire des familles de Gornjepoljé, n'est en aucune façon conforme aux dépositions reçues par le Sénat et que son Président a relatées dans sa lettre répondant à Votre Excellence. En ce qui concerne les transfuges frappés d'une condamnation juridique ou passibles des tribunaux, la question se complique grandement; je dirai même qu'elle devient insoluble, puisque de part et d'autre, on peut, pour motiver la non restitution des criminels s'appuyer sur les refus opposés antérieurement à des réclamations de se genre. Comment pourrais-je, par exemple, faire saisir sur mon territoire les auteurs des assassinats journellement commis en Albanie, alors que le gouvernement général du Eyalet reçoit et protége à ce moment même quatre individus sous le poids d'une condamnation capitale. C'est donc bien à tort que l'on voudrait me taxer de parti pris de ne point acquiescer aux demandes qui peuvent m'être adressées relativement à des transfuges; je serais heureux au contraire de voir tout marcher selon la légalité; mais, pour cela, comme je l'ai dit, il fuadrait créer un ordre de choses nouveau, en laissant de côté le passé: tant qu'il restera des questions en suspens, des coupables sous l'imminence d'une condamnation ou des vengeances personelles à satisfaire, je crois que nous ne pourrons rien espérer de satisfaisant, ce premier point reglé, que resterait — il à faire, sinon d'établir des tribunaux mixtes auxquels seraient déférés toutes les affaires intéressant mutuellement des gens des deux pays, et pourvus de pouvoirs assez étendus pour y donner une prompte solution. Ces tribunaux étant composés de personnes assez éclairées et impartiales pour satisfaire des deux côtés aux exigences de l'opinion publique, on prendrait promptement l' habitude de les respecter. Quant à leurs sièges, ce pourrait être, pour la Bosnie, Nicksitch, Jupa, Grahovo ou Bilek; pour l'Albanie soit Podgoritza, soit Danilgrad. Les décisions de ces tribunaux ayant établi nettement de quel côté se trouve la culpabilité, il resterait à chaque gouvernement le soin de juger régulièrement les coupables, ce que la justice de l' un et de l'autre pays aurait à coeur de faire avec tout le soin désirable, dans un but de bonne entente réciproque.

Une semblable création ne saurait à la vérité être faite qu'avec l'acquiescement de la Sublime Porte, et je ne saurais assez prier Votre Excellence de vouloir bien officieusement s'enquérir de la façon dont une proposition semblable serait acceptée et si elle aurait quelque chance de succés.

Votre Excellence restera convaincue, j'aime à le croire, de mon vif désir d'arriver à un ordre de choses meilleur sur notre frontière; si de son côté Elle avait conçu quelque projet d'une exécution plus

facile, je la prierais de m'en faire part, très disposé à mettre en pratique tout ce qui peut intéresser la bonne entente et les relations des Monténégrins avec leurs voisins.

Je renouvelle avec empressement à Votre Excellence l' expression de mes sentiments de haute consideration.

(Signé) Le P-ce Nicolas

Cettigné le 10/22 Juin 1873.

(Orijentalni institut u Sarajevu — Acta turcica br. 3174/2).

* *

Dok su Cetinje i Sarajevo vodili diplomatsku prepisku, uzroci nezadovoljstva protiv turske vlasti nisu prestajali. Seljačke mase osjećale su najviše težinu povećanih poreza i nesigurnosti života. Zbog toga je relativno smirivanje pograničnog pojasa između Crne Gore i Hercegovine, u periodu od jedne decenije, naličilo na zapretanu vatru iz koje će buknuti novi plamen. Događaji od 1875—1878 to su potvrdili.

ANU BiH АНУ БиХ